

ISSN 1512-6609

Glasnik

Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini

9-10

Sarajevo

septembar-oktobar 2018.

VOL. LXXXV • Str. 703-856

U ovom broju pišu:

Elmir Mašić • Safvet Halilović • Senad Ćeman • Rešid Bilalić • Ekrem Tucaković •
Amir Mahić • Enes Karić • Maksuda Muratović

| Sadržaj

Tefsirske teme

709-720 Mr. hfz. Elmir Mašić • Semantostilistička i etička analiza sure El-Humeza

Islamske teme

721-740 Hfz. dr. Safvet Halilović • Čišćenje i odgajanje duše

741-750 Dr. Senad Ćeman Načela islamskog prava u oružanim sukobima
zaštita imovine, ratni zarobljenici, siguran prolaz
i obaveza održavanja u životu

751-760 Rešid Bilalić • Dženaza: obaveze muslimana prema umrloj osobi

Aktuelne teme

761-774 Dr. Ekrem Tucaković • Pozicija kulture u normativima i organizaciji
Islamske zajednice

775-790 Mr. sci. Amir Mahić • Islamske institucije u evropskim zemljama:
kafāla u Francuskoj

Studije

791-800 Enes Karić • Nabawiya Mūsā i njezino djelo Žena i rad

801-820 Mr. sci. Maksuda Muratović • Doprinos islamskih naučnika razvoju i primjeni vaga i astrolaba

Službeni dio

823-856 Dekreti

فهرست

موضوعات تفسيرية

٧٢٠-٧٠٩ أمير ماشيتش • تحليل سورة الهمزة من حيث المعنى والإسلوب التعبيري والعبارة الإخلاقية

موضوعات إسلامية

٧٤٠-٧٢١ صفوت خليلوفيتش • تزكية النفس وتهذيبها

٧٥٠-٧٤١ سناد كمان • قواعد الشريعة الإسلامية في ظروف الحرب:

حماية الأسرى والمدنيين والممتلكات

٧٦٠-٧٥١ رشيد بلاليتش • صلاة الجنازة وواجبات المسلمين نحو الشخص المتوفي

موضوعات راهنة

٧٧٤-٧٦١ أكرم توتساكوفيتش • موقع الثقافة في تركيب المشيخة الإسلامية في

البوسنة والهرسك ولوائرها

٧٩٠-٧٧٥ أمر ماهيتش • الأحكام الإسلامية في البلاد الأوروبية: الكفالة في فرنسا

دراسات

٨٠٠-٧٩١ أنس كاريتش • نبوية موسى وكتابها «المرأة والعمل»

٨٢٠-٨٠١ مقصودة موراتفيتش • إسهام علماء الإسلام لتطوير واستعمال الموازين والإسطرلابات

رسميات

٨٥٦-٨٢٣ قرارات التوظيف والعزل عن الوظيفة

| Contents

Tahsir Themes

709-720 Hfz. Elmira Masic • Semantic-Stylistic and Ethical
Analysis of Surah Al-Humazah

Islamic Themes

721-740 Hfz. Safvet Halilovic • Cleansing and Upbringing of a Soul

741-750 Dr. Senad Ceman • Principles of Islamic Law in Armed Conflict:
Property Protection, Prisoners of War, Safe Passage and the
Obligation of Maintaining One's Life

751-760 Resid Bilalic • Janazah - the Obligations of the Muslims towards the
Deceased Person

Current Themes

761-774 Dr. Ekrem Tucakovic • The Position of Culture in the Norms and
Organization of the Islamic Community in Bosnia-Herzegovina

775-790 Mr. Sci. Amir Mahic • Islamic Institutions in European Countries:
Kefāla in France

Studies

- 791-800   **Enes Karic** • Nabawiya Musa and Her Publication „Woman and Work“
- 801-820   **Maksuda Muratovic** • Contribution of Islamic Scientists to the Development and Application of Scales and Astrolabes

The Official Part

- 823-856   Decrees

Semantostilistička i etička analiza sure El-Humeza

Mr. hfz. Elmir Mašić

imam, međžlis iz sarajevo
elmirmasic@yahoo.com

Sažetak

Sura El-Humeza objavljena je u Meki, potkraj treće godine Muhammedovog, s.a.v.s., vjerovjesništva, najvjerovatnije poslije sure El-Kijama. Objavljena je zbog jednog čovjeka koji je klevetao ljude i rugao im se, ogovarao ih i žigosao. Međutim, pouka ove sure je u općenitosti teksta, a ne u posebnosti povoda (*el-ibretu bi umumi 'l-lafzi la bi hususi 's-sebebi*). Ona je trideset i druga u redosljedu Objave, ima devet ajeta, trideset i tri riječi, sto trideset slova i dva imena: El-Humeza (Klevetnik) i El-Hutama (Džehennem). Ova sura odražava jednu od realnih slika iz života pozivanja u vjeru u prvom periodu. Istovremeno je ogledni uzorak koji se ponavlja u svakoj sredini. U poruci sure učestvuju svi harfovi, riječi i rečenice: harfovi su često krupni, pojačani (tešdid) i teški za izgovor, riječi su brze i oštre poput britve, a jednoobrazan svršetak svih ajeta na glas *o ha* daje poseban tonalitet i muzikalnost suri. To je, zapravo, jedna vrsta umjetničkog i emocionalnog sklada koji se podudara sa navikom klevetnika – podrugljivca.

Ključne riječi: sura, ajet, mufesir, moral, kleveta, kazna, bol, patnja

Uvod

Cilj ovog rada jeste da pokaže kako Kur'an u jednoj kratkoj, mekanskoj suri dovodi u vezu moral i vjerovanje u Sudnji dan. Ovdje se na početku sure prijete klevetnicima i podrugljivcima, potom se objašnjava da

su to uglavnom materijalisti i egoisti te se u nastavku precizno i odabranim riječima saopćava njihov strašan svršetak. Važnu ulogu u suri El-Humeza igraju i svršeci njenih ajeta; svi se završavaju na harf *ha*, što daje poseban tonaliteta, intenzitet, brzinu i protok izraza, kao da je posrijedi neki brzi, uski, planinski potok koji, žureći svome ušću, lupa o svoje korito i tako odjekuje u ušima. Kada učimo ili slušamo ovu suru, stječemo dojam da se ona uči u jednom dahu, jer je njena suština u tome da se nemoralnim osobama najkraćim mogućim putem ukaže na njihov negativan svršetak. Sličnog su sadržaja i na skoro identičan način komponirane neke druge sure iz posljednjeg džuzuza, poput sura El-Mesed, El-Ma'un, El-Karia, Et-Tekasur itd. Naime, u njima se čovječanstvo upozorava da nema iskrenog i čistog moralnog postupka bez vjerovanja u budući svijet. U tom ćemo kontekstu analizirati ajet po ajet i riječ po riječ kako bismo ukazali na savršenstvo kur'anske fonologije, semantike, sintakse i stilistike te osvijetlili kur'anski metod dovođenja u vezu moralnog čina i vjerovanja u Sudnji dan i njegove strahote. Na kraju ćemo ponuditi zaključke do kojih dođemo. No, prije svega toga ćemo se podrobnije upoznati sa surom El-Humeza.

Sura El-Humeza

Sura El-Humeza objavljena je u Meki,¹ potkraj treće godine Muhammedovog, s.a.v.s., vjerovjesništva, najvjerojatnije poslije sure El-Kijama.² Objavljena je zbog jednog čovjeka koji je klevetao ljude i rugao im se, ogovarao ih i žigosao. Naime, dopušteno je nešto spomenuti u općenitoj forni, a da se pri tome misli na poseban slučaj.³ Ona je trideset i druga u redosljedju Objave, ima devet ajeta, trideset i tri riječi, sto trideset slova i dva imena: El-Humeza (Klevetnik) i El-Hutama (Džehennem). U ovoj suri ne postoje derogirani (*mensuh*) i derogirajući (*nasih*) ajeti.⁴ Neki kažu da je sura El-Humeza objavljena zbog Ahnesa b. Šerika, koji se rugao ljudima, posebno Muhammedu, s.a.v.s., drugi da je objavljena zbog

1 Dželaluddin es-Sujuti: *El-Itkan fi 'ulum el-Kur'an*, Dar el-fikr, Bejrut, 2005, tom 1, str. 14.

2 Muhammed Asad: *Poruka Kur'ana*, s engleskog preveo Hilmo Čerimović, El-Kalem, Sarajevo, 2004, str. 1004.

3 El-Ferra', Ebu Zekerijja Jahja b. Zijad: *Me'ani el-Kur'an*, Dar el-selam, I izdanje, 2013, tom 3, str. 1275.

4 Jusuf Ramić: *Tefsir – tumačenje i razumijevanje Kur'ana*, Harfo-graf Tuzla, Tuzla, 1997, str. 230.

Velida b. Mugire, koji je ogovarao Poslanika, s.a.v.s., a potom ga vrijeđao u njegovom prisustvu, dok treći spominju ime Ubejja b. Halefa.⁵ Nije nemoguće da je objavljena zbog svih spomenutih osoba, ili čak njih više, jer mufesiri često spominju i po više uzroka objavljivanja pojedinih ajeta ili sura.⁶ Ipak, pouka ove sure je u općenitosti teksta, a ne u posebnosti povoda (*el-ibretu bi umumi 'l-lafzi la bi hususi 's-sebebi*).⁷

Sejjid Kutb znalački i na sebi svojstven način povezuje ekstremni materijalizam sa omalovažavanjem i ruganjem ljudima. On kaže: "Ova sura odražava jednu od realnih slika iz života pozivanja u vjeru u prvom periodu. Ona je istovremeno ogledni uzorak koji se ponavlja u svakoj sredini. To je slika malodušnog pokvarenjaka koji je došao do imetka, ali njime vlada njegova strast, tako da drži da može sve! Počne da osjeća da je imetak najveća vrijednost u životu. Vrijednost pred kojom su mizerne sve vrijednosti i sve sudbine: sudbine ljudi, sudbine ideja i sudbine činjenica. Misli da, kad posjeduje imetak, posjeduje čast ljudi i njihove sudbine bez mjere... Stoga s velikom pohlepom leti prema ovom blagu, prebrojava ga i uživa u njegovom brojanju. U njegovoj naravi rađa se grešna misao koja ga tjera da omalovažava vrijednosti ljudi i njihova dostojanstva. Tjera ga da ih kleveće i da im se ruga. Vrijeđa ih jezikom i ismijava pokretima. To je jedna od loših i jadnih slika ljudskih duša koje su lišene ljudskosti i koje su bez vjere. Islam mrzi ovu bijednu sliku ljudskih duša, s obzirom na njegovu moralnu uzvišenost. On je zabranio ismijavanje, ruganje i vrijeđanje na mnogim mjestima u Kur'anu. Međutim, ovdje je to spomenuto s takvom odvratnošću i odurnošću uz strašenje i prijetnju kaznom da to ukazuje da se on sučeljava sa konkretnim stanjem nekih politeista i njihovim odnosom prema Allahovom Poslaniku, s.a.v.s., i vjernicima. Zato je odgovor na to došao u vidu opomene i strašne prijetnje."⁸

---

5 Isto.

6 Mehmed Handžić: *Uvod u tefsirsku i hadisku nauku*, Gazi Husrev-begova medresa u Sarajevu, 1972, II. izdanje, str. 39-40.

7 Jusuf Ramić, *nav. dj.*, str. 230.

8 Sejjid Kutb: *U okrilju Kur'ana*, s arapskog prevela grupa autora, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 1997, tom 30, str. 310.

Semantička analiza sure

Prvi ajet: *وَيْلٌ لِّمَنْ أَظْلَمَ لِمَ زَمَّهٖ لَوْلَا كَلِمَاتُ لَيْلٍ وَيْلٌ لِّمَنْ أَظْلَمَ* *Teško svakom klevetniku podrugljivcu*. Izraz *وَيْلٌ* *wejlun* označava ružnoću i odvratnost te se koristi za tugovanje, žaljenje i uzdisanje.⁹ Ova se riječ spominje u Kur'anu na četrdeset mjesta i uglavnom označava tugu i žalost kao i tešku kaznu nevjernicima, idolopoklonicima, silnicima, onima koji poriču, onima koji u mjerenju zakidaju, onima koji klanjaju a namaz svoj kako treba ne obavljaju, onima koji rukama svojim Knjigu pišu a zatim govore: "Evo, ovo je od Allaha", onima čija su srca neosjetljiva, onima koji lažu i griješe te onima koji druge ogovaraju i kleveću. Neki će kazati da riječ *wejlun* označava ime doline u Džehennemu, za što, pak, ne podastiru valjane argumente.¹⁰ Očito je da nije riječ o dolini u Džehennemu, jer je posrijedi izraz koga, u različitim formama, artikuliraju vjernici u Kur'anu, npr. Ibrahimova, a.s., supruga ili pokajnici iz sure El-Kalem. Dakle, ovdje ćemo pojam *wejlun* shvatiti kao prijetnju, tugu i žalost.

Pojmovi *هُمَزَةٌ humeza* i *لُؤْمَةٌ lumeza* podrazumijevaju omalovažavanje, ismijavanje i ponižavanje ljudi. Neki mufesiri tvrde da *humeza* označava verbalnu a *lumeza* neverbalnu komunikaciju, a drugi opet kažu da *humeza* čini spomenuta djela u lice drugoj osobi, a *lumeza* iza leđa.¹¹ Postoje i oni koji ova dva izraza smatraju sinonimima.¹² U svakom slučaju, riječ je o izrazima koji upućuju na stalnost i opetovanje radnje.¹³ Ukoliko obratimo pažnju na upotrebu ovih izraza na drugim mjestima u Kur'anu, shvatit ćemo da *humeza* znači prenošenje tuđih riječi kako bi se rastavili oni koji se vole,¹⁴ dok *lumeza* podrazumijeva tiho izrugivanje i izmotavanje usnama.¹⁵ Dakle, i Korkutov prijevod, koga oficijelno koristimo u ovom radu, na tragu je ovog mišljenja. Oba izraza se pojavljuju u formi ženskog roda, iako postoje oblici *hamiz* i *hemmaz* te *lammaz* i *lummaz*,¹⁶ što je

9 El-Ragib el-Isfahani: *El-Mufredat fi garib el-Kur'an*, Dar el-ma'rifa, Bejrut, VI izdanje, 2010, str. 550.

10 Jusuf Ramić, *nav. dj.*, str. 230.

11 Ibn Kesir: *Tefsir el-Kur'an el-azim*, Dar el-menar, Kairo, 2002, tom 4, str. 534.

12 Jusuf Ramić, *nav. dj.*, str. 231.

13 Muhammad Ali el-Sabuni: *Safvet el-tefasir*, Dar el-Kur'an el-karim, Bejrut, 1981, tom 20, str. 101.

14 Ibn Manzur: *Lisan el-areb*, Dar el-hadis, Kairo, 2003, tom 9, str. 134.

15 Isto, tom 8, str. 125.

16 Teufik Muftić: *Arapsko-bosanski rječnik*, III. izdanje, El-Kalem, Sarajevo, 1997, str. 1363. i 1589.

moguće protumačiti kao harmoniju tonaliteta i muzikalnosti, s obzirom na to da se na kraju svakog ajeta pravi predah na glasu *o h*.

U kontekstu ovih kur'anskih izraza, šejh Muhammed el-Gazali kaže: "Jedan od ratova koji su nevjernici objavili vjernicima jeste ismijavanje i podrugivanje... U posljednje vrijeme taj rat je organiziran i osmišljen i u njega su uključena i sredstva informiranja. U vrijeme Objave bogataši Meke organizirali su svoja zabavna sijela na kojima su ismijavali i ruglu izlagali muslimane. Riječi *el-hemz* i *el-lemz* znače ismijavanje drugoga, riječima, pokretima očiju ili usana. Danas to možemo vidjeti u novinama crtanjem različitih karikatura. Takvi ljudi nemaju drugog posla pa ismijavaju i rugaju se drugima u zaleđu svojih imetaka ili u zaleđu onoga što im njihovi mentori isplaćuju. Teško ovakvim ljudima na ovom i na budućem svijetu!"¹⁷

Drugi ajet: *مَالًا وَعَدَدًا الَّذِي جَمَعَ كَojī blago gomila i prebrojava ga*. Ovdje odmah zapažamo jedan divan primjer stilistike, a riječ je o tome da je blago, imetak, u neodređenoj formi, s obzirom na to da se želi ukazati na ogroman i raznovrstan imetak koji se teško može prebrojati.¹⁸ On gomila i sakuplja imetak jedan na drugi i obavezno ga prebrojava te ga njegov imetak zaokuplja i obuzima tokom dana, a kada dođe noć, on spava kao da je smrdljiva lešina.¹⁹ Neki učaći izraz *جَمَعَ džemea'* uče sa tešdidom na harfu *م mim (džemmea')*²⁰ što u osnovi može značiti nakupljanje jaja u utrobi kokoške.²¹ Naime, njegov imetak zaokuplja mu utrobu, srce i dušu te je u potpunosti obuzet njime. Vidimo kako vjerodostojni načini učenja Kur'ana (*qira'at*) nadopunjuju jedni druge i jezičko-stilski obogaćuju kur'anski izraz. Izraz *عَدَدًا 'addedeḥ* ima značenje prebrojavanja, umnožavanja i pripremanja, odnosno pripravljanja za nešto.²² On prebrojava imetak, stalno razmišlja o tome kako da ga poveća i umnoži te je uvijek spreman na tom putu.

17 Muhammed el-Gazali: *Tematski tefsir kur'anskih sura*, s arapskog preveli Džemaludin Latić i Zahid Mujkanović, Obzorja, Sarajevo, 2003, str. 739.

18 Muhammad Ali el-Sabuni, *nav. dj.*, tom 20, str. 102.

19 Ibn Kesir, *nav. dj.*, tom 4, str. 534.

20 El-Ferra', Ebu Zekerijja Jahja b. Zijad, *nav. dj.*, tom 3, str. 1275.

21 Teufik Muftić, *nav. dj.*, str. 236.

22 *Isto*, str. 933.

Treći ajet: *يَخْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ I misli da će ga blago njegovo besmrtnim učiniti!* Misli da će ga sakupljeni imetak učiniti vječnim na ovom svijetu.²³ Glagol *hasibe, jahsebu* u osnovi znači držati, smatrati, misliti i vjerovati,²⁴ ali on u Kur'anu uglavnom ima značenje pogrešne percepcije i neispravnog poimanja stvari. U prilog navedene konstatacije spomenut ćemo nekoliko kur'anskih primjera. Govoreći o tome kako nevjernici imaju pogrešno mišljenje i percepciju, Kur'an kaže: *أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِي أَوْلِيَاءَ Zar nevjernici misle da pored Mene mogu za bogove uzimati robove Moje?*²⁵ Dakle, kao što nevjernici nisu u pravu kad misle da pored Allaha, dž.š., mogu uzeti druge bogove, isto tako nije u pravu čovjek koji vjeruje da će ga imetak učiniti vječnim. Također, ljudi imaju lažnu nadu da će ući u Džennet, a da neće imati iskušenja. I oni se varaju, kao što se vara neznanica iz sure El-Humeza. Poslušajmo riječi Svevišnjeg: *أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخَلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ Zar vi mislite da ćete ući u Džennet, a još niste iskusili ono što su iskusili oni koji su prije vas bili i nestali?*²⁶ Sada smo se uvjerali da glagol upotrijebljen u suri El-Humeza sam po sebi ukazuje na lažnu nadu i pogrešno ubjeđenje čovjeka koji vjeruje da će ga imetak učiniti besmrtnim.

Muhammed Asad ovdje uočava metonimiju za tendenciju pripisivanja skoro "religijske" vrijednosti stjecanja i posjedovanja materijalnih dobara i mogućnosti – tendenciju koja sprečava čovjeka da pridaje bilo kakvu realnu važnost duhovnim obzirima.²⁷

Četvrti ajet: *كَلَّا لَيُبَدِّلَنَّهُ فِي الْخَطْمَةِ A ne valja tako! On će, sigurno, biti bačen u Džehennem!* Čestica *كَلَّا kella* označava odbijanje, korenje i obesnaživanje nečijih riječi, a nasuprot nje stoji potvrдна čestica *إِي ii*.²⁸ Ibn Kesir kaže da *kella* znači da stvar nije onakva kako se tvrdi ili misli.²⁹ Dakle, hoće se poručiti onima koji smatraju da će ih njihov imetak učiniti vječnim da griješe, da su u zabludi i da će se dogoditi baš suprotno od onog što tvrde. Čestica *كَلَّا kella* se spominje trideset i tri puta u Kur'anu i svaki put

23 Ibn Kesir, *nav. dj.*, tom 4, str. 534.

24 Teufik Muftić, *nav. dj.*, str. 291.

25 El-Kehf, 102.

26 El-Bekare, 214.

27 Muhammed Asad, *nav. dj.*, str. 1004.

28 El-Ragib el-Isfahani, *nav. dj.*, str. 440.

29 Ibn Kesir, *nav. dj.*, tom 4, str. 534.

potencira spomenuto značenje. Važno je obratiti pažnju na glagol *لَيْبَدَنَّ* *lejumbezenne*, biti bačen. Činjenica da se pojavljuje u pasivnom obliku ukazuje na poniženje i strahotu prizora, dok su upotrijebljeni i prilozi za pojačanje *لَ le* i *إِنَّ inne*. Ovaj se glagol spominje nekoliko puta u Kur'anu i podrazumijeva izbacivanje³⁰, bacanje (u more³¹) te odbacivanje³². Dakle, riječ je o grubom i teškom bacanju, kakvo će biti bacanje onih koji tvrde da će ih imetak učiniti vječnim.

Zanimljivo je da neki učaci ovdje uče u dvojini: *لَيْبَدَنَّ* *lejumbezaanne*, sa značenjem da će u Džehennem biti bačen i čovjek i njegov imetak.³³ Riječ *الْحُطَمَةَ el-hutama* jedno je od imena Džehennema,³⁴ zbog činjenice da Džehennem lomi, drobi i razmrskava sve što dođe u njega (*حَطَمَ hatame*).³⁵ U tom se smislu ledolomac naziva *مُحَطَّمٌ muhattim*.³⁶ Muhammed Asad prevodi ovaj pojam kao *porazna patnja*.³⁷

Peti ajet: *وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحُطَمَةُ* *A znaš li ti šta je Džehennem?* Ovo pitanje ukazuje na veličinu i strahotu Džehennema i znači: "Ko je tebe mogao podučiti suštini ove veličanstvene vatre?"³⁸ Smatramo da je Asad ponudio prilično doslovan prijevod ovog ajeta: *A šta ti misliš navesti da pojmiš šta će ta porazna patnja biti?*³⁹ Kad god se u Kur'anu postavi pitanje: *وَمَا أَدْرَاكَ* *A znaš li ti*, uvijek nakon toga dolazi objašnjenje onoga o čemu se pita, dok poslije pitanja: *وَمَا يُدْرِيكَ* *A šta ti znaš*, nema pojašnjenja i to ostaje tajna.⁴⁰ Sejjid Kutb primjećuje da "slika ovog oholog podrugljivca osnaženog blagom stoji nasuprot slike 'odbačenog' i zanemarenog, strmoglavljenog u Džehennem koji drobi sve što se u njega baci, pa tako izmrvi i njegovo tijelo i njegovu oholost."⁴¹

30 Es-Saffat, 145.

31 El-Kasas, 40.

32 El-Bekare, 100.

33 El-Ferra', Ebu Zekerijja Jahja b. Zijad, *nav. dj.*, tom 3, str. 1276.

34 Isto.

35 Muhammed b. Omer ez-Zamahšeri: *El-Kaššaf 'an haka'ik el-Tenzil ve 'ujuni el-ekavil fi vudžuh el-te'vili*, Mekteba Misr, bez godine izdanja, tom 4, str. 631.

36 Teufik Muftić, *nav. dj.*, str. 308.

37 Muhammed Asad, *nav. dj.*, str. 1004.

38 Muhammad Ali el-Sabuni, *nav. dj.*, tom 20, str. 102.

39 Muhammed Asad, *nav. dj.*, str. 1004.

40 El-Ragib el-Isfahani, *nav. dj.*, str. 176.

41 Sejjid Kutb, *nav. dj.*, tom 30, str. 311.

Šesti ajet: *لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمُوقَدَّةُ Vatra Allahova razbuktana*. Pripisivanje vatre direktno Uzvišenom Allahu i njeno specificiranje na ovaj način upućuje na to da je riječ o jedinstvenoj i neobičnoj vatri, zaodjevenoj velikim i zaprepašćujućim strahom.⁴² Asad kaže da je posrijedi *raspaljena Vatra Božija*⁴³, jer se za gorivo kaže *وَقُودٌ wequud*.⁴⁴ To je Allahova, dž.š., vatra koja se raspiruje po Njegovoj volji i htijenju te nije poput obične vatre budući da se nikada neće ugasiti. U jednom se hadisu kaže: "Vatra je raspaljivana hiljadu godina dok nije postala crvena, zatim je raspaljivana još hiljadu godina dok nije postala bijela, a onda je raspaljivana još hiljadu godina dok nije pocrnila. Ona je sada crna i tamna."⁴⁵ Postoje naučna objašnjenja koja potvrđuju istinitost citiranog hadisa.⁴⁶

Sedmi ajet: *الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْئِدَةِ Koja će do srcā dopirati*, tj. do srcā će dopirati bol od nje.⁴⁷ Možemo slobodno kazati da će ta bol dopirati duboko, u samo središte srca, jer glagol *عَلَى* *ittalea' 'alaa*, između ostalog, znači: biti obaviješten, informiran o nečemu i biti upućen u nešto,⁴⁸ a da bi se to postiglo, neophodno je ući u srž i suštinu problema. Kur'an upotrebljava dva termina za srce: *فُؤَادٌ fu'aad* i *قَلْبٌ qalb*. Razlika je u tome što termin *fu'aad* u osnovi označava gorenje i sagorijevanje⁴⁹ i ovdje je spomenut u kontekstu Allahove vatre razbuktane. U tom smislu je i ajet: *وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَى فَارِعًا I srce Musaove majke ostade prazno*⁵⁰, tj. izgorjelo je za njenim djetetom. S druge strane, *qalb* se odlikuje dušom, znanjem, hrabrošću itd., kao što Kur'an u nastavku naprijed citiranog ajeta kaže: *لَوْلَا أَن رَّبَّنَا عَلَيَّ قَلْبَهَا Da Mi srce njeno nismo učvrstili*. U istom je smislu i sljedeći primjer: *هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ On uliva smirenost u srca vjernika*.⁵¹ Dakle, očita je razlika u kur'anskoj upotrebi ova dva, naizgled sinonimna, termina, kao i savršen odabir riječi Svevišnjeg.

42 Isto.

43 Muhammed Asad, *nav. dj.*, str. 1004.

44 El-Bekare, 24.

45 Muhammed Ali el-Sabuni, *nav. dj.*, tom 20, str. 102.

46 Vidjeti: <https://akos.ba/on-poslanik-a-s-ne-govori-po-hiru-svome-povezanost-temperature-i-b...>

47 El-Ferra', Ebu Zekerijja Jahja b. Zijad, *nav. dj.*, tom 3, str. 1276.

48 Teufik Muftić, *nav. dj.*, str. 885.

49 El-Ragib el-Isfahani, *nav. dj.*, str. 372.

50 El-Kasas, 10.

51 El-Feth, 4.

Imam Kurtubi smatra da je ovdje istaknuto srce budući da čovjek umire kada bol dođe do srca, pa su oni u stanju čovjeka koji umire ali ipak ne umiru.⁵² Zamahšeri kaže da je srce istaknuto zbog toga što je ono stanište nevjerništva, pogrešnih ideja i namjera.⁵³ Shodno Allahovim, dž.š., riječima: *ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ* Pa u njoj neće ni umrijeti ni živjeti.⁵⁴ Vatra dopire do njihovih srca u kojima oživljava klevetu i podrugljivost, u kojima se krije poruga, oholost i uobraženost.⁵⁵ Muhammed Asad spomenutu vatru doživljava kao onu „koja će se iznad (grešnih) srca dići“, tj. počinjući u njihovim srcima, aludirajući na duhovnu narav Vatre u zakašnjelom shvatanju krivice grešnika.⁵⁶

Osmi ajet: *إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُّؤَصَّدَةٌ* Ona će iznad njih biti zatvorena. Ovo je, kako kaže Sejjid Kutb, dopuna slici slomljenog, odbačenog i zanemarenog, s obzirom na to da je vatra nad njim zatvorena, iz nje ga niko ne može izbaviti niti će iko u njoj pitati za njega!⁵⁷ Kako je samo veličanstven i indikativan ovaj prijelaz sa jednine na množinu. Naime, od početka sure govori se u jednini, a sada se kaže da će ona iznad njih biti zatvorena. Kao da se hoće potvrditi naprijed spomenuto pravilo prema kojem se u obzir uzima općenitost izraza, a ne specifičnost povoda te zaključujemo da se ova kazna odnosi na sve ljude koji se okite navedenim svojstvima, bez obzira na njihovu brojnost.

Kad je posrijedi izraz *مُؤَصَّدَةٌ mu'sadah*, zatvorena, istog je korijena i riječ *وَصِيدَةٌ wasidah*, što označava kamenu staju u planini, u kojoj se čuvaju ovce. To dalje znači da je neophodno ozbiljno i sigurno zaključati taj objekat kako se ne bi ostalo bez ovaca.⁵⁸ Dakle, kao što niko ne može ni ući ni izaći iz staje, isto tako će rasplamsala vatra onemogućiti klevetnike i podrugljivce da se izbave iz nje. Muhammed el-Gazali će kazati da su oni kao zatvorena konzerva sa onim što je u njoj.⁵⁹

52 Muhammad Ali el-Sabuni, *nav. dj.*, tom 20, str. 102.

53 Muhammed b. Omer ez-Zamahšeri, *nav. dj.*, tom 4, str. 631.

54 El-A'la, 13.

55 Sejjid Kutb, *nav. dj.*, tom 30, str. 311.

56 Muhammed Asad, *nav. dj.*, str. 1004.

57 Sejjid Kutb, *nav. dj.*, tom 30, str. 311.

58 El-Ragib el-Isfahani, *nav. dj.*, str. 539.

59 Muhammed el-Gazali, *nav. dj.*, str. 739.

Deveti ajet: *فِي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ Plamenim stupovima zasvođena*. Tj. stubovima od vatre.⁶⁰ Kutb smatra da će on u njoj biti privezan za jedan stub kao što se veže stoka, bez puštanja!⁶¹ Asad, pak, vjeruje da je riječ o *bekrajnim stubovima*, dosl. proširenim stubovima, jer su tamošnji stanovnici nadvladani očajem.⁶² U svakom slučaju, riječ je o dugim i pruženim stubovima budući da na to ukazuje osnova izraza *مُمَدَّدَةٍ mumeddeda*.⁶³

Posljednja dva ajeta sure potvrđuju njihov vječni boravak u Vatri, s obzirom na to da će vrata biti zaključana, a druga, dodatna, zaštita jesu dugi stubovi za koje će biti vezani, kao što se vežu lopovi.⁶⁴

Zaključak

Na osnovu provedenog istraživanja zaključili smo da vjerovanje u Sudnji dan, Džennet i Džehennem ima za cilj formiranje moralnog i uzornog čovjeka. Stoga je Kur'an na samom početku Objave insistirao na moralnom preobražaju, a to je u kontekstu ondašnjih Arapa mogao postići isključivo navodeći ih na razmišljanje o Džehennemu i njegovim patnjama. Vidjeli smo da je sura El-Humeza podijeljena na tri dijela. U prvom se dijelu govori o klevetniku i podrugljivcu te im se, početnom riječju sure, nagovještava kazna i bolan svršetak. Potom se nastavljaju iznositi ostale osobine klevetnika i podrugljivaca, a to su, između ostalog, sakupljanje i prebrojavanje imetka i ubjeđenje da će ih imetak učiniti besmrtnim. Treći dio je najduži i praktično predstavlja težište ove sure jer opisuje svršetak i nesretan kraj kako za aktere početka sure, tako i za sve ostale zle i nemoralne ljude. Kur'an detaljno i precizno odabranim izrazima uspješno ostvaruje taj svoj cilj i šalje poruku da se loši i nemoralni ljudi nemaju nadati ničemu dobrom i pozitivnom. U spomenutoj poruci učestvuju svi harfovi, riječi i rečenice: harfovi su često krupni, pojačani (tešdid) i teški za izgovor, riječi su brze i oštre poput britve, a jednoobrazan svršetak svih ajeta na gals *ha* daje poseban tonalitet i muzikalnost suri. Kao da nas harf *ha* stalno upozorava i podsjeća na

60 El-Farra, Ebu Zekarija Jahja b. Zijad, *nav. dj.*, tom 3, str. 1277.

61 Kutb, Sejjid, *nav. dj.*, tom 30, str. 311.

62 Muhammed Asad, *nav. dj.*, str. 1004.

63 El-Ragib el-Isfahani, *nav. dj.*, str. 467.

64 Zamahšeri, Muhammed b. Omer, *nav. dj.*, tom 4, str. 631.

patnju u Vatri i na harf *ha* iz riječi Džehennem. To je, zapravo, jedna vrsta umjetničkog i emocionalnog sklada koji se podudara sa navikom klevetnika – podrugljivca.

ألمير ماشيتش

تحليل سورة الهمزة من حيث المعنى والأسلوب التعبيري والعبرة الأخلاقية

نزلت سورة الهمزة لرجل ازدري بالناس وانتقص بهم وسخر منهم، غير أن عبرة هذه السورة بعموم اللفظ لا بخصوص السبب. إن دلالة هذه السورة يشارك فيها كل حرف وكل كلمة وكل جملة، فالحروف فيها كثيرا ما تكون ثقيلة ومشددة وصعبة للتلفظ، أما الكلمات فسريرة وحادة كحدة الموصى، وأما أواخر الآيات فكلها بحرف الهاء مما يعطي السورة إيقاعا وموسيقية خاصة.

Hfz. Elmir Masic

Semantic-Stylistic and Ethical Analysis of Surah Al-Humazah

Summary

Surah Al-Humazah was revealed because of a man who slandered people and mocked them, gossiped them and stigmatize them. However, the moral of this surah is in the generality of the text, and not in the particularity of the occasion (al-ibratu bi umumi 'l-lafzi la bi hususi 's-sabab). All, letters, words and sentences, are included in the message of the chapter: the letters are often large, reinforced (at-tashdid) and difficult to pronounce, the words are quick and sharp as a razor, and the uniform ending of all ayahs in the letter "h" (ه) gives a special tonality and musicality to the surah.

Čišćenje i odgajanje duše

Hfz. dr. Safvet Halilović

redovni profesor tefsira na islamskom pedagoškom fakultetu u zenici
safwatmustafa25@zahoo.com

Sažetak

U ovom radu autor u prvom dijelu govori o značaju i važnosti čišćenja i odgajanja duše ističući da lijep ahlak (moral, ponašanje) zauzima posebno mjesto u ukupnosti islamskih teorijskih učenja. Zapravo, odgajanje duše u duhu lijepog ahlaka u islamu je učinjeno osnovnim razlogom slanja svih Božijih poslanikā i vjerovjesnikā. Dakle, govoriti o čišćenju i odgajanju duše znači govoriti o centralnom pitanju islamskog svjetonazora. U drugom dijelu rada autor ukazuje na puteve i sredstva koje islam upotrebljava u čišćenju ljudskih duša, te kako se postavlja spram smetnji koje im stanu na put, kako bi se pokrenule prema gore, uspele se i očistile od duhovnih i fizičkih nečistoća i odjenule odore dostojanstvenog ahlaka i uzvišenih vrijednosti koje proklamira islam u svojim parcijalnim naučavanjima i propisima.

Ključne riječi: duša, čišćenje, odgoj, tezkijje, sredstva

Uvod

Osjećam iznimnu radost što se nalazim među vama na ovom časnom mjestu u Ankari, prijestonici drage nam Turske, i što učestvujem na ovom velikom naučnom skupu¹, kojim se nastoji očuvati uspomena na velikog duhovnjaka Hadži Bajrama Velija, neka mu se Allah smiluje i

¹ Referat je, na arapskom jeziku, podnesen na trećem simpoziju o Hadži Bajramu Veliju, održanom u Ankari, 3. maja 2018. godine. Na bosanski preveo: Mustafa Prljača.

uvede ga u prostranstva svojih dženneta! Naime, čim se spomene ime Hadži Bajrama Velija prvo što nam padne na um jest da se radi o velikom duhovnom velikanu, naročito upućenom u tanahnosti ljudske duše, te u načine njenog čišćenja i odgajanja u duhu autentične islamske tradicije. Stoga sam i referat koji podnosim na ovom simpoziju naslovio kao: „Čišćenje i odgajanje duše: prikaz nekoliko specifičnih sredstava“ (*Fī sebīl tezkijjeti-n-nefsi ve tehzībihā: ‘ardun li ba’di vesāil tefsīlijje*).

Na početku želimo ukazati na činjenicu da islamski ahlak zauzima posebno mjesto u ukupnosti islamskih teorijskih učenja. Zapravo, Uzvišeni Allah je odgajanje duše u duhu lijepog ahlaka učinio i osnovnim razlogom slanja poslanika i vjerovjesnika. Ovo potvrđuju riječi Uzvišenoga: *Allah je vjernike milošću Svojom obasuo kad im je jednog između njih kao poslanika poslao, da im riječi Njegove kazuje, da ih očisti i da ih Knjizi i mudrosti nauči, jer su prije bili u očitaj zabludi* (Ālu ‘Imrān, 164). Poslanik, a.s., je rekao: „Poslan sam da upotpunim plemenitosti ahlaka!“ Prema tome, cilj slanja vjerovjesnikā i poslanika bio je odgajanje ljudske duše na lijepom ahlaku (moralu).

Govoriti o čišćenju i odgajanju duše znači govoriti o centralnom pitanju islamskog svjetopogleda. Ne treba posebno naglašavati da islam na čovjeka gleda kao na Božijeg namjesnika na Zemlji, kao na najodabranijeg Njegovog stvorenja na njoj; kao na biće koje će uređivati život na njoj i okolnosti na njoj podređivati svojoj koristi, te je izgrađivati kako bi se njegovo prisustvo nastavljalo iz generacije u generaciju. Da bi on to valjano mogao obavljati, obdario ga je brojnim dobrima i u odnosu na druga stvorenja odlikovao ga brojnim vrijednostima. Uzvišeni je rekao: *A kada Gospodar tvoj reče melekima: „Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti“* (El-Bekare, 30). *Mi smo sinove Ademove, doista, odlikovali; dali smo im da kopnom i morem putuju, i opskrbili ih ukusnim jelima, i dali im velike prednosti nad mnogima koje smo stvorili* (El-Isrā’, 70).

Također, islam je pokazao iznimnu pažnju čovjekovoj duši, tretirajući je vlasništvom njezina Gospodara a ne vlasništvom onoga ko je nosi u sebi i ko s njom može raditi šta želi, te joj pridao ogroman značaj i vrijednost, i obavezao je samo onoliko koliko može podnijeti. Uzvišeni kaže: *Allah nijednu dušu ne opterećuje preko njenih mogućnosti* (El-Bekare,

286). *I svoje duše u propast ne dovodite, i dobro činite - Allah, zaista, voli one koji dobra djela čine* (El-Bekare, 195). Poslanik, a.s., je rekao: „Vaša krv i vaš imetak su vam sveti, onako kako su vam sveti i ovaj vaš dan i ovaj vaš mjesec u ovom vašem mjestu!“

Pažnja koju islam poklanja ljudskoj duši (*nefs*) ogleda se i u tome što zahtijeva da se ona očisti od svega što je vodi u neposlušnost njenom Gospodaru. Naime, priroda čovjekovog nefs-a teži prelaženju granice, preferiranju života na ovom svijetu i brojnim srčanim bolestima, kako to jasno proizlazi iz vjerskih pasaja (*nusūs*). Stoga se Vjerovjesnik, a.s., često Allahu utjecao od nefsanskog zla. Od njega se prenose ove riječi: „Utječemo Ti se, Bože, od zla naših nefsova i loših postupaka...!“ „Bože moj, nadahni me na ono što je ispravno i zaštiti me od zla mog nefs-a!“ Također, molio je svoga Gospodara da očisti njegov nefs i utjecao Mu se od svega što bi ga moglo zaprljati. Govorio je: „Bože moj, podaj mome nefs-u njegovu bogobojaznost i očisti ga. Ti njega najbolje čistiš, Ti si njegov zaštitnik i njegov Gospodar. Bože moj, utječem Ti se od znanja od kojeg nema koristi, od srca u kojem nema skrušenosti, od nezasićenosti nefs-a i od dove koja neće naići na odziv!“

Čišćenje duše nije nešto sporedno i beznačajno na tasu islama, već je, zapravo, njegov krajnji cilj i zahvaća velik njegov dio. Dovoljno je to što ga je Uzvišeni Allah naveo kao razlog slanja svojih poslanika i vjerovjesnika. „Čišćenje“ (ar. *et-tezkijje*) je temeljni kur'anski izraz i pojam i na kur'anskoj pojmovnoj skali zauzima važno mjesto. Predmet čišćenja je čovjek kome je povjereno namjesništvo; drugim riječima – dovođenje u dobro stanje (*islāh*) ljudske zbilje: pojedinca, društva i čitave zajednice. Čovjek je tijelo i duša, pa čišćenje obuhvata i jedno i drugo. Svako, pak, poboljšavanje vezano je za čovjeka i podrazumijeva njegovo uzdizanje u stepenima očišćenosti. To je i cilj civilizacije, ali i njezino sredstvo. Prema tome, tu se ne radi o emocijama i unutrašnjim mnijenjima ograničenim na poboljšavanje stanja samo pojedinca, već se dotiče same srži ljudske društvene i civilizacijske izgradnje.

Ako podrobnije osmotrimo stanje „središnje zajednice“ danas, uočićemo da je jedan njezin dio uzeo aktuelni trend a da se drugi dio odao ljenčarenju, raskoši i dangubljenju. I pored toga, Allahova mudrost je

naložila da će se u toj zajednici održavati dobro sve do Smaka svijeta: jedna njena skupina uvijek će biti postojana na istini, ustrajna u pozivanju k njoj i njenom sprovođenju u djelo, u način života. Svaki od nas bi, pak, trebao znati da će Allah dobru dati da se razmaše tek kada shvatimo gdje mu je začetak, odakle počinje. To je, nesumnjivo, čišćenje ljudskih duša, njihovo unapređivanje i ispunjavanje pokornošću. To je put svakog dobra i spasa, akobogda. Uzvišeni Allah je rekao: *Allah neće izmijeniti stanje jednog naroda dok oni ne izmijene ono što je u njihovim dušama* (Er-Ra'd, 11).

U ovom kratkom referatu pokušat ćemo upoznati i istaknuti puteve i sredstva koje islam upotrebljava u čišćenju ljudskih duša, te kako se postavlja spram smetnji koje im stanu na put, kako bi se pokrenule prema gore, uspele se i očistile od duhovnih i fizičkih nečistoća i odjenule odore dostojanstvenog ahlaka i uzvišenih vrijednosti.

Onaj ko se dublje udubi u Kur'an zapazit će da se najduža zakletva odnosi upravo na čišćenje duše: *Tako Mi Sunca i svjetla njegova, i Mjeseca kada ga prati, i dana kada ga vidljivim učini, i noći kada ga zakloni, i neba i Onoga koji ga sazda, i Zemlje i Onoga koji je ravnom učini, i duše i Onoga koji je stvorio pa je nadahnuo njenim zlom i njenim dobrom, uspjeh će samo onaj ko je očisti, a izgubljen će biti onaj ko to zanemari* (Eš-Šems, 1-10).

Kako se vidi, Uzvišeni Allah se zaklinje većim brojem svojih stvorenja: stvari, događanja i pojava. On se, pak, zaklinje za nešto golemo, a ono se nalazi u odgovoru na ono za šta je zakletva izrečena – u ovom slučaju odgovor su Njegove riječi: *Uspjeh će samo onaj ko je očisti, a izgubljen će biti onaj ko to zanemari!* Prema tome, bit će spašen, uspješan i postići će svoju težnju samo onaj ko ostvari to čišćenje. Ono podrazumijeva udaljenost od grijeha, koji Allaha srdi, i činjenje mnogih dobrih djela koja čovjeka približavaju Allahu. Time se, naime, podiže vrijednost duše. U suprotnom, čovjek će biti gubitnik, razočaran posljedicom njenog zanemarivanja, tj. svim onim što ga je spriječilo da čini dobra djela, što mu nije dopuštalo da se uspinje, učini više dobra i pokaže veći stepen uzvišenosti.

Otuda u Kur'anu i Sunnetu nalazimo čitav splet iskaza koji ukazuju na značaj i mjesto čišćenja duše u islamu. Riječ duša (nefs) se u Kur'anu

navodi trojako: kao smirena (*mutmeinna*), samokoreća (*levvāma*) i sklona zlu (*emmāra bi-s-sūi*). Mi ćemo se ovdje pozabaviti ovom potonjom, sklonom zlu. To je duša koja u sebi sadrži čitav splet nagona, stremljenja i žudnji, koje njenog posjednika vuku prema činjenju određenih grijeha i nepoćudnosti i uvode ga u zonu neposlušnosti Bogu. Uzvišeni kaže: *Ta, duša je sklona zlu, osim one kojoj se Gospodar moj smiluje!* To je, dakle, duša koja permanentno traži nepokornost Bogu i činjenje grijeha. Ovo, pak, nalaže čovjeku da se opire svim onim žudnjama i tendencijama koje njegovoj duši sugeriraju i prikazuju joj lijepim ružne postupke.

Mi ćemo ovdje, na jedan sažet način, navesti tek nekoliko razloga zbog kojih je čišćenje duše veoma važno:

Čovjekova duša uvijek je u potrebi za čišćenjem, ma koliko bila pokorna. Huzejfe, r.a., kaže: „Prvo što ćete izgubiti bit će skrušenost (*hušū'*), a posljednje namaz!“ Prema tome, čišćenje duše se ne tiče samo grešnika i onih koji su podbacili u izražavanju pokornosti Allahu cijelog ljudskog roda.

Brojni izazovi i pometnje s kojima se susreće današnji čovjek čine većom potrebu za održavanjem čistoće duše nego kod ranijih generacija. Aktuelni period u kome su se ukorijenile smutnije, sumnje i strasti naročito je u toj potrebi. Malo ko će u ovakvim okolnostima ostati zaštićen. Bit će to samo pojedinci koje će Allah sačuvati i staviti pod svoju zaštitu.

Dosezanje cilja kojem teži jedan musliman – a to je sreća i na ovom i na budućem svijetu – uvjetovano je čišćenjem čovjekove duše, kako je to očividno u tekstovima koje smo spomenuli. Stoga je imam El-Gazālī – Allah mu se smilovao! – konstatirao da je čišćenje duše individualna obaveza svakog vjernika, čak i onoga koji pri sebi nema pokudenog ahla-ka. On smatra da je svako obavezan upoznati se sa srčanim oboljenjima i načinima njihova liječenja. To je potkrijepio činjenicom da su Vjervjesniku, a.s., koji je najbolji pojedinac ljudske vrste, dva puta rasporena prsa i iz njih izvađen jedan crni komad mesa, tj. odstranjen mu je onaj dio u kom se nalazi sjedište tih bolesti u čovjeku. Ako je, dakle, Vjervjesnik, a.s., bio u potrebi za nečim takvim, onda su drugi u još većoj potrebi.

Poimanje čišćenja (tezkijje) kod raznih islamskih škola

Zapažamo da su u prvom vremenu islama neki ashabi naginjali asketizmu i imali karakterističan način društvenog ponašanja i odnosa prema ljudima. Taj vid će se, potom, unaprijediti i transformirati u stanovitu izolaciju. Do toga je došlo onda kada su neke skupine počele pridavati prevelik značaj ovosvjetskim zamamnostima, kad su se umnožile političke intrige. To je učinilo da se asketizam i osama pretvore u nešto što će se označiti kao sufizam. Prema tome, sufizam u svojoj osnovi znači skromnost u pogledu ovosvjetskih užitaka a obilnost djela koja čovjeka približavaju Uzvišenom Bogu, što je, bez sumnje, jedan vid čišćenja duše i opće islamske pobožnosti. No, stvar se nije zadržala na tome, već je poprimila određene oblike okupljanja u male družine čiji se članovi pridržavaju instrukcija određenih autoriteta u pogledu ponašanja ali i u području ibadeta i zikra, te u međusobnim odnošajima. Isto tako, u upotrebu su uvedeni neki izrazi i specifični termini, koji u vanjskoj formi izražavaju jedan a unutar određene družine ili kod određenog šejha drugi smisao. Primjer toga je trinitetni moto nekih sufijskih zajednica: *et-teḥallī – et-teḥallī – et-tedžellī* (pražnjenje – ukrašavanje – ukazivanje). Tako, ako pražnjenje znači nužno odstranjivanje iz duše svih grijешenja, ukrašavanje nužno usvajanje dobrih svojstava, onda „duhovni putnik“ (*el-murīd es-sālik*) upražnjavanjem tog dvoga se može uzdići do stanovite duhovne transparentnosti i svjesne uzdignutosti, te iskusiti određena Božanska ukazanja (*et-tedžellī*).

Treba, pak, kazati da su neke sufijske prakse poprimile i devijantne oblike i u opticaj uvele neprimjerene izraze, istovremeno zadržavajući uobičajene vidove asketizma i duhovnog uzdizanja čišćenjem duše. Neke sufijske družine su pokazale i razne vidove borbe protiv neprijatelja vjere i dale velik doprinos širenju vjere u mnogim dijelovima Afrike i Azije.

Zabilježeno je više slučajeva sučeljavanja čišćenja duše ibadetom i čišćenja borbom. Takvi su, naprimjer, stihovi koje je borac Abdullah ibn Mubarek poslao Fudajlu ibn Ijadu, pobožnjaku koji nije napuštao kabenski prostor:

يَا عَبْدَ الْحَرَمِينَ لَوْ أَبْصَرْتَنَا ----- لَعَلِمْتَ أَنَّكَ فِي الْعِبَادَةِ تَلْعَبُ
مَنْ كَانَ يَخْضِبُ حَدَّهُ بِدَمَوْعِهِ ----- فَحَوْزُنَا بِدَمَائِنَا تَخْضَبُ
أَوْ كَانَ يُتْعَبُ خَيْلُهُ فِي بَاطِلٍ ----- فَخَيْوَلُنَا يَوْمَ الصَّبِيحَةِ تَتْعَبُ
رِيحَ الْعَبِيرِ لَكُمْ وَنَحْنُ عَبِيرُهَا ----- زَهْجُ السَّنَابِكِ وَالْعُبَارُ الْأَطْيَبُ

O ti koji ibadet činiš u Harema ta dva,
Da nas vidiš, znao bi da to je tek igra!
Onaj ko obraz svoj kvasi suzama svojim
Nek' zna da mi svoja prsa krvlju kvasimo;
Ko svog konja smara besposlicom,
Nek zna da naši se konji smaraju u bici.
Vas zapahne vjetar strijele, al' mi smo njen miris
I oštrice bljesak, i prašina najbolja!

Možemo, dakle, pretpostaviti da je čišćenje duše jedan vid borbe; borbe protiv poriva svoga nefsa: *One koji se budu borili za Nas, Mi ćemo na Naše puteve naputiti* (El-'Ankebūt, 69), ali i borba svojom dušom: *I koji se bore imecima svojim i dušama svojim* (El-Enfāl, 72), te borba imetkom: *Koji daje svoj imetak da se time očisti* (El-Lejl, 18). Kako god, sve to jasno ukazuje da je čišćenje nešto veoma važno u životu svakog čovjeka.

Ono u čemu su sve islamske škole saglasne jest da je čovjekovo čišćenje duše nešto neophodno i po vjerezakonu obavezno, iz više razloga. Mi ćemo ovdje spomenuti samo neke:

1. Uzvišeni Allah je istina i Njegova riječ je istina. On se u svojoj Knjizi zaklinje s jedanaest zakletvi da će spašen biti onaj ko svoju dušu očisti, a da će izgubljen biti onaj ko to ne učini. Uzvišeni kaže: *Tako mi Sunca i svjetla njegova...* (Eš-Šems, 1-10).
2. Nefs je jedan od najvećih čovjekovih unutrašnjih neprijatelja, jer on čovjeka poziva prelaženju granice i preferiranju ovosvjetskog života. Sve druge bolesti srca zapravo dolaze od njega. Stoga se Vjerovjesnik, s.a.v.s., Allahu često utjecao od njegovog zla. Kod Ibn Ebī Hātima nalazimo hadis u kojem Ebu Hurejre kaže: „Čuo sam Allahovog Poslanika, s.a.v.s., kako uči: *pa je nadahnuo njenim zlom i njenim dobrom*. Onda je rekao: 'Bože moj, podaj mome nefsu njegovo dobro i očisti ga, Ti njega najbolje čistiš, Ti si njegov zaštitnik

i Gospodar!“ U *Musnedu* i kod Tirmizija se navodi da je Poslanik, a.s., podučio Husajna ibn Ubejda ovoj dovi: „Bože moj, nadahni me onim što je ispravno i sačuvaj me zla moga nefsa!“ Ibn Kajjim kaže: „Duhovni putnici su saglasni, uz svu različitost njihovih puteva i raznolikost ponašanja, da je nefis (duša) prepreka koja stoji između srca i prispjeća kod Allaha; da kod Njega može unići, ili doveden biti, samo onaj ko njega umrtvi i nadvlada!“² Stoga su neki stoici govorili: „Putovanje tragalaca završava se pobjedom nad njihovim nefsovima!“³

3. Čišćenje je džennetski put. Uzvišeni kaže: *A onome koji je pred dostojanstvom Gospodara svoga strepio i dušu od prohtjeva uzdržao Džennet će boravište biti sigurno* (En-Nāzi'āt, 40). Ono je, dakle, osnovni uvjet za ulazak u Džennet.
4. Budući da čovjek voli savršenost, on treba raditi i na usavršavanju i odgajanju svoga nefsa. Naime, njegovu dušu zahvataju bolesti koje mu zahvataju i tijelo i ona treba permanentnu pothranu i pažnju. Potrebno ju je, također, navoditi na veće činjenje dobra, onako kako se tijelo navodi da stekne veću sposobnost i umijeće. Zbog toga čovjek treba pratiti razvojne dionice svoje duše; treba znati da je ona posuda njegovog imana, onog najvrednijeg što ima kod sebe, bez čega njegov život gubi smisao. Stoga je neophodno raditi na upotpunjenju tog imana i na njegovom uvećavanju, što se postiže čišćenjem i odgajanjem te duše.

Podioci čišćenja duše

S obzirom na rečeno, zapažamo da se čišćenje duše dijeli na dva osnovna dijela: pražnjenje (*tahlījet*) i ukrašavanje (*tahlījet*). *Tahlījet* podrazumijeva pražnjenje duše od njenih bolesti i pokuđenog ahlaka, a *tahlījet* – njeno ispunjavanje pohvalnim ahlakom namjesto pokuđenog nakon što se isprazni od njega, poput npr. mnogoboštva, prijetvornosti, narcisoidnosti, uobraženosti, oholosti, mržnje, zavisti, škrtosti, sebičnosti, bijesa, pohlepe prema ovome svijetu i zaljubljenosti u nj, te njegova

² *Iḡāsetu-l-lehfān min mesājīd-š-šejtān*, II svezak, str. 75.

³ *Ibidem*.

preferiranja nad ahiretom, nametljivosti i neozbiljnosti u životu. Pohvalni, pak, ahlak čini, npr. tevhid, iskrenost, strpljivost, oslanjanje na Allaha, obraćanje Bogu, pokajanje, zahvalnost, strah i nada, lijep odnos prema ljudima, razumijevanje prema njima, navođenje ljudi na dobro a odvrćanje od zla, korištenje njima koliko je to moguće, nenametanje njihovim srcima nečeg što po vjerezakonu nije nužno itd.

Čovjek je, dakle, dužan upoznati se s pokuđenim ahlakom i njegovim faktorima i znati da njih ima i pri njemu kako bi ih se mogao riješiti. Onaj ko bolest ne osjeća i ne upozna se s njenim uzročnicima ne može se ni liječiti. Da bi čovjek mogao pobijediti svoj nefis, mora uspostaviti pravila za odnos prema njemu na tri osovine:

1. da prema njemu bude objektivna, da ga ne pravda, jer se i Vjervjesnik, s.a.v.s., pravedno odnosio prema svom nefisu premda je bio bezgrešan i potpomognut Objavom.
2. da mu ne udovoljava tako što će se svetiti za nj i podržavati ga budući da je on nepravedan i neuk. U slučaju kad se prema njemu učini kakva nepravda, Uzvišeni kaže: *Strpljivo podnositi i praštati - tako treba svaki pametan postupiti* (Eš-Šūrā, 43). Također kaže: *Zlo dobrim uzvрати, pa će ti dušmanin tvoj odjednom prisni prijatelj postati...* (Fussilet, 34).
3. da ga uvijek optužuje, jer ako ga čovjek ne optužuje, on će ga zavešti i odvesti u propast.

Ukoliko se čovjek prema svom nefisu postavi na ovaj način, imat će ga u svojoj ruci i moći ga usmjeravati prema dobru – ako ga pozove ibadetu, on će mu se povinovati i prepustiti mu se, a ako bi bio pozvan nekom zlu, pokazao bi odbojnost i odvratnost prema njemu. Međutim, ako se prema njemu ne postavi tako i ne uloži napor da ga odvрати od onog za čim on žudi i što voli, u tom slučaju: ako ga pozove ibadetu, on će prema tome pokazati odbojnost, a ako vidi da će ga silom upregnuti u neku pokornost, uzjogunit će se.

Sredstva za čišćenje duše

Što se tiče sredstava kojim se postiže čišćenje i odgajanje duše, neka od njih su opća a neka posebna. Od općih ćemo spomenuti sljedeća:

- a. Rad na čišćenju duše od pokuđenog ahlaka, čije smo neke dijelove već spomenuli – prijetvornost, bijes, sebičnost, škrtost, pohlepa, požuda i sl.
- b. Ukrašavanje duše lijepim i plemenitim ahlakom nakon njenog pražnjenja od onog niskog. Taj plemeniti ahlak čini: iskrenost, obraćanje Bogu, strah od Boga, zahvalnost, skromnost i sl.
- c. Ustrajnost u obavljanju strogih vjerskih dužnosti (farzova), jer su one najbolje pokornosti kojima se čovjek može približiti svome Gospodaru. „Moj mi se rob ne može približiti ničim boljim od onog što sam mu Ja odredio kao strogu obavezu...“
- d. Činjenje što većeg broja dobrovoljnih oblika ibadeta, shodno riječima Uzvišenoga (u kudsi-hadisu): „A potom Mi se Moj rob nastavi približavati dobrovoljnim ibadetima sve dok ga Ja ne zavolim...“ Na čišćenje duše najveći utjecaj vrše oni ibadeti koji su obavljani s najvećom poniznošću i skrušenošću pred Allahom.
- e. Razviđanje smislova Kur'ana. To glača srca, a kad se očisti srce, tada se očisti i duša. U hadisu se kaže: „Srca doista hrđaju, baš kao i željezo!“ Prisutni su upitali: „A čime se mogu izglačati?“ „Učenjem Kur'ana“, rekao je Poslanik, a.s., „i mišlju o smrti!“⁴ Uzvišeni je rekao: *Knjiga koju ti objavljujemo blagoslovljena je, da bi oni o riječima njezinim razmislili* (Sād, 29). *A zašto oni ne razmisle o Kur'anu?* (En-Nisā', 82).

Što se tiče, pak, specifičnih sredstava, ona se mogu svesti na sljedeće:

1. Pokajanje (tevba) je prva stanica duhovnih putnika na postajama ropske potčinjenosti (*'ubūdijjet*). Njome čovjek osjeća slast prelaska iz stanja pražnjenja duše u stanje njenog ukrašavanja. Uzvišeni Allah, ukazujući na značaj tevbe kaže: *O vi koji vjerujete, učinite pokajanje Allahu iskreno, da bi Gospodar vaš preko ružnih postupaka vaših prešao* (Et-Tahrīm, 8).
2. obraćanje Bogu za oprost grijeha i zikir općenito, shodno riječima Uzvišenog: *Onome ko se bude slijepim pravio da ne bi Milostivog veličao, Mi ćemo šejtana natovariti, pa će mu on nerazdvojni drug postati* (Ez-Zuhruf, 136). *I za one koji se, kada grijeh počine ili kad*

---

⁴ *Musnedu Šihāb.*

se prema sebi ogriješe, Allaha sjete i oprost za grijehе svoje zamole (Ālu 'Imrān, 135). Onaj ko kakvo zlo učini ili se prema sebi ogriješi pa poslije zamoli Allaha da mu oprostī – naći će da Allah prašta i da je milostiv (En-Nisā', 110). I koji se budu u posljednjim satima noći za oprost molili (Ālu 'Imrān, 17). I u praskazorje oprost od grijehа molili (Ez-Zārijāt, 18). I govorio: "Tražite od Gospodara svoga oprost jer On, doista, mnogo prašta" (Nūh, 10) i drugim ajetima i hadisima.

3. Postupanje suprotno njenim željama, neprihvatanje njenih zahtjeva i neodazivanje njenim željama, jer ona poziva dokolici i neposluhu Bogu. Imām El-Gazālī kaže: „Znaj da je tvoj najveći neprijatelj tvoj nefс (duša), koji je u tebi. On je stvoren da navodi na loše, da pretjeruje u zlu i da bježi od dobra, a tebi je naređeno da ga čistiš, ispravljaš i vežeš lancima prisile da ibadeti svome Gospodaru i Tvorcu i da ga odvrćaš od njegovih strastvenih poriva i naslađivanja u njima. Ako ga pustiš, postat će neobuzdan i izmaći kontroli i ti ga više nećeš moći ukrotiti!“⁵

Imām Ibn Kajjim kaže: „Ono što nalaže taj nadzor jest spoznaja da ćeš ako se danas potruдиš oko nje, sutra biti na miru, ako je danas zanemariš, da ćeš sutra platiti mnogo veću cijenu. Isto nalaže i spoznaja da će dobitak od te trgovine biti nastanjivanje u Firdevsu i gledanje u Lice Gospodara Uzvišenoga, a gubitak: ulazak u Vatru i zaklonjenost od Uzvišenog Gospodara. A ko stekne potpuno uvjerenje u ovo, lahko će danas svesti obračun. Prema tome, onaj ko bezrezervno vjeruje u Allaha i u Drugi svijet neće zaboraviti da svoju dušu podvodi pod obračun, da je obuzdava u njenim kretnjama i mirovanjima, u njenim razmišljanjima i koračajima.“⁶

4. Njeno korenje i grđenje s ciljem da se privoli na pokornost. Imām El-Gazālī kaže: „Ako svoju dušu (nefс) stalno koriš, ružiš i grdiš, ona će tada biti samokoreća (*levvāma*). Njome se kune Uzvišeni Allah, pa ima nade da će jednog dana postati smirena duša (*nefс mutme'inna*), koja će biti pozvana da se pridruži skupini onih zadovoljnih, kojima se zadovoljno. Stoga ne propuštaj ni trenutak

⁵ *Ihjāu 'ulūmi-d-dīn*, svezak IV, str. 382.

⁶ *Igāsetu-l-lehfān min mesājīd-š-šejtān*, svezak I, str. 80.

a da je ne opomeneš i ne ukoriš i nipošto ne savjetuj druge dok prethodno ne posavjetuješ sebe!⁷

5. Često je savjetovati i podsjećati na smrt i ahiret. Trebalo bi joj se obraćati onako kako joj se obraćao veliki duhovni znalac imām El-Gazālī, koji u svom *Ihjāu* kaže: „Teško ti se, nefsu! Ne treba da te zavede život na ovome svijetu, niti da te šejtan u Allaha pokoleba. O nefsu, ako nećeš da ostaviš ovaj svijet i posvetiš se ahiretu zato što si neuk i slijep, zašto ga ne ostaviš da bi se uzdigao iznad niskosti njegovih ortaka, da bi se sačuvao mnogih njegovih gadosti i da bi prevladao njegovu brzu prolaznost? Šta ti je pa se ne zadovoljavaš s malo dunjaluka nakon što ti je mnogo bilo malo? O, kako si neuk i kako ti je samo niska ambicija, bijedno stajalište, ako ne želiš biti u društvu onih Allahu bliskih, u društvu vjerovjesnika i iskrenih robova Božijih, u neposrednoj blizini Gospodara svih svjetova, i to zauvijek, već među prostacima, tupavcima neukim i to samo kratko?! O, kakav ćeš, pak, gubitnik biti ako izgubiš i dunjaluk i ahiret! Trzni se, stoga, nefsu, jer evo samo što skončao nisi! Smrt se približila, stigao je najavljiivač. Teško ti se, o nefsu, imaš još samo nekoliko dana – oni su ti sva preostala roba, pokreni bar sad trgovinu, ako si već ranije toliko proćerdao! Zar si zaboravio, nefsu, da ti je smrt mjesto susreta, da ti je mezar kuća, zemlja postelja, crv sabesjednik a pred tobom veliki strah?! Teško ti se, nefsu, zar te nije stid što si tako ukrasio svoju vanjštinu za ljude, a da se u tajnosti Allahu pokazuješ s velikim grijesima? Zar se stidiš stvorenja a ne stidiš Stvoritelja?! Teško ti se, zar ti je On najmizerniji gledalac?!“⁸
6. Loše mišljenje o duši kako ne bi bila zadivljena svojim djelom i njime se prema Allahu odnosila neprilično. Naime, lijepo mišljenje o duši onemogućava njeno puno pretresanje. O tome imām Ibn Kajjim kaže: „Duhovni putnik (sālik) ne smije biti zadovoljan svojom pokornošću Allahu. Neka ne gaji lijepo mišljenje o sebi jer je zadovoljstvo pokornošću jedna od lahkounnosti nefsa i

⁷ *Ihjāu ‘ulūmi-d-dīn*, svezak IV, str. 382.

⁸ *Ihjāu ‘ulūmi-d-dīn*, svezak IV, str. 386.

njegovih bedastoća. To zapravo pokazuje da čovjek nema dovoljno znanja o zahtjevima *'ubudijeta* (robovanja Bogu) i šta sve zaslužuje Gospodar Uzvišeni, te kako se treba odnositi prema Njemu. Osim toga, iz čovjekovog zadovoljstva sobom, time i lijepog mišljenja o sebi (svom nefsu), rađa se narcisoidnost, uobraženost i druge duhovne slabosti, što je opasnije od velikih vidljivih grijeha kao što su blud i konzumacija alkohola. Ovo će čovjek u cijelosti shvatiti tek kad se uzdigne iznad toga da svoju braću kritizira zbog nekih njihovih propusta, jer držati sebe nedostojnim bolje je nego kritizirati druge. Tá, možda je tvoje kritiziranje tvoga brata veći grijeh od onog koji on čini, budući da to sadrži tiraniju pokornosti, pretpostavlja vlastitu bezgrešnost, zahvalnost svojoj duši i držanje da je čista od svakog grijeha, dok tvoj brat ostaje samo s onim grijehom. Zato se kaže: „Jecanje grešnika je Allahu draže od jeke onih koji Mu izriču slavu!“⁹

7. Lišavanje djela nefsovog upliva i primjesa prijetvornosti. Ibn Kajjim je lišavanje djela svih primjesa učinio temeljem iskrenosti u djelu – naime, da djelo ne bude pomiješano ni sa kakvom primjesom nefsove želje, npr. da se njime izazove divljenje kod ljudi, ili njihova pohvala, ili da se izbjegne njihovo kuđenje, ili da se zadobije njihovo poštovanje, imetak, usluga ili naklonost i slični motivi i sastojci koji u svojoj raznolikosti znače da se djelom, ma kakvo ono bilo, željelo (i) nešto drugo a ne Allahovo zadovoljstvo. Stoga je neophodno njeno pretresanje kako bi se otkrili ti nefsovi uplivi i kako bi se pravo Gospodara razlučilo od nefsovog dijela...¹⁰
8. Podvođenje duše pod obračun. Na to ukazuju riječi Uzvišenoga: *O vjernici, Allaha se bojte, i neka svaki čovjek gleda šta je za sutra pripremio* (El-Hašr, 18), te riječi Poslanika, a.s.: „Promućuran je onaj ko svoj nefš podvodi pod račun i radi za ono nakon smrti, a slab je onaj ko slijedi porive svoga nefsa i prema Allahu gaji puste želje!“¹¹ Imām Ahmed bilježi sljedeću izjavu Omera ibn el-Hattāba, r.a.: „Sami sebi obračun pravite prije nego što vam ga drugi budu

⁹ *Tehzibu Mesālikī-s-sālikīn*, uz neznatno odstupanje.

¹⁰ *Tehzibu Medāridžī-s-sālikīn*...

¹¹ Hadis bilježi Ahmed i drugi autori.

pravili, i mjerite se prije nego što vas drugi budu mjerili. Sutra će vam na polaganju računa biti lakše ako danas budete sami sebi obračun pravili!“

9. Malo spavanja, jedenja i govora. Čišćenju duše doprinosi i mala upotreba ovog troga, odnosno nepretjerivanje u njima. Mnogo govora bez spominjanja Allaha rezultira ogrublјivanjem srca, a od Allaha je najdalji onaj čije je srce grubo. Unošenje obilne hrane pokreće strastvene porive kod čovjeka i proširuje šejtanove pro-laze u njemu. Također, obilno unošenje hrane traži više spavanja, rezultira nemoćnošću i lijenošću. Usto, skraćuje život. Neko je rekao: „Ko je mnogo jeo, mnogo pio, mnogo spavao – mnogo je izgubio!“ Da nas Allah sačuva toga!
10. Ukrašavanje strplјivošću i čvrstim vjerovanjem. Naime, strplјivošću se svladavaju porivi nefsa. Ona mu stoji kao pregrada pred onim zabranjenim i upreže ga u pokornosti. Takvo dvostrano čišćenje duše: pražnjenjem i ukrašavanjem moguće je postići samo strplјivošću. *Samo oni koji budu strplјivi bit će bez računa nagrađeni* (Ez-Zumer, 10). *Allah je sa strplјivima* (El-Enfāl, 46). *A Allah voli strplјive* (Ālu ‘Imrān, 146) i dr. Što se tiče čvrstoga vjerovanja, njime se zadaje smrtni udarac stabilosti nefsa u šejtanovim dostavama. Prema tome, ko dospije do ova dva nivoa može se smatrati istaknutom figurom u napućivanju ljudi u ovoj vjeri. Sufjān es-Sevri je rekao: „Strplјivošću i izvjesnošću se stječe predvodništvo u vjeri, jer je Uzvišeni Allah rekao: *Između njih smo Mi vođe određivali i oni su, odazivajući se zapovijedi Našoj, na Pravi put upućivali, jer su strplјivi bili i u dokaze Naše čvrsto vjerovali* (Es-Sedžda, 24).“
11. Dova. U faktore koji doprinose čišćenju duše spada i dova. Ona je oružje vjernikovo. Čovjek uvijek poseže za njom moleći Allaha da ga sačuva od zla njegovog nefsa i da mu pruži svoju podršku da bude u pokornosti Njemu. Jedna od Poslanikovih dova bila je i ova: „Bože moj, prinudi me, pokreni me i naputi me da činim najbolja djela i da imam najljepši ahlak, jer na najljepša djela napućuješ a od loših odvrćaš samo Ti!“

Važni savjeti i ozbiljni, praktični koraci u pravcu čišćenja duše

Budući da vjerujemo da je neophodno raditi na zadobijanju Allahovog zadovoljstva i da to doista i radimo, trebali bismo napraviti neke praktične korake koji bi nam otvorili vrata u tom pravcu. Neki od tih koraka su:

1. Steći znanje o tome šta je vrijedno i pohvalno, a šta nevaljalo i pokuđeno. Naime, kako god čovjek nastoji spoznati ono što ga okružuje i šta mu je potrebno u njegovim ovosvjetskim stvarima, za život na ovome svijetu, isto tako treba uložiti napor da spozna ono što mu je potrebno za njegov budući život, za tamo gdje će se vratiti. Mogli bismo kazati da mu je ta potreba i veća od one prve. Način da to ostvari je da se upozna sa onim što mu je Allah naredio u pogledu regulacije njegova odnosa prema Gospodaru i prema drugima: roditeljima, prijateljima i društvenoj zajednici, a da se i ne govori o onome što mu je strogo zabranio a što se odnosi na njegovu relaciju s Gospodarom i drugima.
2. Navikavanje duše na lijep ahlak. Samo upoznavanje s lijepim i ružnim ahlakom nije dostatno da bi se čovjek okitio lijepim a klonio ružnog. Potrebno je poraditi na tome da se duša malo-pomalo upitomi i privikne na to, pa kada stekne naviku da obavlja dužnosti i izbjegava zabrane, to će čovjeku otvoriti put prema čišćenju duše.
3. Razmišljanje i promišljanje. Čovjek bi trebao o svemu promisliti prije nego što istome pristupi. Ponekad može učiniti nešto ružno samo zato što prethodno nije razmislio i promislio o njemu, što ga je učinio ishitreno pa ga je to odvelo u neposluh Bogu.
4. Druženje s dobrima i izbjegavanje loših ljudi. Jedna od glavnih prepreka koje stoje pred dušom i njenim čišćenjem jest loše društvo. S druge strane, jedan od najvećih podupirača u njenom odgajanju i čišćenju jest društvo dobrih. Stoga ćemo u tradiciji naći mnogo predaja koje govore o zabrani druženja s lošim ljudima.
5. Udaljenost od svega što rezultira neposluhom Bogu. Čovjek upada u grijeh nakon što šejtan zavede dušu sklonu zlu (*nefs emmāra*). Ta činjenica nalaže čovjeku koji radi na odgajanju i čišćenju svoje

duše da u njoj nastoji sputati neobuzdanost strastvenih težnji i želja. Naime, ukoliko pred njom otvori vrata, makar i djelimično, ona će htjeti više, željet će još. Od imāma Džafera es-Sādika, r.a., prenosi se sljedeće: „Ovaj svijet je poput morske vode: što je žedni više pije, sve je žedniji. Na kraju ga ubije!“ Čovjek bi se, prema tome, trebao držati podalje od onih mjesta koja su blizu grijeha.

6. Puna budnost. Samo jedan trenutak nepažnje čovjeka može baciti u grijeh. Duša sklona zlu će iskoristiti taj trenutak čovjekovog nemara prema Allahu, dž.š., i navest će ga da počini grijeh. Stoga je čovjek dužan biti potpuno spreman za ahireta. Nikada ne smije smetnuti s uma da ga na kraju čeka smrt i prelazak s ovog na drugi svijet. U jednoj predaji stoji: „Koliko je samo nemarnih koji šiju odijelo da ga obuku, a zapravo sebi kroje ćefine; koliko li ih je koji grade kuću da bi stanovali u njoj, a to im bude mezar!“
7. Sklanjanje kod Allaha. Čovjek od Allaha treba iskati da mu pomogne u odgajanju duše. Stoga će pribjeći dovi i skrušeno Mu se obratiti za pomoć u nadvladavanju duše sklone zlu, protiv nevaljalština na koje je svikla. Od Zejnu-l-Abidina, r.a., prenosi se sljedeće dova: „Bože moj, Tebi tužim dušu sklonu zlu, hitru da počini grijeh, pohitnu u neposluhu Tebi!... Puna je opravdanja, jalovo nandanje joj je predugo. Ako je zadesi kakvo zlo, usplahiri se, a ako je zadesi kakvo dobro, uzjoguni se. Plaho voli igru i zabavu, prepuna je dangube i besposlice. Pohitna je odvesti me u grijeh, ali mi sve odgađa tevbu!“

Rezultati čišćenja duše

Spomenut ćemo samo neke rezultate čišćenja duše po pojedinca i po društvo:

1. Rezultati po pojedinca muslimana: dobija očišćeno srce, a to je osnov svake vrline i srčika vjere. Ako je srce prožeto imanom i dobrim djelom, bit će time prožeti i svi drugi organi i on će tada biti u skupini bogobojaznih. Čisto srce pojedinca muslimana najvažnije je sredstvo za njegov popravak i odgoj. Čisto srce se manifestira na mnogo načina, neki od njih su:

- a. Osjeća odgovornost prema svojoj duši i udaljava se od svakog vida neposlušna Bogu, te od svih grijehova i nepočudnosti.
- b. Svoju izvornu prirodu štiti od zagađenja i kvarenja. Zagađenje izvorne prirode dešava se kroz isjeđavanje s pokvarenim ljudima i izlaske sa zabludjelima, koji su skrenuli sa Puta istine i ispravnosti. Prema tome, kada čovjek radi na čišćenju svoje duše, on time svoju izvornu prirodu čuva i štiti od kontaminacije i kvarenja.
- c. Skromnost. Osoba koja ne misli na čišćenje svoje duše od fizičke i duhovne nečistoće sebe vidi boljom od drugih bilo po porijeklu, imovinskom stanju ili po nečem drugom, pa se uzdiže i oholi nad njima. Stoga je jedan od najznačajnijih rezultata čišćenja duše za jednog muslimana – skromnost.
- d. Rješavanje prijetvornosti, koja je, nesumnjivo, odvratno oboljenje srca. Mnogi vjerski tekstovi govore o tome. Uzvišeni kaže: *I one koji troše imanja svoja da se pred svijetom pokažu, a ni Allaha ni u onaj svijet ne vjeruju. - A kome je šejtan drug, zao mu je drug* (En-Nisā', 38). *O vjernici, ne kvarite svoju milostinju prigovaranjem i uvredama, kao što to čine oni koji troše imetak svoj da bi se ljudima pokazali, a ne vjeruju ni u Allaha ni u onaj svijet; oni su slični litici sa oskudnom zemljom kada se na nju sruči pljusak, pa je ogoli; oni neće dobiti nikakvu nagradu za ono što su uradili* (El-Bekare, 264). U Sunnetu nalazimo predaju Mahmūda ibn Lebīda, koji prenosi da je Poslanik, a.s., rekao: „Najviše se za vas plašim maloga širka!“ „A šta je to mali širk, Božiji Poslaniče?“ , upitali su prisutni i on je rekao: „To je prijetvornost. Uzvišeni Allah će takvima na Sudnjemu danu, kad ljudima bude uručivana nagrada za djela, reći: 'Idite onima kojima ste se pokazivali na dunjaluku pa vidite hoćete li kod njih naći kakve nagrade!'“
- e. Voljeti da se dobro nađe i kod drugih. Ovo je snažan pokazatelj da je duša čista, da je očišćena od zavisti i zlobe i znak je snažnog vjerskog osjećaja u srcu. Enes ibn Mālik, r.a., prenosi sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: „Niko od vas neće imati potpuno vjerovanje sve dok i svome bratu ne bude želio ono što i sebi!“

2. Poboljšanje stanja društva se postiže poboljšanjem stanja njegovih pojedinaca. Tako, kad se u jednom društvu rašire grijesi, to bude uzrokom da Allah na to društvo spusti svoju kaznu: glad, nesigurnost, mržnju i nepodnošljivost, kako se to već dešavalo s narodima u prošlosti. Portretirajući ih, Uzvišeni kaže: *Allah navodi kao primjer grad, siguran i spokojan, kome je u obilju dolazila hrana sa svih strana, a koji je nezahvalan na Allahovim blagodatima bio, pa mu je Allah zbog onoga što je radio dao da iskusi i glad i strah* (En-Nahl, 112). *I koliko smo samo naroda poslije Nuha uništili! A dovoljno je to što Gospodar tvoj zna i vidi grijehе robova Svojih* (El-Isrā', 17). Kada se u društvu ostvari pročišćenje, ono tada postaje uzorito, društvo ugodnog življenja.

Navest ćemo i neke rezultate čišćenja duše po društvo:

- a. Zadobivanje statusa dobrog društva i prestižnosti. Uzvišeni kaže: *Vi ste narod najbolji od svih koji se ikada pojavio: tražite da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvrćate, i u Allaha vjerujete* (Ālu 'Imrān, 110). *A da su stanovnici sela i gradova vjerovali i grijehа se klonili, Mi bismo im blagoslove i s neba i iz zemlje slali, ali, oni su poricali, pa smo ih kažnjavali za ono što su zaradili* (El-A'rāf, 96).
- b. Oslobođanje od svih uskih grupisanja i ulazak u prostranstvo islamske vjere.
- c. Rješavanje svih loših recidiva i spona, te nečasnih i ograničenih ciljeva.
- d. Među članovima društva dolazi do uzajamne solidarnosti i empatije.
- e. Sigurnost i zaštićenost od zločina. Naime, kada se duše odgoje da budu u pokornosti Bogu i ljudi shvate šta im je pravo a šta obaveza, tada društvo živi u miru i sigurnosti.

تزكية النفس وتهذيبها

يتناول المؤلف في الجزء الأول من هذه المقالة أهمية تزكية النفس وتهذيبها مع الإشارة إلى أن الأخلاق الجميلة تحتل موضعا خاصا في جملة التعاليم الإسلامية النظرية. في الحقيقة فقد جعل تهذيب النفس في الإسلام وفقا للأخلاق الجميلة سببا أساسيا لإرسال جميع المرسلين والأنبياء، وعلى هذا فإن الحديث عن تزكية النفس وتهذيبها يعني الحديث عن المسألة الأساسية في وجهة النظر الإسلامي.

وأما الجزء الثاني من المقالة فيشير المؤلف فيه إلى ما يستخدمه الإسلام من المناهج والوسائل في تزكية النفوس البشرية وكيف يعامل العوائق المعارضة لها حتى تنطلق نحو الارتقاء وتتطهر من شوائب الدنس الروحي والمادي وترتدي بأردية الأخلاق الجميلة التي يدعو إليها الإسلام.

Hfz. Safvet Halilovic

Cleansing and Upbringing of a Soul

Summary

In the first part of this paper, the author speaks of the importance and essence of cleansing and upbringing of a soul, pointing out that the fine akhlaq (moral, nice behavior) takes a special place in the totality of Islamic theoretical teaching. In fact, the cultivation of the soul in the spirit of the nice behavior was, according to Islamic teaching, the basic reason for sending all of God's messengers and prophets. So, to talk about cleansing and cultivating the soul means talking about the central issue of the Islamic worldview.

In the second part of the paper, the author points out the ways and means that Islam uses in cleansing human souls, and how it deals with the obstacles that are found on that path. And all of this, in order for souls to move up, to climb up and to cleanse themselves of spiritual and physical impurities, and dress in the décor of dignified behavior and sublime values proclaimed by Islam in its partial teachings and regulations.

Načela islamskog prava u oružanim sukobima zaštita imovine, ratni zarobljenici, siguran prolaz i obaveza održavanja u životu¹

Dr. Senad Ćeman

viši asistent na fin-u (katedra za šerijatsko pravo)
ceman11@gmail.com

Sažetak

Oružani sukobi postoje koliko i čovjek. Počivaju na ubijanju ljudi, uništavanju imovine, kreiranju haosa i nesigurnosti. Pojavom islama na svjetskoj sceni se javlja drugačiji koncept poimanja oružanog sukoba koji će vremenom ponuditi prepoznatljiv moralni kodeks rata u islamu. Ratovi prema islamskom učenju imaju moralni karakter, u njima se podjednako insistira na moralnosti cilja i sredstva. Muslimani vjeruju da pravo na opstanak imaju najčestitiji a ne najjači. Uništavanje infrastrukture, usjeva, biljnog i životinjskog svijeta i vjerskih objekata strogo je zabranjeno muslimanima u oružanim sukobima. Islam izričito traži human odnos prema zarobljenicima a korištenje živog štita naziva sramnim. Daje se prednost mirnom završetku oružanog sukoba kako bi se spasio što veći broj života i dobara. Primjetna je sličnost u pravnim rješenjima između islamskog i međunarodnog humanitarnog prava.

Ključne riječi: oružani sukob, imovina, zarobljenici, sigurnost, sloboda, moralni kodeks, konvencija, ljudska prava

¹ Referat podnesen na dvodnevnom Certificiranom kursu o međunarodnom humanitarnom pravu i islamskom pravu u oružanim sukobima, održanom u Sarajevu 26. i 27. septembra 2018. godine u organizaciji Međunarodnog komiteta Crvenog križa i Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu.

Počeci, motivi i rezultati oružanih sukoba

Oružani sukobi nisu pojava novijeg datuma, stari su koliko i čovjek. Prvo ubistvo je počinio Kabil, sin oca čovječanstva Adema, a.s., kojem se ideja ubistva učinila rješenjem, te se nakon ubistva gorko kajao do kraja života.² Od tog vremena oružani sukobi postaju stalna odrednica čovječanstva na putu stjecanja vlasti, moći, bogatstva pojedinca i naroda. Motiv oružanih sukoba se razlikovao od jednog do drugog naroda, sukladno različitim interesima, vremenima i prilikama. Rezultat oružanih sukoba je suzbijanje jednih politika drugim i stalno ometanje nereda (*fesad*) da postane službeni poredak društva, o čemu Kur'an na sebi svojstven način kazuje.³

Pravna priroda, svrha i pravila oružanog sukoba u islamskom pravu

Pojavom islama, početkom sedmog stoljeća po Miladu, na svjetskoj sceni se javlja drugačiji koncept poimanja oružanog sukoba, koji će vremenom dobijati različitu pravnu formu. U osnovna dva izvora islamskog prava, Kur'anu – Božijoj riječi i Sunnetu – Muhammedovoj, a.s., praksi, koriste se tri različita pojma za označavanje ratnih operacija: nastojanje (*džihad*), oružani sukob (*kital*) i rat (*harb*).⁴

Pravnu prirodu oružanog sukoba prema islamskom pravu moguće je promatrati kroz stalnu težnju suprotstavljanja agresiji, zaštiti muslimanske zajednice,⁵ slobodnog iskazivanja vjerskog ubjeđenja, uklanjanja kriznih žarišta⁶ i pomaganja obespravljenima.

2 Kur'an, 5:27-32.

3 *A da Allah ne suzbija neke ljude drugima, do temelja bi bili porušeni manastiri, i crkve, i havre, a i džamije u kojima se mnogo spominje Allahovo ime. A Allah će sigurno pomoći one koji vjeru Njegovu pomažu – ta Allah je zaista moćan i silan* (Kur'an, 22:40).

4 Više o pojedinačnim značenjima vidjeti u radu Almira Fatića, „Džihad, harb i kital u Kur'anu“, u: *Islamski koncept mira, slobode i sigurnosti – zbornik radova*, urednici Muhamed Okić i Muhamed Jusić, El-Kalem i Vojno muftijstvo, Sarajevo, 2017, str. 71.

5 *A zašto se vi ne biste borili na Allahovom putu za potlačene, za muškarce i žene i djecu, koji uzvikuju: "Gospodaru naš, izbavi nas iz ovoga grada, čiji su stanovnici nasilnici, i Ti nam odredi zaštitnika i Ti nam podaj onoga ko će nam pomoći* (Kur'an, 4:75).

6 *I borite se protiv njih sve dok smutnje (fitne) ne nestane i dok se Allahova vjera slobodno ispovijedati ne mogne. Pa ako se okane, onda neprijateljstvo prestaje, jedino protiv nasilnika ostaje* (Kur'an, 2:193).

Svrha oružanog sukoba u islamskom pravu jeste uspostavljanje mira, kroz puno uvažavanje realnog stanja i otpor svakom vidu agresije na islam i muslimane. Oružani sukob, prema odredbama islamskog prava, može biti opcija samo u slučaju nepostojanja alternative i u cilju vođenja pravedne borbe.⁷

Pravila islamskog prava o oružanim sukobima su zapisivana još od vremena ranog islamskog perioda u zasebnim djelima poznatim kao „sijer“⁸, koja su vremenom doživjela mnoge pravne komentare (*šerh*) i bila izvorom za izdavanje pravnog mišljenja (*fetva*) iz ove oblasti. Suvremeni islamski pravници pišu o načelima islamskog prava u oružanim sukobima putem definiranja međunarodnih odnosa u islamu.⁹

Moralni kodeks muslimana u oružanom sukobu

Tako će vremenom nastati prepoznatljivi moralni kodeks rata u islamu. Ratovi prema islamskom učenju imaju moralni karakter, jednako kao i ekonomija, nauka i poslovanje; ništa od navedenog ne može biti odvojeno od morala. Pored moralnosti cilja, islamsko pravo podjednako insistira i na moralnosti sredstva, te je teorija „cilj opravdava sredstvo“ nepomiriva sa općim načelima islamskog prava oružanih sukoba. Muslimani vjeruju u moć istine, a ne u istinu moći¹⁰ i vjeruju da pravo na opstanak imaju najčestitiji, a ne najjači. Zato je kod muslimana sveobuhvatni moralni kodeks sudija u slučaju rata.

Takav kodeks nije nešto što je dodatno i dobrovoljno nego vjerska obaveza koju muslimani smatraju ibadetom (obredoslovljem). Moralni kodeks rata u islamu obuhvata predratno, ratno i poratno stanje. Islam gleda na čovjeka i život realističnim pogledom, a na međusobne odnose

7 *Dopušta se odbrana onima koje drugi napadnu, zato što im se nasilje čini – a Allah ih je, doista, kadar pomoći – onima koji su ni krivi ni dužni iz zavičaja svoga prognani samo zato što su govorili: "Gospodar naš je Allah"* (Kur'an, 4:75).

8 Najpoznatije djelo iz te oblasti je *Kitabu-s-sijeri-l-kebiru* i *Kitabu-s-sijeri-s-sagiru*, hanefijskog pravnika Muhammeda ibn Hasana eš-Šejbanija, u. 189. godine po Hidžri. Najpoznatiji komentar ovog djela ponudio je znameniti hanefijski pravnik Muhammed ibn Ahmed es-Serahsi, u. 490. godine po Hidžri. U ovim djelima detaljno su razrađena osnovna načela islamskog prava u oružanim sukobima.

9 Vrijedno djelo na ovu temu napisao je poznati egipatski islamski pravnik Muhammed Ebu Zehre, kao i sirijski fekih Vehbe Zuhajli. Vidi *El-Alakatud duvelijje fi-l-islami* od spomenute dvojice autora.

10 *Najugledniji od vas kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji* (Kur'an, 49:13). A Božiji Poslanik kaže: „Onoga koga njegova djela unize, neće ga uzdignuti njegovo porijeklo“ (Hadis bilježi Muslim).

pojedince ne gleda idealistički te naučava da svaka akcija izaziva odgovarajuću reakciju.

Klasični zbornici islamskog prava redovno sadrže poglavlje o propisima oružanih sukoba. Savremeni pravници kroz međunarodne akademije islamskog prava, nacionalna vijeća za fetve i individualna pravna mišljenja utemeljena na ranijim stanovištima islamskih pravnikā stoje čvrsto na stanovištu da su vlade muslimanskih država i pojedinci dužni poštivati međunarodne konvencije i sprovesti presude sudova iz oblasti međunarodnog humanitarnog prava.

Ispravnost načela nasuprot pogubnosti prakse oružanih sukoba

Kršenja odredbi osnovnih načela islamskog prava oružanih sukoba od strane muslimana ne mora nužno ukazivati na pogrešnost načela, jednako kao što kršenje načela međunarodnog humanitarnog prava od strane skupina ili pojedinaca ne mora nužno ukazivati na besmislenost tih načela.

Valja razdvojiti pravo od prakse oružanih sukoba, na pravu insistirati a praksu dovoditi u red putem stalne provedbe pravne odgovornosti i vladavine zakona. Praksa po kojoj se kršenje pravila islamskog prava oružanih sukoba od strane muslimana medijski stavlja na teret islamu dok se istovremeno kršenje pravila međunarodnog humanitarnog prava od strane nemuslimana medijski ne stavlja na teret religije kojoj pripadaju, nego kolateralu, ne može donijeti nikakav boljitak u smanjenju napetosti i sukoba među ljudima.

Ovaj rad se bavi definiranjem načela islamskog prava oružanih sukoba u sljedeća tri važna segmenta:

Zaštita imovine tokom oružanih sukoba

Jedna od pet zaštićenih ljudskih vrijednosti u islamskom pravu jeste imovina ljudi,¹¹ kao nepovrediva kategorija kako u stanju mira tako i u

---

¹¹ Posebno poglavlje u izučavanju osnova islamskog prava (usuli-fikh) čini pet zaštićenih ljudskih vrijednosti (*ed-darurijatu-l-hamse*): život, razum, imovina, čast i potomstvo. Pozitivno pravo ih tretira kroz definiranje osnovnih ljudskih prava. Za svaku povredu tih vrijednosti, islamsko pravo predviđa tačno

stanju rata. Islamsko pravo razlikuje vojnu od civilne imovine. Vojna kao i civilna imovina upotrijebljena u vojne svrhe ima pravni status legalnih vojnih ciljeva za uništavanje.¹²

Uništavanje infrastrukturnih objekata

Uništavanje infrastrukturnih objekata poput bolnica, škola, puteva, mostova, vodovoda i sl. strogo je zabranjeno prema načelima islamskog prava oružanih sukoba¹³ i može biti razmatrana kao opcija samo u slučaju reciprociteta (*muameletu-l-misl*)¹⁴. Uništavanjem infrastrukture društva samo se postiže nered na Zemlji, uništavaju izvori života i razara sve ono što je potrebno ljudima, a što nije nužno potrebno za rat.

Uništavanje usjeva i vjerskih objekata

Uništavanje drveća, spaljivanje usjeva, rušenje kuća, uništavanje naselja, zagađivanje pitke vode i slično, a što rade neke vojske iz zlobe i osvete, makar za time i ne imali potrebu, strogo je zabranjeno muslimanima.¹⁵

Uništavanje biljnog i životinjskog svijeta, poput spaljivanja ili potapanja pčela,¹⁶ kao i upotreba oružja za masovno uništenje zabranjeno je po islamskom učenju jer se time uništava imovina koja je privatno ili javno dobro bez kojeg je ljudski život neodrživ. Nije zabilježeno od Poslanika, a.s., da je ubio životinju,¹⁷ osim za potrebe ishrane.¹⁸

Uništavanje vjerskih objekata tokom oružanih sukoba zabranjeno je po islamskom učenju, čega je bio svjestan prvi halifa Ebu Bekr, r.a., kada je dajući preporuke Jezidu ibn Ebi Sufjanu, jednom od zapovjednika koje je poslao u Šam, između ostalog rekao: "Ti ćeš naići na ljude koji tvrde da su se posvetili Bogu (monahe), pa ostavi i njih i ono čemu misle

---

određenu ovosvjetsku pravnu sankciju (*hudud*) i grijeh, a onosvjetsku odgovornost i kaznu.

12 *Vlastitim rukama i rukama vjernika svoje domove su rušili. Zato uzmite iz toga pouku, o vi koji ste razumom obdareni* (Kur'an, 59:2).

13 *El-Mebsut*, 10/31; *Bidajetu-l-mudžtehid*, 1/309.

14 *Tefsiru-l-Kurtubi*, 16/236.

15 Jusuf Karadavi, *Džihad: vrste i implikacije*, preveli Fikret Pašanović i dr., uredio Mustafa Prljača, Centar za dijalog – Vesatija i El-Kalem, Sarajevo, 2013, str. 486-489.

16 *El-Mugni*, 13-143-144.

17 *El-Mudevenetu-l-kubra*, 1/499.

18 *El-Umm*, 7/375.

da su se posvetili. Ja ti savjetujem desetero: nipošto ne ubijaj žene, djecu, iznemogle starce...!”¹⁹

U svim navedenim i sličnim slučajevima primjetna je sličnost u pravnim rješenjima između islamskog i međunarodnog humanitarnog prava, odnosno odredbama Dopunskog protokola I²⁰ i II²¹ Ženevske konvencije od 12. augusta 1949. godine. Primjetna je, isto tako, i velika vremenska razlika donošenja odredbi o oružanim sukobima – sedmo i devetnaesto stoljeće, kao i razlika u izvorima islamskog i pozitivnog prava – božansko i ljudsko porijeklo pravne norme o oružanim sukobima.

Ratni zarobljenici tokom oružanih sukoba

Islam izričito zahtijeva humano tretiranje zarobljenika i zaštitu njihovog dostojanstva, smatrajući brigu o siromašnima i zarobljenima jednim od najvećih Bogu ugodnih djela (*sewab*) i poželjnom karakternom crtom vjerničke ličnosti. Sa sigurnošću se može reći kako do pojave islama nije bilo ratnika sa tako istančanim osjećajem samilosti prema zarobljenicima: *I hranu su davali – mada su je i sami željeli – siromahu i siročetu i sužnju. „Mi vas samo za Allahovu ljubav hranimo, od vas ni priznanja ni zahvalnosti ne tražimo!”*²² Muhammed, a.s., kaže: „Lijepo i uljudno se odnosite prema zarobljenicima.”²³

19 Hadis bilježi Malik.

20 U drugom dijelu Protokola I o civilima i civilnom stanovništvu u čl. 51 kaže se: „Civilno stanovništvo i pojedini civili uživaju opštu zaštitu od opasnosti koje proističu iz vojnih operacija...”; čl. 52 predviđa: „Civilni objekti ne smiju biti predmet napada ili represalija...”; i član 53 izričito traži: „... zabranjeno je: vršiti bilo kakav neprijateljski akt uperen protiv historijskih spomenika, umjetničkih djela ili hramova koji sačinjavaju kulturno ili duhovno nasljeđe naroda...” V. *Izvori humanitarnog prava*, priredili Vesna Knežević-Predić i dr., Međunarodni komitet crvenog krsta, Beograd, 2007, str. 209-210.

21 U četvrtom dijelu Protokola II o zaštiti civilnog stanovništva čl. 14 predviđa zaštitu objekata neophodnih da bi civilno stanovništvo preživjelo: „Zabranjeno je iznurivanje stanovništva gladu kao metod ratovanja. U tom smislu zabranjeno je napasti, uništiti, ukloniti ili učiniti nekorisnim objekte neophodne da bi civilno stanovništvo preživjelo kao što su namirnice, poljoprivredne oblasti za proizvodnju hrane, žetva, živa stoka, instalacije za vodu za piće i rezerve i postrojenja za navodnjavanje.” V. *Izvori humanitarnog prava*, nav. dj. str. 250.

22 Kur'an, 76:8-9.

23 Taberani, *El-Džamiiu-s-sagir*, 4/307-308.

Darivanje slobode ili otkup

Normirajući odnos prema ratnim zarobljenicima, Kur'an muslimanima ostavlja izbor između dvije mogućnosti: darivanje slobode (*el-menn*) zarobljenicima ili otkup (*fida*) i ne spominje treću mogućnost. Zabilježen je konsenzus drugova Muhammeda, a.s., o tome da je zabranjeno ubijati ratne zarobljenike.²⁴ Muslimanima je naređen lijep odnos prema zarobljenicima kao izraz prigušivanja pogubnog osvetničkog duha koji se može javiti u čovjeku, a praksa oružanih sukoba pokazuje da je osveta najbrži put ka masovnim ratnim zločinima.

Savremeni islamski pravници pitanje ratnih zarobljenika promatraju unutar realnih okolnosti u kojima se nalaze i smatraju kako su međunarodne konvencije o ratnim zarobljenicima²⁵ u suglasju sa učenjem islama o tretiranju zarobljenika. Zabranjeno je koristiti ratne zarobljenike u živim štitovima, bez obzira na to da li se radi o zarobljenicima muslimanima ili nemuslimanima, jedno je od osnovnih načela islamskog prava oružanih sukoba.²⁶ Isto tako, zabranjeno je ubijanje civila korištenih od neprijateljske strane u živom štitu. Takvu praksu ratovanja Kur'an naziva sramnom.²⁷

Zabranjeno je zarobljavanje ambasadora i drugih uposlenika diplomatsko-konzularne mreže, još jedno je od načela islamskog prava oružanih sukoba.²⁸ Diplomatski imunitet je neograničen prema odredbama

---

24 Ibn Kudame, *El-Kafi fi fikhi imam Ahmed*, 4/122.

25 Treća Ženevska konvencija o postupanju sa ratnim zarobljenicima od 12. augusta 1949. godine u čl. 13 o čovječnom postupanju i zabrani represije nad zarobljenicima kaže: „S ratnim zarobljenicima se mora u svako doba postupati čovječno. Svaki čin ili nedozvoljeno propuštanje od strane Sile koja ih drži a koji prouzrokuje smrt, ili dovodi u ozbiljnu opasnost zdravlje ratnog zarobljenika koji se nalazi u njenoj vlasti zabranjen je i bit će smatran kao teška povreda ove Konvencije. Posebno, nijedan ratni zarobljenik ne može biti podvrgnut tjelesnom osakaćivanju ili medicinskom ili naučnom opitu ma koje prirode on bio ako to nije opravdano liječenjem ratnog zarobljenika i vršeno u njegovom interesu. Ratni zarobljenici se isto tako moraju u svako doba zaštićivati, naročito protiv svakog akta nasilja ili zastrašivanja, protiv uvreda i javne radoznalosti. Mjere represalija prema ratnim zarobljenicima su zabranjene. V. *Izvori humanitarnog prava*, nav. dj., str. 51-52.

26 Klasični islamski pravници, poput Malika i Evzajja, su rekli: „Nije dozvoljeno ubijati žene i djecu ni u kom slučaju, čak i kad bi oni koji se bore (vojnici) uzeli žene i djecu kao živi štit ili se zabarikadirali u nekoj utvrdi ili lađi pa sa sobom uzeli žene i djecu. Njih nije dozvoljeno gađati oružjem niti ih spaliti vatrom“ *Fethu-l-Bari*, 7/579-580.

27 *I da nije bilo bojazni da ćete pobiti vjernike, muškarce i žene, koje ne poznajete, pa tako, i ne znajući, zbog njih sramotu doživjeti – Mi bismo vam ih prepustili* (Kur'an, 48:25).

28 Muhammed, a.s., pružao je zaštitu izaslanicima mnogobožaca. Kada su mu došla dvojica izaslanika Musejlime, rekao je: „Da se izaslanici ubijaju, ubio bih vas obojicu“ Ahmed u *Musnedu*, hadis br. 15989.

međunarodnog humanitarnog prava, dok je on u islamskom pravu ograničen u slučaju povrede ili ugrožavanja nacionalne sigurnosti zemlje domaćina.

Islamsko pravo razlikuje ratne zarobljenike od ratnih zločinaca, te prema prvima traži lijep odnos a prema drugima sudsko zadovoljavanje pravde – kažnjavanjem lica odgovornih za ratne zločine, zločine protiv mira i protiv čovječnosti.

Pružanje utočišta tokom oružanih sukoba (eman)

Koliko god ljudi međusobno ratovali, uvijek će biti potrebni jedni drugima s obzirom na njihovu ljudsku slabost i nužnost međusobnog nadopunjavanja. Otuda islam nikada nije zatvorio sva vrata pred onima koji su ratovali protiv njega niti protiv onih protiv kojih su muslimani vodili rat. Islam je donio propise koji uređuju odnose između protivnika, koje on naziva ratnicima – militantima (*harbijjun*), i muslimana. U islamu postoji odrednica *el-eman ve-l-isti'man* (sigurnost i traženje zaštite), a odnosi se na želju nekog od njih da uđe u *daru-l-islam* radi trgovine, misije, studiranja ili neke druge legalne i legitimne potrebe kao i na želju nekih muslimana da posjete njihovu zemlju.²⁹

Prema islamskom pravu, ratni sukob se nikada ne može povesti protiv cijelih naroda, nego isključivo protiv sistema i vojnih snaga koje mu pomažu u provođenju nereda, tiranije i porobljavanja.

Islamsko pravo predviđa siguran prolaz i obavezu održavanja u životu (eman), kao i mogućnost da svaki punoljetni građanin može pružiti utočište građaninu druge države koja je u ratnom sukobu s njima. Takva mogućnost postoji čak i na bojnopolju tokom trajanja borbi, a u skladu s općim interesom zajednice. To pravo mu je Kur'anom zagarantirano³⁰ i njime se musliman obavezuje na pružanje svakog vida zaštite onome ko zatraži utočište.

Pema odredbama islamskog prava može se pružiti utočište pojedincu jednako kao i skupini. Ako bi neprijateljski borci koji su se utvrdili u

²⁹ „Džihad: vrste i implikacije“, nav. dj., str. 503.

³⁰ *Ako te neki od mnogobožaca zamoli za zaštitu, ti ga zaštititi da bi saslušao Allahove riječi, a potom ga otpremi na mjesto pouzdano za njega. To zato što oni pripadaju narodu koji ne zna* (Kur'an, 9:6).

svojim gradovima zatražili i dobili utočište od muslimana, time bi dobili status građana a ne ratnih zarobljenika te zajednice. Bio je to svojevrsan odgovor islamskog prava na pitanje migranata i izbjeglica toga vremena. Moralni kodeks muslimana nužno je nalagao humani odnos prema onima koji bježe od nevolja ratnih sukoba, tragajući za mirnim okruženjem potrebnim za očuvanje vlastitog života, porodice, imovine, ubjeđenja i slobode u najširem smislu. Pružanjem utočišta borcu neprijateljske vojske, muslimani na sebe preuzimaju obavezu neizručivanja takve osobe drugoj državi bez njegovog pristanka. Takav vid zaštite je rani oblik prakse koju danas prepoznamo kao međunarodni vizni režim granica i predstavljao je manifestaciju suvereniteta zajednice i nadležnosti pojedinca u njoj.

Moguće je donijeti zaključak kako islamsko pravo daje prednost mirnom završetku oružanih sukoba kako bi se spasio što veći broj ljudskih života i materijalnih dobara. Zbog toga su među najznačajnijim načelima islamskog prava oružanih sukoba zaštita imovine, ratnih zarobljenika i pružanje utočišta.

سناد كمان

قواعد الشريعة الإسلامية في ظروف الحرب: حماية الأسرى والمدنيين والممتلكات

للحروب في العقيدة الإسلامية شخصية أخلاقية ولا بد فيها من الإصرار على أخلاقية الأهداف والوسائل على حد سواء. المسلمون يعتقدون أن أبر الناس لهم حق البقاء وليس لأقواهم. إن إهلاك البنية التحتية والمزارع والموارد النباتية والحيوانية والمعابد في أثناء الحرب ممنوع للمسلمين منعاً باتاً، ويأمر الإسلام أمراً قاطعاً بالمعاملة الإنسانية نحو الأسرى حيث يعتبر استخدام الدروع البشرية في المعارك ممارسة بشعة. ويفضل الإسلام إنهاء الحرب بالمفاوضات وذلك للحفاظ على أكثر ما يمكن من الأنفس والأموال. ومما يمكن ملاحظته أن الأحكام الشرعية الإسلامية شبيهة بالمعايير الإنسانية الدولية فيما يخص هذا الموضوع.

Dr. Senad Ćeman

Principles of Islamic Law in Armed Conflict: Property Protection, Prisoners of War, Safe Passage and the Obligation of Maintaining One's Life

Summary

According to Islamic teachings, wars have a moral character. In them, it is equally insisted on the morality of the goal and the means. Muslims believe that the right to survival belongs to the most honorable and not to the strongest. Destruction of

infrastructure, crops, plant and animal life and religious objects in armed conflicts is strictly forbidden to Muslims. Islam explicitly seeks human treatment for prisoners, and the use of a live shield is considered shameful. Preference is given to the peaceful ending of an armed conflict in order to save as many lives and goods as possible. There is a similarity in legal solutions between Islamic and international humanitarian law.

Dženaza obaveze muslimana prema umrloj osobi

Rešid Bilalić

Rešid Bilalić rođen je u Teočaku – Ugljevik, 1950. godine. Gazi Husrevbegovu medresu završio je 1972. nakon čega odlazi na El-Azhar u Kairu. Po završetku studija obavljao je dužnost vjersko-prosvjetnog referenta u Gorazdu (od 1981. do 1985.) i Višegradu (od 1985. do 1987). Od dolaska u Gazi Husrevbegovu medresu (septembra 1987) radio je kao profesor tefsira i ahlaka a potom akaida. Godine 1991. bio je urednik islamskih informativnih novina Preporod, a od 27.10.1993. do 9.9.1998. i direktor Gazi Husrevbegove medrese. Osim rada u Medresi, Rešid-ef. Bilalić je nekoliko godina bio i hatib u Istiklal džamiji u Sarajevu, a povremeno i hatib i ramazanski vaiz u Begovoj džamiji. Poznavao je arapski, francuski i engleski jezik. Na ahiret je preselio 9.9.2015. godine. Ovaj rad objavljujemo u povodu treće godišnjice od njegovog preseljenja.

Rešid Bilalić (1950-2015.)

Sažetak

Dženaza umrloj osobi nešto je s čime se ljudi susreću često u svojim životima. U vezi s tim činom i svim onim što ide uz njega, u raznim krajevima su nastali i razni običaji, od kojih neki imaju svog utemeljenja u islamskoj tradiciji dok neki nemaju.

U ovom radu tretiraju se samo neki elementi vezani za ispraćaj umrloga i to sa stano-
višta propisa a ne običaja. Usput, ukazuje se i na neislamske običaje kod izvršavanja ovog obreda.

Ključne riječi: dženaza, okretanje umrloga prema kibli, kupanje umrloga, umotavanje umrloga u ćefine, dženaza-namaz, zakopavanje

Uvod

Islam je cjelovita vjera koja tretira čovjeka u njegovoj sveukupnosti, u njegovom totalitetu. Islam šerijatskim normama tretira cjelokupan ljudski život od njegovog rođenja do njegove smrti. U tom i takvom posmatranju čovjeka Šerijat propisuje naše ponašanje u svakoj situaciji. Dakle, Šerijatom je određen naš odnos prema činu smrti, poimanje fenomena smrti, način ispraćaja umrle osobe u svijet vječnosti – *ahiret* i prema svemu onome što je vezano za ovaj događaj.

Oni koji se bave zbrajanjem riječi i parova riječi kažu da se u Kur'anu riječ smrt – *mevt* spominje na 145 mjesta i na isto toliko mjesta riječ život – *hajat*. Jednako kao i mnogi drugi parovi ove dvije riječi u Kur'anu, spomenute su isti broj puta, što ukazuje na jednu ravnotežu između života i smrti.

*Onaj koji je dao smrt i život da bi iskušao koji od vas će bolje postupati; - On je Silni, Onaj koji prašta.*¹

Zašto se u ovom kur'anskom ajetu prvo spominje *smrt* pa onda *život*? Razlog tome jeste i jedno od tumačenja po kojem je smrt svojstvena ovom životu. Smrt je nešto što nas prati kroz ovaj život i ona je posljednji čin ovosvjetskog bitisanja. Ustvari, život osobe se završava upravo smrću. Na ahiretu je život vječan i smrt mu nije svojstvena, i zato Allah Uzvišeni kaže:

*Ja nisam uzimao njih za svjedoke prilikom stvaranja nebesa i Zemlje ni neke od njih prilikom stvaranja drugih i za pomagače nisam uzimao one koji na krivi put upućuju.*²

¹ Kur'an, 67:2.

² Kur'an, 18:51.

Kur'an časni govori o fazama kroz koje čovjek prolazi, od čina stvaranja pa do same smrti. Međutim, samom činu našeg stvaranja nismo prisustvovali, nismo ga vidjeli. O samom činu i procesu stvaranja mi znamo i vjerujemo onako kako nam Allah Uzvišeni o tome objavljuje. S druge strane, kako kaže uvaženi mufesir Ša'ravi, „smrt je obrnut proces života i obrnut proces stvaranja“. Ako činu stvaranja nismo prisustvovali, prisustvujemo činu smrti pa zbog toga Allah Uzvišeni u Kur'anu, kada ih uporedo spominje, prvo spominje smrt a onda život. *Onaj koji je dao smrt i život da bi iskušao koji od vas će bolje postupati; - On je Silni, Onaj koji prašta.*³

Dakle, nismo prisustvovali činu stvaranja a prisustvujemo činu umiranja, a umiranje je obrnut proces. Ono što je Allah Uzvišeni posljednje darovao u procesu stvaranja jeste *ruh*. *Kad mu dam lik i u nj udahnem dušu, vi mu se poklonite!*⁴

Upravo to posljednje što je dato čovjeku prvo je što ga napušta. Osobu napušta *ruh*, a ostaje tijelo koje je od zemlje, i kasnije se kao takvo vraća onome od čega je nastalo, majci zemlji od koje nas je Svemoćni Gospodar stvorio.

Obredi vezani za dženazu

Propisi vezani za dženazu počinju od momenta stupanja smrti, čak i prije toga, dok je osoba još na bolesničkoj postelji. Pored osobe na smrtničkoj postelji potrebno je činiti *talkin*: „Svoje mrtve podstičite na talkin.“⁵

Naravno, ne treba biti uporan kako to umirućeg ne bi zamorilo, pa da zbog bolesti ili teškoće kaže „ne mogu“ ili ne daj Bože zanegira šehadet, nego izgovarati pored njega šehadet ne bi li se on sjetio da ga i on u tom momentu izgovori, jer se kaže u jednom drugom hadisu: „Onaj čije posljednje riječi budu *'la ilahe illallah'* taj će ako Bog da ući u Džennet.“⁶

Moramo imati na umu da je osnovno pravilo u Šerijatu: „Olakšavajte, a nemojte otežavati.“⁷

3 Kur'an, 67:2.

4 Kur'an, 15:29 i 38:72.

5 Muslim, 1523; Ibn Madže navodi duži hadis, 1436.

6 Buharija, posebno poglavlje; Ahmed, 21024.

7 Buharija, 67.

Allah Uzvišeni kaže: *Allah želi da vam olakša, a ne da poteškoće imate...*⁸

U jednom drugom ajetu se kaže: *On vas je izabrao i u vjeri vam nije ništa teško propisao.*⁹

Ova načela treba imati na umu i kada se radi o samim obredima dženaze, jer pojavljuju se određeni problemi prilikom zauzimanja stavova o pojedinim pitanjima koja se nameću u toku organizacije dženaze.

S tim u vezi, opće pravilo u Šerijatu je, dakle, utemeljeno na objavljenom ajetu u Kur'anu: *Allah želi da vam olakša, a ne da vam oteža.*¹⁰

Ne ulazeći previše u općepoznate odredbe, u ovom tekstu obratit ćemo pažnju na samo neke momente koji bi mogli biti interesantni a vezani su za obavljanje dženaza-namaza i onoga što ide uz nj. Odnos prema smrti je izraz našeg općenitog odnosa prema poimanju života i smrti, prema poimanju naše uloge i zadaće na ovome svijetu. Šerijat nas uči da imamo krajnje poštovanje prema čovjeku kao takvom i prema umrloj osobi, da se s poštovanjem odnosimo prema *mejitu* i dženaza-namazu.

Pored Poslanika, a.s., prolazila je dženaza, nosili su umrlu osobu, Poslanik, a.s., je ustao pa su mu rekli: "Ovo je sprovod jednog židova!"¹¹ Općepoznato je koliko su židovi ezijetili i maltretirali Poslanika, a.s., čineći sve ono najgore. Misleći da Poslanik, a.s., ne zna ko je u pitanju, rekli su mu: „Ovo je sprovod židova!“, a on, a.s., kaže: "Zar to nije osoba, zar i to nije duša, zar i on nije imao dušu!"¹²

U jednom drugom slučaju kaže se kako je opet nošena dženaza, pa su mu rekli: „Poslaniče Božiji, to je dženaza jedne židovke.“ „Ako vidite dženazu, ustanite - iskažite poštovanje“, odgovorio je Poslanik, a.s.¹³ Iskazujući poštovanje prema dženazi, mi prvenstveno iskazujemo poštovanje i veličamo Onoga, veli ulema, po čijoj odredbi se uzimaju duše. Ustajući pred umrlim, pred dženazom, odnosno sprovodom, mi iskazujemo poštovanje i veličamo Allaha Uzvišenog, odnosno *Onoga koji je dao smrt*

---

8 Kur'an, 2:185.

9 Kur'an, 22:78.

10 Kur'an, 2:185.

11 Buharija, 1228.

12 Buharija, 1229.

13 Nesai, 1903.

*i život da bi iskušao koji od vas će bolje postupati; - On je Silni, Onaj koji prašta.*¹⁴

Prisustvujući posljednjem ovosvjetskom danu našeg brata mu'mina pored poučavanja i podsticanja važno ga je podsticati i na lijepo mišljenje o Allahu Uzvišenom. Poslanik, a.s., kaže: "Neka niko od vas ne umre, a da nema lijepo mišljenje o Allahu Uzvišenom."¹⁵

Imati lijepo mišljenje o Allahu Uzvišenom znači nadati se Allahovoj milosti i oprost. U posjeti bolesniku treba govoriti o Allahovoj milosti, o tome da Allah Milostivi oprašta itd. Prilikom ispraćaja mejita treba činiti samo ono što je sunnet, odnosno Šerijatom propisano.

Priprema umrle osobe

Prethodno dolazi pripremanje mejita (gasuljenje). Pripremanje umrle osobe – *mejita*, nošenje, gasuljenje, praćenje dženaze, ukopavanje, *tekfīn* – pripremanje kefina za mejita, sve je to fardi-kifaje, odnosno sve su to dužnosti koje spadaju na čitav *džemat* – zajednicu, ummet. Ako umrli nema, odnosno nije bio u mogućnosti da sebi obezbijedi kefine, onda je to dužnost džemata. Naravno, kada duša napusti tijelo, umrlu osobu treba okrenuti prema kibli. Brađa se, ako je mejit ima, pritegne i zaklope mu se oči uz riječi: "Neka bude po sunnetu, kako nas je Poslanik, a.s., učio."¹⁶

Poslije nastupanja smrti dolazi *gusul* – kupanje mejjita. Način obavljanja gusula je manje-više poznat. Nakon odstranjivanja vidnih nečistoća, umrloj osobi se uzme abdest, a potom opere po mogućnosti toplom vodom cijelo tijelo, dakle gusul. Mejita teba okupati najmanje tri puta. Poslije gusula slijedi umotavanje u kefine (tri su kefina: izar, lifafe i kamis) i stavljanje mirisa. Time je mejit pripremljen za obavljanje dženaza-namaza.

Zatim dolazi nošenje i praćenje mejita do njegovog posljednjeg dunjalučkog odredišta – *kaburistana*. Na putu, dok se mejit nosi od gasulhane do posljednjeg odredišta, javljaju se neke dileme koje su sa stanovišta

14 Kur'an, 67:2.

15 Muslim, 5124; Davud, 2706; Ibn Madže, 4157; Ahmed, 13867.

16 Tirmizi, 967; Ibn Madže, 1539.

Šerijata upitne. Među tim stvarima je praćenje, tj. način praćenja dženaze. Jedno vrijeme bilo je aktuelno pitanje kako i da li je moguće ušerijatiti muziku uz dženazu, zatim vijence, mjesto vijenaca u obredu dženaze itd.

Pri razmatranju ovih i ovakvih dilema treba stalno imati na umu da su dženaza-namaz i ostali obredi vezani za dženazu vjerski obredi i sve što je vezano za ovaj islamski obred propisano je Šerijatom, bilo Kur'anom ili sunnetom. U vjeri je jedini Zakonodavac Allah Uzvišeni i Njegov Poslanik. Allah Uzvišeni kaže: *Zar oni da imaju bogove koji im propisuju da vjeruju ono što Allah nije naredio? Da nije Riječi prije izrečene, među njima bi već bilo presuđeno. – A nevjernike, doista, čeka patnja nesnosna.*¹⁷

Niko u vjeri ne može ništa propisivati mimo Allaha Uzvišenog i Njegovog Poslanika. Prema tome, niko u vjeri ne može ništa ozakoniti, ušerijatiti, što ne spada u Šerijat.

Treba imati na umu pravilo da se islamski obred strogo mora odvojiti od lokalnih obreda i običaja koji su različiti od mjesta do mjesta, te drugih protokolarnih ceremonija. Ovo je posebno važno znati prilikom ispraćanja na ahiret značajnih ličnosti, državnika te organizacije obreda dženaze u specifičnim institucijama kao što je vojska.

Na kraju, ne može se u obred dženaze unijeti ništa što ne spada u vjerski sadržaj, jer kad smo zatvarali oči umrlom, kazali smo: "S imenom Božijim i po sunnetu Poslanikovom."¹⁸ Ovim iskazom se obavezujemo da ćemo tokom dženaze postupati po sunnetu Poslanika, a.s., od nastupanja smrti pa do kabura. Čak ćemo i poslije spuštanja mejita u kabur, dok se vraćamo kući, svoje ponašanje uskladiti s pravilima Sunneta, odnosno pravilima Šerijata.

Ukopavanje mejita – umrlog i pravljenje kabura

Kod nas je uobičajeno a i sunnet je Poslanika, a.s., da kabur treba biti u visini polovine čovjeka. Sunnet je umrle ukopavati bez tabuta i bez sanduka. O tome se u ranijim generacijama vodilo računa, npr. uz muškarce nije stavljan tabut. Ustvari, to je sunnet Allahova Poslanika, ashabe su ukopavali stavljajući tijelo direktno na zemlju. Naravno, tu su ćefini, čak

¹⁷ Kur'an, 42:21.

¹⁸ Tirmizi, 967; Ibn Madže, 1539.

se i oni razvežu kada se umrli stavi u kabur. H. Omer je rekao: „Kada me budete stavljali u kabur, otkrijte mi obraz i naslonite ga na zemlju da malko dotakne majku zemlju.“

Mejit se postavlja tako da mu je desna strana okrenuta prema kibli. Naši umrli, muškarci i žene u posljednje vrijeme kopaju se na tabuti-ma. Što se tiče sanduka, on je po svim mezhebima pokuđen – mekruh i musliman se ne kopa u sanduku. Dakle, sanduk ne dolazi u obzir, osim u opravdanim razlozima, a oni mogu biti različiti, ali pravilo je ukopavanje bez sanduka. Islamski odnos prema dženazi, umrlom i ukopavanju, ustvari je izravan izraz islamskog poimanja života i smrti. Allah Uzvišeni nas je stvorio od zemlje i mi se vraćamo u zemlju. To vraćanje je istinsko vraćanje zemlje zemlji i stoga za muslimana sanduk ne dolazi u obzir. Sanduk je izraz nečijeg tuđeg poimanja života i smrti i odnosa prema budućem svijetu, npr. spaljivanje umrlih je izraz jednog drugačijeg poimanja života i smrti. Uzvišeni Allah je objavio: *Od zemlje vas stvaramo i u nju vas vraćamo i iz nje ćemo vas po drugi put izvesti.*¹⁹

U dženaza-namaz, kao i u svemu drugom, islam vodi računa o tome da muslimani trebaju pokazati ravnotežu i skromnost. U obredu hadža svi muslimani su sa *ihramima* – bijeloj odjeći, koja sličićefinima i golglavi tako da niko na sebi nema nikakvih drugih obilježja. Hadž je na neki način slika *mahšera*, dolaska pred Allaha Uzvišenog. Osoba činom smrti dolazi pred Allaha, dž.š., pred kojim su isti.

Ustvari, kad bi se dozvolilo ukopavanje u sanduku, onda bi dolazile do izražaja ljudske želje i prohtjevi. Jedni bi htjeli da sanduk bude ovakav, drugi onakav, a to bi pokazivalo društvene, socijalne, imovinske ili neke druge razlike, a sam obred dženaze treba da bude skroman i jednostavan. Mi se sa smrću vraćamo Allahu Uzvišenom isključivo sa svojim djelima, a tijelo se vraća u zemlju od koje nas je Allah, dž.š., stvorio.

Obred dženaze uz prisustvo neislamskih obilježja

Što se tiče raznih ceremonija, muzike, vijenaca, ili nečega drugog, oni se trebaju posmatrati kroz prizmu jednog drugog pravila: novotarije su prihvatljive u adetima ali ne u ibadetima i obredima. Ne ulazeći dublje u

---

¹⁹ Kur'an, 20:55.

područije *bid'ata* - novotarija, važno je naglasiti da se nikakva novotarija ne može, odnosno ne smije uvesti u obred dženaze. Bid'ati nisu sastavni dio Šerijatom propisanog obreda i dženazu treba strogo čuvati od tih stvari. Naravno, život je nešto drugo i u uslovima u kojima mi živimo važno je pitanje kakav stav zauzeti prema tim različitim pitanjima.

Najbolje je ako se bid'ati mogu odstraniti – oni ne spadaju u islamski obred i način ispraćaja umrlih. Međutim, ako je to iz određenih razloga nemoguće izbjeći, onda treba pribjeći gornjem pravilu. Naime, iz samog čina dženaze i svega što je vezano za dženaza-namaz treba odstraniti novotarije jer dženaza je prilika da se uzme pouka i da u toku ispraćaja razmišljamo o kraju života na ovome svijetu. To je posebna prilika da razmišljamo kako ćemo, koliko sutra, i sami krenuti istim putem. Ceremoniju ili adet, po mogućnosti, ostaviti poslije dženaze, poslije vjerskog obreda. Ustvari, vjerski obred treba zaštititi od tih stvari. Ipak, postoje slučajevi kada dženazu prati nešto što Šerijatom nije dozvoljeno a nismo u stanju na to utjecati kao što su muzika, vijenci i slično.

Ipak, gdje će se postaviti te stvari, pitanje je protokola u određenim ustanovama i institucijama, ali ono što treba da bude briga muslimana jeste da čuvaju čistoću obreda, da u samom obredu dženaze ne bude ništa od toga. Dakle, nastojati što god je moguće više da se protokolarne ceremonije i običaji ostave ili pomjere izvan čina dženaze, počevši od gasuljenja pa do ukopavanja.

Zašto muzika nikako nije dozvoljena? Prilikom ispraćaja umrle osobe ne samo da nije dozvoljena muzika nego nije dozvoljena bilo kakva priča. Poslanik, a.s., kaže: „Ne slijedite dženazu glasom (pričom, govorom) niti...“²⁰

Pokuđeno je čak činiti zikr, glasno pričati prilikom praćenja dženaze. Ako je zabranjeno zikr činiti, pričati, pogotovo nije dozvoljeno da dženazu umrle osobe prati muzika ili nešto slično tome. Kaže se da ashabi nisu voljeli da se podiže glas u tri slučaja: u toku zikra, u toku bitke i u toku dženaze.

S druge strane, mi vjerujemo da umrlu osobu odmah poslije ukopavanja Allah Uzvišeni oživljava i dolazi prvi ispit. Vjerujemo u život u

²⁰ Ahmed, 10460; Davud, 2757.

kaburu gdje dolaze meleki koji pitaju: Koja vam je vjera? Ko vam je Gospodar? Ko vam je poslanik i koja vam je knjiga?

Poslije svega ovoga sasvim je prirodno da muslimani imaju drugačije poimanje života i smrti od onih koji svoje umrle zakopavaju u sanducima ili na neki drugi način. Što se tiče ostalih stvari koje prate dženazu, kao što su plotuni, počasne straže, pitanje mimohoda, komemoracije itd., sve to ne spada u obred dženaze već u običaje, tj. protokolarnu ceremoniju koje se ne mogu podvesti pod vjerski obred dženaze. Njih sve, ako već postoje, treba odvojiti od čina dženaze i onog što čini islamski obred. To su stvari koje nisu pohvalne sa vjerskog stanovišta. Vjerski obred treba odvojiti, obaviti valjano bez dodavanja ili oduzimanja. U takve stvari spadaju plotuni i različiti govori koji su dozvoljeni, kao i iskazivanje počasti.

Prenošenje umrle osobe

Ono što je aktuelno u ovom vremenu kod nas danas je pitanje može li se umrli iskopati i je li dozvoljeno prenošenje umrloga? Po hanefijskom mezhebu najbolje je da umrli bude ukopan ondje gdje je umro, a dozvoljeno je da se umrli prenese iz jednog mjesta u drugo prije ukopa, dok je iskopavanje i prenošenje mrtvog tijela dozvoljeno samo u nužnim okolnostima. Inače, u normalnim situacijama bez opravdanih razloga nije dozvoljeno iskopavanje i prenošenje umrlih.

Ono što je postalo aktuelno a nije ranije bilo jeste dženaza odsutnoj osobi. U hanefijskom mezhebu ne može se klanjati dženaza odsutnome ni u kom slučaju, kao što se ne može klanjati osobi kojoj nedostaje glava odnosno više od polovine tijela. Međutim, u drugim mezhebima dženaza se može klanjati odsutnoj osobi a što smo i mi počeli praktisirati sa željom da se na neki način odužimo prema osobama koje su umrle u posebnim situacijama kao npr. u toku rata.

U hanefijskom mezhebu zabranjeno je u jedan kabur kopati više osoba. To se može učiniti samo u iznimnim situacijama. Nije dozvoljeno sjediti na kaburu, hodati, klanjati itd. Opći stav uleme je da se dženaza klanja svakom muslimanu bio on grešnik, prestupnik, pijanica, samoubica ili nešto drugo, dakle svako ko izgovori šehadet i za koga se

pretpostavlja da je nekada bar u postelji se okrenuo sjećajući se Allaha Uzvišenog i izgovorio šehadet. Takvom se klanja dženaza. Ne klanja se samo onome ko se javno izjasnio da je nevjernik – kafir. Takvom je hara-
m – zabranjeno klanjati dženazu niti se na njega može primijeniti bilo koji šerijatski propis.²¹

رشيد بلاليتش

صلاة الجنابة وواجبات المسلمين نحو الشخص المتوفي

إن الصلاة على الشخص المتوفي أمر يشهده الناس شهودا كثيرا في حياتهم. وبخصوص هذه الصلاة وغيرها من الأمور المتصلة بالجنابة قد نشأت في شتى الأنحاء عادات مختلفة، منها ما له أساس في التقاليد الإسلامية وما هو دون ذلك. وتتناول هذه المقالة بعضا من العناصر المتصلة بتوديع المتوفي وذلك من الوجهة الشرعية وليس من وجهة العادات. وفي الوقت نفسه هناك الإشارة إلى ما هو غير إسلامي من الممارسات المتبعة في أداء هذا الواجب.

Resid Bilalic

Janazah - the Obligations of the Muslims towards the Deceased Person

Summary

The Islamic funeral prayer for deceased person is something that people often encounter in their lives. Regarding this act and all that goes with it, various customs have emerged in various areas, some of which have their foundations in the Islamic tradition, and some do not. Only some elements related to paying respect to the deceased are treated in this paper. It is done from the point of view of regulations, rather than customs. By the way, it is also pointed to the non-Islamic customs in performing this rite.

²¹ Preuzeto iz: Grupa autora, *Priručnik za rad imama u vojsci*, Federalno Ministarstvo odbrane, 2002, str. 59-66.

Pozicija kulture u normativima i organizaciji Islamske zajednice

Dr. Ekrem Tucaković

stručni saradnik za kulturu u upravi za obrazovanje i nauku rijaseta
ekrem.tucakovic@rijaset.ba

Sažetak

Kultura prožima sva područja ljudskog života. Kulturni rad i djelatnosti kompatibilni su s misijom i ciljem Islamske zajednice, koja treba imati jasno precizirane stavove i usmjerenja na polju kulture. Posebno je važno usmjeriti sve raspoložive potencijale na jačanje duhovne i islamom prožete kulture u društvu. Već sada Islamska zajednica ima respektabilan kapacitet za rad na tom polju. Pored obrazovnih ustanova, neophodno je uvezati i koordinirati rad ustanova kulture kroz ustanovljavanje smjernica, opredjeljenja i ciljeva Islamske zajednice na području kulture. U radu se analizira normativna pozicija kulture u Islamskoj zajednici i naglašava potreba institucionalnog i sistematskog pristupa razvoju i podršci kulturi u Islamskoj zajednici i javnoj kulturi općenito.

Ključne riječi: kultura, Islamska zajednica, ustav Islamske zajednice, inkulturacija, UNESCO

Kultura je zajednička osnova za život zajednice ljudi, odnosno ukupnost materijalnih i duhovnih vrijednosti nastalih kao produkt čovjekovog truda i podloga u kojoj se stapaju različiti horizonti duhovnog i intelektualnog naprezanja ljudske zajednice, okvir unutar kojeg se ti napori međusobno prožimaju i daju nove vrijednosti, bilo da je riječ o materijalnoj kulturi (sredstva za proizvodnju i ostale materijalne tvorevine) ili o duhovnoj (ukupnost rezultata nauke, umjetnosti, filozofije, morala i

običaja). Kultura je kolektivni okvir unutar koga se organiziraju raznoliki i prihvaćeni oblici života određenog društva. Ona se uči i prenosi s generacije na generaciju. Premda se rođenjem pripada određenoj kulturološkoj sredini, ali se na nju utječe i transformira naučenim znanjima, vještinama, odgojem te normama i obrascima ponašanja.

Određenje pojma i definiranje kulture spada u jedno od najsloženijih pojmovnih određenja u društvenim i humanističkim naukama.¹ Etimološki kultura znači kultiviranje zemlje ali i ljudskog duha (lat. cultura: obrađivanje /zemlje/; njega /tijela i duha/; oplemenjivanje; poštovanje). Prema najširoj, može se reći i općoj definiciji kultura predstavlja ukupnost načina života jednog društva, njegovih institucija, vrijednosti, predodžbi i praksi, a odnosi se na znanje, vjeru, umjetnost, moral, zakone i običaje. U arheologiji ovaj pojam označava način života koji je izgradila neka zajednica na određenom području te uključuje ponašanje, materijalne stvari, ideje, običaje, institucije, vjerovanja i dr. (fenička kultura, kultura Maja).

Pored podjele na materijalnu i duhovnu, kultura se često dijeli na: visoku, narodnu, masovnu, popularnu i subkulturu, pa i kontrakulturu. Visokom kulturom, još se naziva i elitna kultura, uglavnom se smatraju umjetnička djela visoke estetske realizacije. Ona često traže i višu recepcijsku naobrazbu. Narodna kultura je kultura običnog naroda, „narodna“ umjetnost i često je njen medij prijenosa usmena predaja. Masovna kultura je pojam nastao u novije vrijeme kao produkt masovnih medija. Narod je uglavnom samo njen potrošač, a ne i proizvođač. Popularna kultura uključuje sve kulturne proizvode, ali u vrijednosnom smislu nema nužno negativnu konotaciju za razliku od masovne kulture. Sociologija subkulturu određuje kao razliku manje grupe koja ima nešto zajedničko (npr. životni stil, muzički ukus, način korištenja slobodnog vremena) u odnosu na drugu grupu i gotovo je nužno osporavateljski orijentirana prema dominantnoj kulturi. Kontrakultura² se određuje kao udaljavanje

---

1 Općenito pojam kulture stavlja se nasuprot pojmu prirode i smatra se njenom suprotnošću. Ova dva pojma spadaju u najsloženije riječi u engleskom jeziku, dok se pojmu priroda „općenito odaje priznanje da je najsloženiji od svih“, smatra Terry Eagleton. Vidjeti njegovu knjigu: *Ideja kulture*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2002, str. 7.

2 Senadin Lavić, *Leksikon socioloških pojmova*, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2014, str. 385.

od glavnih tokova društva, a udomaćena je u različitim marginalnim grupama, studentskim pokretima i pobunama. Svojtvena je mladima, a najbliža je pojmu subkulture.

Društvo i kultura su povezani pojmovi, jer društvo gradi i uspostavlja kulturu a kultura društvo. Bez društva nema kulture i obrnuto.

Kultura u međunarodnim dokumentima

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija iz 1948. godine navodi pravo na kulturu kao jedno od temeljnih ljudskih prava, kao „pravo svakoga da slobodno participira u kulturnom životu zajednice“. Ovim se obavezuju vlade i države da u granicama svojih mogućnosti svakom građaninu osiguraju uslove za participaciju u kulturnom životu društva.

Preambula Ustava UNESCO-a ističe: „Ljudsko dostojanstvo zahtijeva širenje kulture i obrazovanja s ciljem pravde, slobode i mira. To je sveta dužnost svih naroda da je ispune u duhu uzajamnog pomaganja.“

U međunarodnim dokumentima iz područja kulture u posljednjim desetljećima značajan napor se ulaže na podršku i afirmaciju kulturne raznolikosti i poštivanje različitosti kultura. Deklaracija UNESCO-a o kulturnoj raznolikosti iz 2001. godine naglašava da kultura poprima različite oblike kroz vrijeme i prostor i da je raznolikost kultura za ljudski rod isto tako neophodna kao što je prirodna raznolikost za prirodu. Raznolikost kultura „predstavlja zajedničko naslijeđe čovječanstva i treba da bude priznata i afirmirana za dobro sadašnjih i budućih generacija.“ U članu 2 Deklaracije naglašava se neophodnost osiguranja skladne interakcije između pojedinaca i grupa s različitim, promjenjivim i dinamičnim kulturnim identitetom. Politike koje favoriziraju uključivanje i angažiranje svih građana garant su društvene kohezije, vitalnosti građanskog društva i mira. Štaviše, kulturna raznolikost se prepoznaje kao jedan „od korijena razvoja, ne samo u smislu ekonomskog rasta već i u zadovoljavajućem intelektualnom, emotivnom, moralnom i duhovnom pogledu“.

Na ovaj način kultura se prepoznaje kao važan faktor mira i stabilnosti u svijetu i ohrabruju se one politike koje uključuju svoje građane

u kulturne procese i aktivnosti. S druge strane, kultura pruža značajan resurs za ekonomski rast i svestran razvoj ljudske ličnosti i ljudskih društava.

Inkulturaciona – opredjeljenje Crkve

Od šezdesetih godina 20. stoljeća, odnosno Drugog vatikanskog sabora, Katolička crkva naglašenije razmatra i ističe pitanje kulture u kontekstu naviještanja Evanđelja, način i važnost susreta kršćanskih vrijednosti s drugim kulturama te adekvatnog prihvatanja različitih autohtonih kultura. S novim trendovima u kulturi i radikalnim odvajanjem kulture od crkvenih vrijednosti (pitanje abortusa, eutanazije, moderno poimanja braka i porodice, istospolni brakovi i sl.) u Katoličkoj crkvi se govori o potrebi evangelizacije savremene kulture na način da se u savremene kulture, moderni mentalitet i način života ugrade kršćanske vrijednosti. U tom kontekstu se naglašava da savremenu kulturu treba razumjeti, shvatiti i evangelizirati. Zato se područje kulture uzima kao predmet i polje širenja kršćanskih vrijednosti.

Umjesto ranije korištenog termina „akulturacija“, kojim se opisivao fenomen kulturnog asimiliranja, razmjene ili zamjene koji nastaju između različitih kultura i procesa u kojem jedna od njih ostaje dominirajuća, Katolička crkva posljednjih desetljeća razvija koncept i ideju „inkulturacije“, „kao napor Crkve da unese Kristovu poruku u jednu određenu društveno-kulturnu sredinu, potičući istu da raste prema svim vlastitim vrednotama koje su u suglasnosti s Evanđeljem. Naziv inkulturacija uključuje ideju rasta, uzajamno obogaćivanje osoba i skupina, pošavši od susreta Evanđelja s društvenom sredinom.“ Inkulturacija, u kršćanskom smislu, novi je naziv koji služi da bi se opisalo prodiranje kršćanskog navještaja u određene društvene sredine i njihove kulture. Inkulturacija je proces u kojem se događa međusobno prožimanje Kristova navještaja i neke određene kulture. Crkva u svom djelovanju drži kako svakom čovjeku treba priznati pravo na vlastitu kulturu, pomažući mu da pronađe sklad između njegove kulture i Evanđelja, odgajajući ga za prihvatanje

opće kulture s kršćanskim predznakom, ali i čuvajući njegov vlastiti kulturni identitet.³

Da je kultura zauzela veoma visoko mjesto u Katoličkoj crkvi i da je prepoznato kao područje institucionalnog bavljenja na najvišem nivou dovoljno ilustrira to što je papa Ivan Pavao II 1982. godine osnovao Papinsko vijeće za kulturu sa zadatkom promicanja susreta i naviještanja Evanđelja s kulturama modernog doba. Vijeće danas ima dva odbora: Vjera i kultura i Dijalog s kulturama.

Preplitanje i prožimanje

Bez imalo sumnje područje kulture ide pod ruku s vjerom kao takvom, ali i misijom i ciljem Islamske zajednice. Vjera je dar Božiji iz kojeg, kao duhovnog pologa i rezervoara duhovnih sadržaja i nadahnuća, nastaju mnoge kreativne energije i imaginativne vizije koje se oblikuju i materijaliziraju u raznolikim kulturnim sadržajima i izrazima. Historija ljudskog društva je za to neporecivi svjedok. Štaviše, kultura kao produkt ljudskog duha i uma je neodvojiva od čovjeka, kao što je od njega neodvojiva i vjera, jer je Božiji polog vjere postavljen upravo u čovjeka: *i kad mu dam lik i u nj udahnem dušu, vi mu se poklonite* (Kur'an, 15:29); *zatiim mu savršeno udove uobliči i život mu udahne...* (Kur'an, 32:9). Prema tome, nema kulture bez čovjeka, odnosno ljudskog društva, u kojem ona nastaje, gdje se uči, usvaja i dalje prenosi.

Također, objavljivanje i promicanje vjere uvijek se odvija u određenoj kulturološkoj sredini i u susretu različitih kultura. Stoga svako naviještanje vjere mora računati na postojeći kulturni život, navike i prakse određene sredine. Pošto i vjera i kultura imaju formativnu ulogu u životu pojedinca i kolektiva, ambiciju da oblikuju ljudsku svijest, kolektivne vrijednosti zajednice, mentalitet ljudi i njihov identitet neminovno je da računaju jedna na drugu u životu pojedinaca i društva u kojima se susreću. To susretanje može biti plodonosno i oplemenjujuće, lišeno konfliktata i isključivosti. Tradicija islama prepuna je plodonosnog susreta s

3 Opširnije vidjeti: Josip Šimić, „Kultura i inkulturacija u učenju i djelovanju Katoličke crkve od II. vaticanskog sabora“, *Filozofska istraživanja*, 112, god. 28 (2008), sv. 4 (805–822), preuzeto s: <https://hrcaak.srce.hr/file/57971,26.08.2018>.

različitim autohtonim, izvornim i razvijenim kulturama već u njegovoj ranoj fazi naviještanja i prihvatljive i uspješne simbioze s tim kulturama koje su očuvale svoje lokalne i regionalne specifičnosti, a gdje je islam imao djelimično korektivnu i snažnu inspirativnu ulogu. Kulturne zone islama su veoma bogate i raznovrsne u svakom pogledu, od geografskog i arhitektonskog do jezičkog i folklorističkog.

Dakako, imajući u vidu moć kulture i njenu prirodnu srodnost i potencijalnu naličnost vjeri, te njeno prožimanje svih područja ljudskog života, za Islamsku zajednicu veoma je važno imati jasno precizirane stavove i usmjerenja na polju kulture. Posebno je važno usmjeriti sve raspoložive potencijale na jačanje duhovne i islamom prožete kulture u društvu.

Kultura u ustavima Islamske zajednice

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini nikada se nije institucionalno, sistematski i fokusirano bavila pitanjem kulture na način njene funkcije u ostvarenju misije i cilja, te sljedstveno tome nije bilo usvajanja zvaničnih dokumenata kulturne politike i razvoja kulture unutar njenih organa. Također, u hijerarhijsko-administrativnoj strukturi nije imala organizacijske jedinice ili posebno angažirane osobe isključivo za poslove kulture. Ustav Islamske zajednice je temeljni normativni akt koji određuje i definira karakter, načela, principe, organizacionu strukturu i nadležnosti Islamske zajednice i njenih organa i ustanova. U ustavima Islamske zajednice, koji su nastajali u različitim periodima, termin kultura se spominje u različitim vidovima i kontekstima iz čega se može razumijevati da je kultura smatrana prikladnim područjem rada Islamske zajednice, premda ona nije detaljnije razrađivana i teorijski promišljena. „Kulturno podizanje“, „kulturni preporođaj“, „kulturno-istorijski spomenici“, „kulturni život“, „potpomaganje kulturnih svrha“, „osnivanje kulturnih ustanova“, „zaštita kulturnog blaga“ jesu oblici spominjanja kulture u ustavima Islamske zajednice.

U dosadašnjih osam ustava, zatim Ustavnoj odluci iz 1993. i amandmanima na sadašnji ustav iz 2014. godine ukupno se 29 puta spominje pojam kultura, kao imenica, atribut ili priloga. Međutim, u pet ustava se

uopće ne spominje kultura, to su: Štatut za autonomnu upravu islamskih vjerskih i vakufsko-mearifskih poslova u Bosni i Hercegovini iz 1909. godine, ustav Islamske vjerske zajednice u FNRJ iz 1947. godine, ustav Islamske vjerske zajednice u FNRJ iz 1959. godine, ustav Islamske zajednice u SFRJ iz 1969. godine i ustav Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini iz 1997. godine. Prvi put se kultura spominje u ustavu Islamske zajednice iz 1930. godine i to 8 puta, najviše se spominje u ustavu iz 1936. godine 10 puta, dok se u ustavu iz 1990. navodi pet puta, Ustavnoj odluci iz 1993. četiri puta, a u pročišćenom tekstu ustava, nakon usvojenih amandmana 2014. godine, dva puta se navodi termin kultura. Kultura se najviše spominje u ustavima Islamske zajednice iz perioda Kraljevine Jugoslavije, 1930. i 1936. godine, čak 18 puta od ukupno 29 koliko se nalazi u svim dosadašnjim ustavima Islamske zajednice.⁴

Ipak, upada u oči da se kultura ne spominje u Štatutu za autonomnu upravu islamskih vjerskih i vakufsko-mearifskih poslova u Bosni i Hercegovini iz 1909. godine, odnosno da se kulturni rad, kulturni razvoj ili institucije kulture nisu prepoznavali kao djelatnosti Islamske zajednice.

Ustav iz 1930. godine spominje termin kultura i njegove izvedenice 8 puta. U članu 6 navodi se da je cilj Islamske zajednice da sljedbenike islama vjerski unapređuje „i među njima širi islamski moral, a po tome ih kulturno podiže“. Član 7 navodi da Islamska zajednica postiže svoj cilj, između ostalog, „organizovanjem dobrotvornih društava i ustanova, i potpomaganjem svake akcije koja radi na vjerskom, moralnom, prosvjetnom, zdravstvenom, privrednom, socijalnom i kulturnom preporodaju muslimana u duhu Islama.“

Džematski medžlis imao je propisanu dužnost u članu 24 da „potpomaže vjerske i prosvjetne službenike svoga džemata, i brine o vjerskom, moralnom i kulturno-prosvjetnom podizanju i vaspitanju svojih džematlija“. U dužnost muftije, prema članu 48, spadalo je, pored izdavanja uobičajene fetve, da „obraća punu pažnju kulturnim i prosvjetnim ustanovama islamskim na teritoriji svoga muftijstva“. Ulema-medžlis je glavni organ za upravu i nadzor nad svim „islamskim vjerskim,

---

4 Tekst ustava je preuzet iz knjige: Muhamed Salkić, *Ustavi Islamske zajednice*, El-Kalem, Sarajevo, 2001, i web-stranice www.islamskazajednica.ba.

vjersko-prosvjetnim i kulturnim životom“, definirano je u članu 53 ustava, dok je u članu 59 ponovo naglašeno da Ulema-medžlisu spada u dužnost da „upravlja i nadzire cjelokupni islamski vjerski, društveni i kulturni život i sve takve ustanove na svome području“.

Propisujući vrste rashoda Islamske zajednice, u članu 88, pored ostalog je navedeno da rashodi mogu biti „potpomaganje islamskih vjerskih, mearifskih, kulturnih i dobrotvornih svrha“. I konačno, u članu 93 navodi se da se oslobađaju svih javnih dažbina „kulturnoistorijski spomenici“.

Ustav Islamske zajednice iz 1936. godine spominje kulturu 10 puta, s tim da su neki članovi u kojima se spominje kultura, pa i njihove cijele formulacije, ostali identični i, kao takvi, preuzeti su iz ustava iz 1930. godine. Član 6, koji govori o cilju Islamske zajednice, ostao je isti kao i u ranijem ustavu, a isti je slučaj i s članom 7 ustava koji definira načine na koji se postiže taj cilj. Također u članu 20 propisuje se oslobađanje od javnih dažbina kulturnohistorijskih spomenika, u članu 44 da je dužnost džematskog medžlisa briga „o vjerskom, moralnom i kulturno-prosvjetnom podizanju i vaspitanju svojih džematlija“. Član 80 propisao je, kao i u ranijem ustavu, da je Ulema-medžlis glavni organ preko koga se vrši uprava i nadzor nad islamskim vjerskim, vjersko-prosvjetnim i kulturnim životom, što se još jednom naglašava i u članu 81, uključujući i „sve takve ustanove na svome području“. Rashodi se, prema članu 194, mogu koristiti u potpomaganje kulturnih i dobrotvornih svrha.

Sadržaj članova 206 i 213 je nov u odnosu na prethodni ustav. U poglavlju ustava o prosvjeti, koji propisuje školski i obrazovni sistem Islamske zajednice, u članu 206 se navode tečajevi kao „stalne ili povremene ustanove, u kojima se uči islamska vjeronauka ili se na koji drugi način u duhu Islama muslimani vjerski i kulturno unapređuju i među njima širi islamski moral.“ U članu 213 se navodi da će se država starati da se poštuje vjera muslimana članova državnih udruženja za fizičko vaspitanje, te da državna udruženja za fizičko vaspitanje „koja imaju u svome cilju još i moralno i kulturno vaspitanje, ne smiju biti u suprotnosti sa naukom islamske vjere“.

Dva ustava iz razdoblja Kraljevine Jugoslavije predviđaju za Islamsku zajednicu rad na polju kulture, kulturno unapređenje, upravljanje

kulturnim životom, finansiranje kulturnih svrha, postojanje kulturnih ustanova i čuvanje kulturnohistorijskih spomenika. Za razliku od ova dva ustava, nijedan, a bilo ih je tri, iz perioda socijalističke Jugoslavije ne prepoznaje kulturu kao legitimno područje rada Islamske zajednice.

Ustav Islamske zajednice iz 1990. godine donesen je u fazi početka raspada bivše Jugoslavije. U vrijeme njegovog proglašenja posebno je isticano da je to bio ustav koji je donesen slobodno i bez uplitanja državnih struktura, a po mjeri i potrebama muslimana u Jugoslaviji. U članu 2 Ustava navodi se da je cilj Islamske zajednice da razvija vjersku svijest među muslimanima, organizira vršenje vjerskih obreda (ibadat) i drugih vidova ispoljavanja vjerskih osjećanja, a koji se ostvaruje, između ostalog, „svakom drugom djelatnošću usmjerenom na vjersko-kulturno uzdizanje muslimana“. U ovom članu se precizira da se cilj ostvaruje i „osnivanjem i održavanjem biblioteka, muzeja, instituta, hanikaha, arhiva“, što su prvenstveno ustanove kulture i pretpostavljaju kulturni rad. Član 28 propisuje da je nadležnost muftijstva da se stara „o unapređivanju vjerskog života i vjersko-kulturnog uzdizanja muslimana“.

Islamska zajednica se brine „o očuvanju i zaštiti kulturnog blaga putem medresa, islamskih fakulteta, islamskih instituta, naučno-istraživačkih centara, biblioteka, arhiva i muzeja“, ističe se u članu 52, dok je član 56 propisao da su biblioteke, arhivi i muzeji „ustanove za čuvanje, zaštitu i prezentiranje djela vjerske, istorijske i kulturne vrijednosti“. Zanimljiv je član 58 iz poglavlja o službenicima Islamske zajednice u kojem se navodi da vjerske i vjersko-prosvjetne poslove u okviru Islamske zajednice obavljaju: glavni imami, imami, hatibi, vaizi, muallimi (muallime) i mujezini. Potom se pobliže određuju njihova zaduženja. Od svih navedenih osoba jedino je za vaiza navedeno da je ovlašteno lice „da putem prikladnih vazova objašnjava islamsko učenje i radi na vjersko-kulturnom uzdizanju muslimana“. Nije jasno zašto je samo vaiz zadužen da radi i na kulturnom uzdizanju muslimana, a sva spomenuta druga lica, uključujući i muftiju, nisu.

Ustavna odluka Islamske zajednice Republike Bosne i Hercegovine iz 1993. godine formulacije o kulturi uglavnom preuzima iz ustava iz 1990. godine. U članu 2 kaže se da cilj Islamska zajednica ostvaruje

„osnivanjem i djelovanjem odgovarajućih kulturnih, prosvjetnih, zdravstvenih, socijalnih, dobrotvornih, humanitarnih i sličnih ustanova i organizacija“, te „svakom drugom djelatnošću usmjerenom na vjersko, kulturno, socijalno, zdravstveno i ekonomsko uzdizanje muslimana.“ U članu 29 se navodi da muftijstvo „djeluje na unapređenju vjerskog života i vjersko-kulturnog uzdizanja muslimana“, a član 41 propisuje obavezu Islamske zajednice na „očuvanju i zaštiti kulturnog blaga“.

Sabor Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini 26. aprila 2014. godine usvojio je amandmane na Ustav Islamske zajednice iz 1997. godine i donio službeni prečišćeni tekst aktuelnog ustava. Kao što je naprijed istaknuto, u ustavu iz 1997. godine ne spominje se termin kultura, dok je nakon usvojenih amandmana 2014. godine kultura spomenuta u dva navrata. U članu 60, koji propisuje nadležnosti i dužnosti Vijeća muftija, pored ostalog, navedeno je da Vijeće muftija „prati tokove vjerskog, društvenog, političkog i kulturnog života“. U poglavlju o ustanovama i privrednim društvima Islamske zajednice, član 75, navedeno je: „Odgovornoobrazovne, naučno-istraživačke, kulturne, humanitarno-socijalne i privredno-finansijske djelatnosti obavljaju se u ustanovama Islamske zajednice i privrednim društvima.“ I to je sve što se tiče kulture u aktuelnom Ustavu Islamske zajednice.

Reorganizacijom Rijaseta i uspostavljanjem njegove strukture na principu uprava 2014. godine, područje kulture je pripalo Upravi za obrazovanje i nauku. Pravilnik o organizaciji i radu Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, usvojen 25. oktobra 2014. godine, u članu 20 precizirao je da Uprava za obrazovanje i nauku obavlja upravne i druge stručne poslove Rijaseta u području obrazovanja, nauke i istraživanja koji se odnose na sistem i izradu nastavnih planova i programa obrazovanja u ustanovama Islamske zajednice, biblioteke, institute, muzeje, arhive, stalne izložbe, međunarodnu i međureligijsku saradnju iz područja svoje nadležnosti, zatim izučavanje islamske kulture i tradicije, prikupljanje, čuvanje, konzervaciju, predstavljanje i razmjenu duhovne i materijalne islamske ostavštine, zaštitu spomenika islamske kulture, promicanje bosanskog jezika izvan Bosne i Hercegovine, islamske tradicije i običaja Bošnjaka, izradu projekata, studija, istraživanja, izdavaštvo,

ostvarivanje saradnje s nadležnim obrazovnim vlastima i drugim odgojno-obrazovnim i naučnim ustanovama. Uprava za obrazovanje i nauku vrši nadzor nad poslovima i radom islamskih fakulteta, medresa, gimnazija, biblioteka, El-Kalema, instituta, kao ustanova i organizacionih jedinica Rijasetu Islamske zajednice.⁵

Uspostavljanjem Odjela za visoko obrazovanje, nauku i kulturu u okviru Uprave za obrazovanje i nauku Rijasetu, definirano je da kultura spada u nadležnost ovog Odjela, čija je zadaća, između ostalog, praćenje međunarodne saradnje ustanova kulture IZ u BiH kao i njihove međusobne saradnje, praćenje važnijih posebnih programa u ustanovama kulture IZ u BiH, podrška projektima kulture koji se realiziraju u IZ u BiH, iniciranje i podrška istraživačkim projektima u oblasti kulture.

Također u članu 22 Pravilnika o organizaciji i radu Rijasetu zaštita spomenika islamske kulture navedena je kao nadležnost Uprave za pravne i administrativne poslove, dok je područje međunarodne saradnje sa „institucijama koje se bave kulturom“, u članu 23 ovog Pravilnika, propisano kao nadležnost Uprave za vanjske poslove i dijasporu Rijasetu.

Konačno pozicioniranje kulture u Upravu za obrazovanje i nauku i propisivanje njenih zadaća na tom polju je značajan pomak u odnosu na ranije periode. Ipak, kultura u radu Uprave za obrazovanje i nauku je manjeg prioriteta u odnosu na obrazovanje i naučnoistraživački rad. U unutrašnjoj strukturi Uprave nije predviđeno postojanje posebnog odjela za kulturu, kao što je to za osnovno i srednje obrazovanje, a prema Pravilniku o organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta predviđena je u Upravi pozicija stručnog saradnika za kulturu.

Potreban institucionalan i sistematski pristup

Unatoč izostanku jasnog i konkretnog prepoznavanja kulture u dokumentima i organizacijskoj strukturi, neosporna je činjenica da je Islamska zajednica, na neki način se to i podrazumijevalo, značajno i kontinuirano podržavala mnoge kulturne sadržaje i manifestacije od značaja za islamsku duhovnost, bošnjački narod i državu Bosnu i Hercegovinu. U jednom periodu socijalističke Jugoslavije skoro da je ostala jedina

⁵ Vidjeti na: <http://www.islamskazajednica.ba/rijaset-s/pravilnik-o-radu-rijasetu>

institucija koja je, koliko - toliko, njegovala i podsticala duhovnu i nacionalnu kulturu Bošnjaka. Značajna finansijska sredstva, prostori i ljudski resursi su ustupani ili direktno uključivani u realizaciju raznolikih kulturnih sadržaja. To se čini i danas. Od nivoa džemata i medžlisa mnoge manifestacije i sadržaji se realiziraju, i u široj javnosti su prepoznati, kao „manifestacije vjersko-kulturnog“ karaktera.

Stoga je neophodno u odnosu na dosadašnji nivo napraviti nove kvalitativne iskorake, te, gdje je potrebno, dati novu funkciju i efikasniju svrhovitost kulturnim sadržajima unutar Islamske zajednice i pružanju podrške razvoju nacionalne i javne kulture. Potrebno je teorijski i kroz adekvatna dokumenta i strateška opredjeljenja podsticati da se kulturi pristupa kao instrumentu u službi jačanja misije i cilja Islamske zajednice, kao području koje doprinosi afirmaciji duhovnih i materijalnih vrijednosti islama, naslijeđa i tradicije Bošnjaka. Bilo bi, stoga, važno pristupiti određivanju prioriteta interesa Islamske zajednice na polju podrške kulturi općenito, posebno javnoj kulturi i javnim ustanovama kulture. Ukratko, potreban je ozbiljan institucionalan i sistematski pristup kulturi.

Takav pristup nalaže nesumnjiv interes i obavezu Islamske zajednice da nastoji kulturu oplemeniti Božanskom porukom mira i dobra, da u savremene kulturne izraze ugrađuje islamske vrijednosti, afirmira islam i muslimansku kulturu kao univerzalno dobro i baštinu čovječanstva. Dakako, podsticati kreativnu i inspirativnu ugradnju vrijednosti islama i muslimanske tradicije u savremene kulturne izraze i sadržaje je obaveza i pravo Islamske zajednice. Na taj način povećavat će se znanje i podizati svijest o značaju istinske kulture za puninu muslimanskog identiteta, razvijati primjeren sistem kulturnih vrijednosti i samopouzdanje u kreativnu sposobnost islama i muslimanske tradicije za razvoj kulture za dobrobit svakog čovjeka. Takav pristup i svijest će polučiti bolju zaštitu i razvoj muslimanske kulture, materijalnog i nematerijalnog kulturnog naslijeđa, kao važne zadaće Islamske zajednice.

Već sada Islamska zajednica ima respektabilan kapacitet za rad na polju kulture. Pored obrazovnih ustanova, neophodno je uvezati i koordinirati rad ustanova kulture kroz ustanovljavanje smjernica, opredjeljenja

i ciljeva Islamske zajednice na području kulture. Gazi Husrev-begova biblioteka, Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka, Behram-begova biblioteka, Institut za društvena i religijska istraživanja, Muzej Gazi Husrev-bega i Izdavački centar „El-Kalem“ predstavljaju respektabilan tim za kulturu kojem treba dobar selektor i ostali neophodni resursi, a prije svega dobra vizija i smjernice.

Također, treba imati na umu da se na području Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini odvijaju raznovrsne kulturne manifestacije i realiziraju jednokratni ili redovni programi s manje ili više naglašenim elementima kulture. U njihovom iniciranju i nastanku, konceptu i realizaciji Islamska zajednica učestvuje u različitim oblicima: inicijator, organizator, suorganizator, pokrovitelj, finansijer, sufinansijer, onaj koji ustupa prostor, učesnik (njeni autoriteti, uposlenici i džematlije kao aktivni sudionici). Pored realizacije vlastitih manifestacija kulture, obrednih sadržaja s elementima kulture, programa iz sfere narodne tradicije i kulture, dovišta, manifestacija posvećenih istaknutim ličnostima i događajima, nije rijetkost da institucije javne kulture ili javni kulturni radnici traže različitu vrstu podrške organa i ustanova Islamske zajednice, pokroviteljstva, pismene ili usmene preporuke. Sve to čini kvalitetnu supstancu i više nego dobru „građu“ za kvalitetan kulturni i preporoditeljski rad koji može Islamsku zajednicu učiniti široko i javno prepoznatljivom po kulturnom radu, odnosno „kulturnom podizanju“ i „kulturnom preporođaju“ muslimana, kako je to spomenuto u nekim od njenih ranijih ustava.

أكرم توتساكوفيتش

موقع الثقافة في تركيب المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك ولوائرها

تتداخل الثقافة كافة مجالات الحياة. أما الجماعة الإسلامية فالنشاطات الثقافية متمشية تماما مع مهمتها وأهدافها وعلى المشيخة أن تحدد مواقفها وتوجهاتها بهذا الخصوص. ومن المهم بصورة خاصة توجيه جميع ما لها من القدرات إلى تعزيز الثقافة الروحية المتصفة بالصفات الإسلامية في المجتمع، وقد أصبحت المشيخة لها الآن مقدره كافية للعمل في هذا المجال. وإضافة إلى تواجد المؤسسات التعليمية فمن الضروري التوصل والتنسيق بين نشاطات المؤسسات الثقافية من خلال إقرار التوجيهات والاختيارات وأهداف الجماعة الإسلامية في مجال الثقافة. ومما تأتي به المقالة تحليل موضع الثقافة في لوائح المشيخة الإسلامية والتشديد على ضرورة الموقف المؤسسي المنتظم من تنمية وتدعيم الثقافة داخل الجماعة الإسلامية والحياة العامة خارجها كذلك.

Dr. Ekrem Tucakovic

The Position of Culture in the Norms and Organization of the Islamic Community in Bosnia-Herzegovina

Summary

Culture permeates all areas of human life. Cultural work and activities are compatible with the mission and the goal of the Islamic Community, which should have clearly specified positions and orientations in the field of culture. It is particularly important to direct all available potentials to strengthening the spiritual and Islam-enriched culture in a society. Already, the Islamic Community has a respectable capacity to work in that field. In addition to educational institutions, it is necessary to link and coordinate the work of cultural institutions through the establishment of guidelines, commitments and goals of the Islamic Community in the field of culture. The paper analyzes the normative position of culture in the Islamic community and emphasizes the need for an institutional and systematic approach to the development and support of culture in the Islamic community and public culture in general.

Islamske institucije u evropskim zemljama: kafāla u Francuskoj

Mr. sci. Amir Mahić

magistar islamskih nauka iz oblasti šerijatskog prava
amir.mahic@gmail.com

Sažetak

Ovaj rad predstavlja istraživanje o instituciji kafāle (pravnom udomljavanju maloljetnika) i mogućnostima njene implementacije u jednoj od evropskih zemalja, Francuskoj. Na početku ovog rada predstavljena je institucija kafāle shodno propisima šerijatskog prava, a zatim je predočena mogućnost njene implementacije u kontekstu francuskog zakonodavstva. Posljednje je učinjeno po osnovu predočavanja zakonskih propisa koji reguliraju jednostavno usvojenje u ovoj zemlji, isticanjem sličnosti i razlika istoga sa institucijom kafāle, te predstavljanjem sudske prakse u Francuskoj *vis à vis* ovog islamskog instituta.

Ključne riječi: kafāla, Francuska, makfūl, maloljetnik, starateljstvo, staratelj, usvojenje, Konvencija o pravima djeteta, Građanski zakonik

Uvod

Islamsko zakonodavstvo obuhvata sve segmente ljudskog života, pa tako definira i propise koji se tiču udomljavanja djece koja su ostala bez skrbi svojih roditelja ili su njihovi roditelji u tolikoj neimaštini da su spremni da ih nekome daju na skrb i odgoj. Svakako, važno je znati kakve je propise Zakonodavac ustanovio da se ne bi desilo da čovjek, u težnji da učini dobročinstvo, učini nešto što mu nije dozvoljeno. Zbog toga će u

ovom radu na prvom mjestu biti govora o Šerijatom definiranom zbrinjavanju djece, takozvanoj kafāli, i osnovnim propisima koji se na ovu instituciju odnose.

Pored poznavanja šerijatskih propisa o pojedinim institucijama potrebno je u današnje vrijeme ustanoviti kako da iste budu prihvatljive unutar zakonodavnih sistema sekularnih država u kojima muslimani žive. Sve je više muslimana, naročito u posljednje vrijeme, koji iz muslimanskih zemalja dolaze u dodir sa stranim zakonodavstvima. Taj spoj različitih jurisprudencija predstavlja poseban izazov, kako za zapadne pravosudne organe tako i za muslimane koji se spram istog trebaju adekvatno postaviti, ne remeteći zakone zemalja u koje su došli ali nenipodaštavajući ni svoje institucije, koje su uglavnom utemeljene na vjerskim načelima. Zbog toga je u ovome radu fokus dat na zapadnoevropsku zemlju u kojoj živi najviše muslimana i u kojoj, samim time, dolazi do značajnog sudara različitih jurisprudencija i svjetonazora.

Poslije uvodnog upoznavanja sa izvornim propisima kafāle u ovom radu će biti razmotrena mogućnost primjene ove institucije u Francuskoj. Navedeno će biti realizirano kroz tri poglavlja. U prvom će biti ukratko prezentirano usvojenje po osnovu francuskog zakonodavstva. Drugo poglavlje tretira sličnosti i razlike kafāle i jednostavnog usvojenja. Ovo poglavlje je razrađeno kroz dvije teme. U prvoj je predstavljeno uspostavljanje srodstva po osnovu jednostavnog usvojenja, dok je u drugoj razmatrana mogućnost opoziva ove vrste adopcije. Kod obje teme izložena je komparacija regulativa francuskog zakonodavstva o usvojenju i islamskog učenja o istim temama. Treće poglavlje razmatra sudsku praksu francuskog pravosuđa u pogledu identifikacije kafāle unutar ovog zakonodavstva. I ovo poglavlje je prezentirano kroz dvije teme. Prva predstavlja status djeteta koje je putem kafāle udomljeno, a u drugoj su razmotrene mogućnosti zasnivanja udomiteljskog odnosa po uzoru na kafālu. Na kraju rada su prezentirani zaključci do kojih se došlo u toku ovog istraživanja.

Kafāla u šerijatskom pravu i francuskom zakonodavstvu

Kafāla shodno učenju islama

U islamskoj literaturi se za „pravno udomljavanje“¹ koriste termini kafāla i tabniyyah. Prvi termin je upotrijebljen i u članu 20, stav 3, *Konvencije o pravima djeteta*, koju je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija, 20. novembra 1989. godine. Zbog navedene okolnosti u ovom će radu biti korišten isključivo termin kafāla.

Kafāla predstavlja islamski način „pravnog udomljavanja“ koje podrazumijeva preuzimanje skrbi, odgoja, obrazovanja i zaštite maloljetnog djeteta (makfūl) od strane udomitelja (kāfil) bez mogućnosti međusobne uspostave srodstva dviju strana i svega ostaloga što se na njega odnosi.

U predislamsko doba kod Arapa je bilo razvijeno posinjavanje muške djece (tabanna), koja bi u „novojoj“ porodici dobijala istovjetan pravni status kao i djeca rođena u braku. I sam poslanik Muhammed, alejhisselam, identičnim je postupkom posinio Zayda ibn Hārīta. Kur’anskim tekstom ova praksa je zabranjena.²

Kafāla je utemeljena na Kur’anu³ i vjerodostojnoj tradiciji koja je, prije svega, poticajnog karaktera spram uzimanja pod skrbništvo siročadi.⁴ Bez obzira na stalno prisustvo ove institucije, među muslimanima ona nije zauzimala značajnije mjesto unutar pravnih djela klasičnih islamskih autoriteta, tako da se, uglavnom, samo usputno spominjala.

Kada su u pitanju principi na kojima je kafāla sazdana, možemo ih svesti na dva osnovna:

- kafāla ne uspostavlja srodstvo,
- kafāla je dobrovoljan čin.

Navedene principe ćemo pojedinačno analizirati.

1 Pošto terminu kafāla u bosanskom jeziku nije udomaćen, posudili smo izraz koji se koristi u francuskom jeziku, a koji je Opća komisija za terminologiju i neologiju zvanično uvela u pravni rječnik francuskog jezika, 5. decembra 2013. godine. Bulletin officiel n° 0282, 5 decembar 2013. (http://www.education.gouv.fr/pid25535/bulletin_officiel.html?cid_bo=77200)

2 *Qurān*, Al-Aḥzāb, 5.

3 *I primi je Gospodar njen primanjem lijepim, i dade da lijepo odraste, i o njoj Zekerija da se brine (kafalahā)* (Ālu ‘Imrān, 37). Karić, Enes; *Kur’an sa prijevodom na bosanski jezik*, FF, Bihać, 2006, str. 53.

4 Muhammed, alejhisselam, je rekao: „Ja i skrbnik siročeta ovako smo u Džennetu“ – pokazavši svojim kažiprstom i srednjim prstom. Al-Buhari, Muhammad, *Sahihu-l-Buhari=Buharijeva zbirka hadisa*, IV, prijevod: Haso Popara, Sarajevo, 2011, ḥadīṭ br. 6005, str. 349.

Kafāla ne uspostavlja srodstvo

U pravnom i formalnom smislu makfūl ostaje vezan za svoju biološku porodicu. Dotično mu garantira očuvanje izvornog identiteta. I u slučaju da njegovo porijeklo ne bude poznato, ne može mu se dodijeliti porijeklo koje bi ukazivalo na udomitelja (u savremenom dobu prezime i ime jednog ili oba roditelja). Navedeno je utemeljeno na petom kur'anskom ajetu sure Al-Aḥzāb: *Posinke zovite po očevima njihovim, to je kod Allaha pravednije, a ako im ne znate očeva, pa oni su vam braća po vjeri, i štićenici vaši!*⁵

Pošto kafāla ne uspostavlja krvno srodstvo između makfūla i njegova udomitelja, ne može doći ni do međusobnog nasljeđivanja, osim po oporuci do jedne trećine ukupne zaostavštine. Neuspostavljanje srodstva se odražava i na mogućnost međusobne udaje ili ženidbe između makfūla i kafilā, što za sobom povlači i uvažavanje šerijatskih propisa koji se tiču osamljivanja suprotnih spolova i viđenja punoljetnih ženskih osoba bez hidžaba od strane punoljetnih muškaraca koji im nisu maḥremi.⁶ Moguća je situacija usljed koje bi makfūl, dok je još uvijek u dobi bebe, bio zadojen od strane supruge svoga udomitelja, pa bi se time, prema mliječnom srodstvu, povezo sa dotičnom porodicom. Navedeno bi dovelo do situacije da bi im međusobne bračne veze bile zabranjene, dok bi jedni drugima postali maḥremi, pa bi time bile otklonjene prethodne zapreke neosamljivanja i otkrivanja ženskih osoba pred muškarcima.

Kafāla je dobrovoljan čin

Kāfil se na čin udomljavanja djeteta dobrovoljno⁷ odlučuje s ciljem postizanja zadovoljstva Uzvišenog Allaha. Preuzimajući skrb nad djetetom, kāfil preuzima i starateljstvo nad njim. Kako je preuzeta odgovornost za

5 Karić, E., *nav. dj.*, str. 417.

6 Maḥremima se smatraju muški srodnici s kojima ženi sa aspekta Šerijata nije dozvoljen brak zbog postojanja bračnih smetnji među njima.

7 U slučaju da osoba nađe napušteno dijete, nahoče (laqīṭ), za koje misli da će umrijeti ukoliko ga tu ostavi, na njemu je obaveza (farḍ 'ayn) da ga prihvati. Dok je, inače, prihvatanje nahočeta kolektivna obaveza (farḍ kifāyah). Vidi: Tuhmaz, Abdulhamid, *Hanefijski fikh u novom ruhu: novi, pojednostavljivi pristup šerijatskim propisima po mezhebu imama Ebu Hanife, uz navođenje argumenata iz Kur'ana i sunneta*, knjiga 2, preveo: Ahmed Purdić, Zuhdija Hasanović i Muhamed Mehanović, Bemust, Sarajevo, 2003, str. 318.

dijete bila na dobrovoljnoj osnovi tako je i odustajanje od daljnjeg starateljstva nad djetetom prepušteno njemu na volju,⁸ tako da je iz pozicije udomitelja kafāla opoziva. Ona je opoziva i u slučaju kada makfūl ima žive biološke roditelje, koji su ga prethodno dali kāfilu, ali ga ponovo žele vratiti u svoj dom. I sam kāfil, ukoliko je punoljetan, može zahtijevati opoziv kafāle. Na kraju, kafālu može opozvati i vladar (u savremenom smislu nadležne institucije).⁹

Ukoliko sagledamo Šerijatom ustanovljena načela koja se odnose na dijete, koje putem kafāle bude udomljeno (makfūl), možemo ustanoviti da:

- a. ono može biti bilo kojeg spola,
- b. njegovo biološko porijeklo biva sačuvano,
- c. u njegovom nasljedstvu nemaju dio kāfili,
- d. dozvoljen mu je brak sa kāfilima, njihovim srodnicima i supružnicima,
- e. ne dolazi do uspostave maḥremskog statusa između njega i kāfilske porodice.

Kada su u pitanju udomitelji (kāfili), na njih se odnose sljedeće regulative:

- a. trebaju biti pravno sposobni,
- b. mogu biti i muškarci i žene,
- c. makfūl ih ne nasljeđuje,
- d. dozvoljeno mu je stupanje u brak sa makfūlom, njegovim srodnicima, supružnicima,
- e. ustupljeno mu je roditeljsko pravo nad makfūlom,
- f. ne uspostavlja se maḥremski status između njega, njegove porodice i makfūla,
- g. ima mogućnost bezrazložnog opoziva kafāle.

---

8 Nahoće je zabranjeno odbaciti nakon što ga prihvati, jer bi ga usljed odbacivanja vratio u prethodno stanje. *Isto*.

9 'Ādil Aḥmad 'Abd al-mawjūd, 'Alī Muḥammad Mu'awwaḍ, *Radd al-muḥtār 'alā al-durr al-muḥtār šarḥ tavīr al-abšār*, knjiga 6, Dār 'ālam al-kutub, Rijad, 2003, str. 422-431.

Alternativa za kafālu u francuskom zakonodavstvu

Budući da francusko zakonodavstvo ne poznaje instituciju kafāle, potrebno je iz više razloga analizirati mogućnosti njene primjene i eventualne pretvorbe. Razlozi koji nam daju do znanja da je bitno ustanoviti poziciju ove institucije u francuskom društvu:

- Kafāla je međunarodno priznata institucija i treba da ima svoje efekte u svakoj od 196 zemlja,¹⁰ koje su potpisnice *Konvencije o pravima djeteta*, a među kojima je i Francuska.

- U Francuskoj živi izuzetno veliki broj muslimana među kojima ima i onih koji imaju intenciju da zbrinu dijete, ali da sa druge strane ne prekrše propise vjere.

- Veliki broj francuskih muslimana je porijeklom iz zemalja Magreba u kojima je kafāla dio pozitivnog zakonodavstva,¹¹ pa samim tim je i velika mogućnost da usljed migracija bude i onih koji su udomili dijete po osnovu kafāle.

- Prilikom odabira zemlje iz koje bi mogli udomiti dijete postoji velika mogućnost da će francuski muslimani težiti da ono bude iz neke od muslimanskih država, bilo zbog vjere njegovih roditelja, siromaštva u kojem je značajan broj tih država ili zemlje iz koje su i sami porijeklom, a to neće moći učiniti osim putem kafāle.

- Preinaka kafāle u neku od institucija, koju poznaje francusko zakonodavstvo, zahtijeva propitivanje iste kroz prizmu šerijatskih propisa s ciljem ustanovljavanja da li musliman može da je kao takvu prihvati.

Konvencija o pravima djeteta, u članu 20, definira da ono dijete, koje je „privremeno ili stalno lišeno svog porodičnog okruženja, ili ono koje zbog vlastitih najboljih interesa ne može ostati u tom okruženju“ ima „pravo na posebnu zaštitu i pomoć“, koja se ogleda u alternativnoj brizi izraženoj, prije svega, kroz kafālu i usvajanje. Navedeno nas direktno usmjerava na potrebu propitivanja institucije usvojenja, koja je prisutna u francuskom zakonodavstvu, a koju Konvencija spominje u istom kontekstu kao i kafālu. Osim toga, i ona podrazumijeva udomljavanje

¹⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Convention_on_the_Rights_of_the_Child#cite_note-untreaty-1

¹¹ U svim zemljama Magreba, osim u Tunisu gdje je u pozitivno zakonodavstvo, od 1958, uvršteno i usvajanje, zabranjeno je usvajanje djece. Papi, Stéphane, *Influence juridique islamique au Maghreb*, Harmattan, Pariz, 2009, str. 145.

djeteta u stranom domu, ali je pitanje pod kakvim uslovima i s kakvim posljedicama. Zbog svega navedenog, pažnju ćemo posvetiti rasvjetljavanju usvajanja u francuskom zakonodavstvu i mogućnostima njenog poistovjećivanja sa kafalom.

Usvojenje i vrste usvojenja u francuskom zakonodavstvu

Prvi *Građanski zakonik*,¹² kojeg poznaje francusko zakonodavstvo, omogućio je usvojenje ali ne djeteta već punoljetnog lica.¹³ Uslov za usvojitelja je bio da ima više od 50 godina i da nema potomaka, niti legitimnih nasljednika, te da je najmanje 15 godina stariji od onoga kojeg želi usvojiti.¹⁴ Usvajanje djece je dozvoljeno putem zakona tek 19. juna 1923. godine. *Građanski zakonik* je doživio značajne izmjene i dopune od svoga nastanka, naročito u pogledu usvojenja. Posljednje izmjene koje su se dotakle članova koji se odnose na usvojenje su izvršene 17. maja 2013. godine. U posljednjoj verziji *Građanskog zakonika* članovi 343 do 370 su posvećeni usvajanju.

Prema aktuelnom važećem zakonodavstvu u Francuskoj postoje dvije vrste usvojenja, potpuno i jednostavno.

Potpuno usvojenje je u potpunosti definirano članovima 343 do 359 *Građanskog zakonika*. Ono predviđa uspostavu srodstva između usvojenog i usvojitelja (član 356). Na ovaj način usvojeno dijete stječe apsolutno isti status kao da je rođeno dijete usvojitelja, sa svim pravima i obavezama koje iz ovog srodstva proizlaze (član 358). Zakonski gledano, potpuno usvojenje mijenja djetetovo porijeklo i roditelje. Prema navedenom, usvojeno dijete će preuzeti prezime svojih usvojitelja a njihova imena će biti zvanično upisana u matičnim dokumentima kao imena njegovih roditelja (član 357). Ovaj vid usvojenja je neopoziv (član 359).

Članovima 360 do 370/2 *Građanskog zakonika* definirano je jednostavno usvojenje i sve što se na njega odnosi. Njime se ne predviđa prekid srodstva usvojenog i njegove biološke porodice (član 364) i omogućava mu da ostane pravni nasljednik svoje porodice, te da njegovo porijeklo

¹² Napoleon Bonaparte ga je proklamirao 21. marta 1804. godine. Naziva se i *Napoleonov zakonik* (*Code Napoléon*). Halpérin, Jean-Louis, *Le code civil*, Dalloz, drugo izdanje, Pariz, 2003, str. 18.

¹³ Punoljetstvo se stjecalo sa navršениh 25 godina starosti (*Code civil*, član 346).

¹⁴ *Isto*, član 343.

ne bude izmijenjeno. Međutim, usvojeni će uspostaviti dodatno srodstvo i sa svojim usvojiteljima (član 363). Zbog toga će pored njegovog rođenog prezimena biti upisano i prezime usvojitelja. Pored navedenog, usvojeni će postati nasljednik svojih usvojitelja, ali ne i njihovih predaka (član 368). Usvojenom je zabranjeno da sklopi brak sa usvojiteljem i njihovim potomcima, supružnicima usvojitelja, drugom usvojenom djecom usvojitelja, a usvojitelju je zabranjen brak sa usvojenim, te potomcima i supružnicima usvojenog (član 366). Usvojitelj ima obavezu uzdržavanja usvojenog djeteta, dok roditelji usvojenog nemaju obavezu uzdržavanja i pomaganja djeteta koje su dali na usvajanje.¹⁵

Sličnosti i razlike kafāle i jednostavnog usvojenja

Ukoliko analiziramo dva načina putem kojih može doći do usvojenja djeteta u Francuskoj, možemo uvidjeti već na prvi pogled da je potpuno usvojenje u cijelosti suprotno kafāli i islamskom učenju o neraskidivosti krvnog srodstva. Kada je u pitanju jednostavno usvojenje, njega je potrebno detaljnije analizirati i ustanoviti da li je usklađivo sa propisima Šerijata. Da bismo to učinili, razmotrit ćemo sve bitnije odredbe koje se tiču jednostavnog usvojenja i uporediti ih sa propisima koji se odnose na kafālu.

Uspostavljanje srodstva i konsekvence istoga

Jednostavno usvojenje djeteta ne prekida zakonsku vezu sa biološkom porodicom, ali mu dodjeljuje dodatno srodstvo, ono sa usvojiteljem.

Prva posljedica uspostavljanja ovog dodatnog srodstva predviđa upis usvojiteljevog prezimena uz rođeno prezime usvojenog. Dodavanje prezimena se može izbjeći samo u slučaju da usvojeni ima više od 13 godina¹⁶ i da isto ospori.¹⁷ Usvojitelj, sa druge strane, nema pravo da traži

¹⁵ Houhou, Yamina, *La kafala en droit algerien et ses effets en droit français*, neobjavljena doktorska disertacija, Pau, 2014, str. 218.

¹⁶ U slučaju izmjene prezimena, članom 60, alineja 2, definirano je da za ono dijete, koje „ima više od 13 godina, potrebno njegovo lično prihvatanje“. Ovaj član se uzima kao pravno tumačenje punoljetstva, koje je spomenuto prilikom definiranja jednostavnog usvojenja, iz člana 363.

¹⁷ „Jednostavnim usvojenjem dodjeljuje se usvojiteljevo prezime usvojenom na način da se isto dodaje prezimenu posljednjeg. Međutim, ako je usvojeni punoljetan, on mora odobriti ovo dodavanje.“ (*Code civil*, član 363, alineja 1)

neupisivanje njegova prezimena uz prezime usvojenog, već, nasuprot toga, ima mogućnost da zahtijeva upis samo svoga prezimena uz ime usvojenog.¹⁸

Druga posljedica uspostave dodatnog srodstva se ogleda u tome što usvojeni spram svoga usvojitelja stječe skoro isti status kao i biološko dijete. Navedeno se ogleda u dvije stvari: u tome što usvojeni postaje zakonski nasljednik svoga usvojitelja i što međusobno ne mogu da se žene. Usvojeni nasljeđuje samo svoje usvojitelje, ali ne i njihove pretke (član 368). Kada je u pitanju zabrana međusobnog braka nju precizira član 366, *Građanskog zakonika*: „Srodstvo uspostavljeno usvojenjem se proteže i na djecu usvojitelja. Zabranjen je brak: 1. između usvojitelja, usvojenog i njegovih potomaka; 2. između usvojenog i usvojiteljevog supružnika; međusobno između usvojitelja i supružnika usvojenog; 3. između usvojene djece istog lica; 4. između usvojenog i djece usvojitelja.“

Ukoliko analiziramo prethodne zakonske regulative jednostavnog usvojenja i uporedimo ih sa kafalom, možemo ustanoviti da se ove dvije institucije uveliko razlikuju. Evidentno je da navedeni segmenti jednostavnog usvojenja nisu usklađivi sa šerijatsko-pravnim načelima koji reguliraju ovu oblast, jer i ovdje dolazi do uspostave „novog“ srodstva. Svakako, radi se o obliku koji ne zanemaruje biološko srodstvo, ali realizira refleksije koje šerijatsko pravo ne odobrava. Prije svega, možemo konstatirati da islamsko zakonodavstvo zabranjuje nasljeđivanje osim po osnovu krvnog srodstva, braka i zaštitništva,¹⁹ a isto ne postoji u slučaju kafale. Zatim, jednostavno usvojenje uspostavlja bračne smetnje koje Šerijat ne priznaje²⁰ i ustanovljava dodatni srodnički identitet (u vidu prezimena) koji može biti sporan. Svakako, sve navedeno je suprotno propisima kafale.

Opoziv usvojenja

Jednostavno usvojenje je u osnovi opozivo i može biti ukinuto na zahtjev usvojenog, usvojitelja ili državnog tužioca. Ukidanje usvojenja mora biti

18 „Sud može, na zahtjev usvojitelja, odlučiti da usvojeni nosi samo prezime usvojitelja.“ (*Isto*, Član 363, alineja 4)

19 Tuhmaz, A., *nav. dj.*, str. 293-294.

20 Vidi: Begović, Nedim, „Bračne smetnje u šerijatskom pravu i porodičnom zakonodavstvu FBiH“, *Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, LXVII /2005, br. 1-2, str. 32.

opravdano značajnim razlozima (član 370). Da bi zahtjev za poništenje usvojenja od usvojenog bio prihvatljiv, potrebno je da isti bude stariji od 15 godina. Ukoliko je usvojeni još uvijek maloljetan, zahtjev za opoziv usvojenja mogu podnijeti javni tužilac, biološki roditelji ili rođaci do četvrtog stepena.²¹ Nakon što sud donese presudu o ukidanju usvojenja nestaju svi tragovi prethodne adopcije osim ako je došlo do izmjene prezimena usvojenog (član 370-2). Presuda je neopoziva.

Posmatrajući prethodno navedene pojedinosti koje se tiču mogućnosti opozivanja jednostavnog usvojenja, možemo konstatirati da u pogledu navedenog postoje veoma značajne sličnosti između kafāle i ove vrste adopcije. Moglo bi se zaključiti da je najznačajnija razlika koja se odnosi na opoziv između jednostavnog usvojenja i kafāle ta što za poništenje posljednje nije definirano opravdavanje značajnim razlozima, jer ista može biti opozvana i bez ikakvih razloga.²²

Kafāla u francuskoj sudskoj praksi

Kako smo prethodno naznačili, postoji nekoliko okolnosti u kojima se francusko zakonodavstvo direktno susreće sa institucijom kafāle. Prije svega, dolazak makfūla na područje Francuske s ciljem stalnog boravka. Ova okolnost se dešava u dva slučaja i to: prilikom emigracionog dolaska kāfilske porodice u Francusku i u slučaju da francuski rezidenti žele udomiti dijete s područja neke od država u kojoj je kafāla dio pozitivnog prava. Drugi vid doticanja francuskog zakonodavstva i kafāle se ogleda u tome što muslimani u toj zemlji, shodno svojim ljudskim pravima, imaju pravo da svoj život usklade sa propisima svoje vjere, koja, između ostalog, ne dozvoljava usvojenje već samo kafālu, tako da je potrebno unutar zakonodavstva u toj zemlji pronaći adekvatno rješenje za ovu instituciju koja je istome strana. Da bismo ustanovili odnos francuskog zakonodavstva spram spomenutih pitanja, predstaviti ćemo ih pojedinačno s ciljem bolje preglednosti.

21 Houhou, Y., *nav. dj.*, str. 221-222.

22 Pošto se kafāla, prije svega, smatra dobročinstvom prouzrokovanim ličnim izborom, ista može biti opozvana po ličnoj želji bilo koje od strana. Moderni sistemi zakonodavstva, koji su svoj utjecaj ostvarili i na uređenje kafāle, određuju njenu verifikaciju, pa i opoziv, u sudu. Međutim, jednostavnost uspostavljanja i poništenja kafāle još uvijek je prisutna. U prilog ovome govore činjenice o ovoj instituciji u alžirskom zakonodavstvu. Vidi: Tidafi, Temi, „Adoption et kafala“ *Revue Ciddef*, br. 17, juni 2008, str. 11-12.

Status makfūla u francuskom zakonodavstvu

Francusko zakonodavstvo u osnovi „ne priznaje, u pravnom smislu, kafālu i ne prihvata njenu asimilaciju u jednostavno usvojenje, te isključuje svaku mogućnost promjene kafāle u adopciju.“²³ Dotično je u praksi francuskog pravosuđa dobilo i svoj presedan.²⁴ Pored toga, za kafālu se smatralo da je „nemoguća za uvrštavanje ili pretvaranje u francuskom zakonodavstvu, jer ne postoji institucija u pravnom sistemu koja joj korespondira.“²⁵ Ovakav pristup kafāli stvarao je na području Francuske mnogo poteškoća. Prije svega, problemi su se javljali pri makfūlovoj aplikaciji za stalni boravak i potraživanje socijalnih prava, ali i u slučaju smrti kāfila i razvoda braka kāfilskog bračnog para. Sve navedeno ugrožavalo je djetetova esencijalna prava i ni u kojem smislu nije bilo u interesu udomljenog djeteta ni njegovih udomitelja. *Okružnicom* Ministarstva pravde, od 22. oktobra 2014. godine,²⁶ kojom su date detaljne instrukcije o pristupu francuskog zakonodavstva kafāli i svemu što se na nju odnosi, izmijenjen je dotadašnji pristup toj instituciji. Zbog važnosti regulativa ovog dokumenta, ukratko ćemo ga prezentirati.

Okružnica je podijeljena na tri poglavlja. U prvom poglavlju je predstavljen pristup muslimanskih zemalja instituciji kafāle. U prvom redu je pojašnjen šerijatsko-pravni pristup Kafāli, a zatim marokanski i alžirski. Drugo poglavlje definira pravne posljedice kafāle unutar francuskog zakonodavstva kroz dva pitanja: priznanje sudske odluke o kafāli i status odluke o kafāli. Prvo pitanje postavlja princip po kojem se odluka stranog suda o kafāli ima prihvatiti kao relevantna i određuje proceduru za njeno priznanje, dok drugo pitanje definira njen pravni status i način primjene unutar francuskog zakonodavstva. Posljednje je izuzetno bitno jer kafālu ne određuje kao vid adopcije već kao „posebnu zaštitu za

23 Houhou, Y., *nav. dj.*, str. 225.

24 Žalbeni sud u Tuluzu je presudom, od 15. februara 2005, proglasio pretvorbu kafāle u jednostavno usvojenje. Sa druge strane, Žalbeni sud u Reimsu je presudom, od 2. decembra 2004. dozvolio promjenu kafāle u jednostavno usvojenje. Obje presude su donesene po osnovu mišljenja da su ove institucije bliske. Međutim, Vrhovni sud je, 10. oktobra 2006, poništio ove dvije presude smatrajući ih suprotnima članu 370-3, alineja 2, *Gradanskog zakonika*. Glandier-Lescure, Nathalie, „Adoption simple et kafala de droit musulman ne sont pas équipollentes“, *Journal du droit des jeunes*, 2007/3, broj 263, str. 54-58.

25 Houhou, Y., *nav. dj.*, str. 225.

26 „Circulaire du 22 octobre 2014 relative aux effets juridiques du recueil légale en France“, *Bulletin officiel du ministère de la justice*, broj 2014-11, 28. novembar 2014, str. 1-11.

dijete“, poistovjetljivu sa „delegiranim roditeljskim pravom ili starateljstvom“. Pored navedenog, ovdje su jasno naznačeni mehanizmi putem kojih ona treba da dobije svoje mjesto unutar zakonodavnih okvira Francuske bez otuđivanja osnovnih principa na kojima počiva u islamskom zakonodavstvu.²⁷ Ovaj dio *Okružnice* je definirao sudske kompetencije za rješavanje okolnosti udomljenog djeteta u slučaju rastave braka njegovih udomitelja. Posljednje poglavlje definira mogućnost usvojenja djeteta koje je udomljeno putem kafāle.²⁸ Ova mogućnost je uvjetovana sljedećim: da dijete prethodno treba da dobije francusko državljanstvo,²⁹ da njegov usvojitelj bude francuski državljanin, te da dobije saglasnost za usvojenje. Ukoliko su biološki roditelji poznati i živi, oni jedini mogu dati svoju saglasnost za usvojenje. Usljed njihova nedostatka, saglasnost za usvojenje može dati porodični savjet, koji imenuje nadležni sudija za maloljetnička starateljstva a koji sačinjavaju najmanje četiri osobe.

Navedena *Okružnica* dobrim dijelom rješava niz poteškoća koje su se nalazile pred institucijom kafāle. Moglo bi se konstatirati da se njene odredbe ne protive osnovnim načelima kafāle. Sporno je jedino treće poglavlje koje omogućava usvojenje djeteta, ali ne čini taj proces obavezujućim, tako da muslimani i neće posezati za njim, jer bi time učinili vjerski prijestup.

Mogućnost zasnivanja kafāle u Francuskoj

Prethodno smo istakli sve okolnosti kod kojih se francusko zakonodavstvo susreće sa već realiziranom kafālom koja je rezultat stranog zakonodavstva. Međutim, ostaje pitanje francuskih državljana koji su muslimani i koji žele udomiti dijete po pravilima kafāla institucije u Francuskoj.

U namjeri da odgovorimo na prethodnu zapitanost trebali bismo se podsjetiti na već ustanovljene činjenice u ovome radu. Prije svega, ne postoji u francuskom zakonodavstvu institucija koja u potpunosti

27 Njenom transformacijom unutar francuskog zakonodavstva ne može doći do uspostavljanja srodstva.

28 Evropski sud za ljudska prava je presudom u slučaju *Harroudj protiv Francuske*, od 4. oktobra 2012, ustanovio da dobijanje francuskog državljanstva omogućuje djetetu da bude usvojeno ukoliko ga je udomila osoba francuske nacionalnosti. *Harroudj protiv Francuske*, br. 43631/09, ECHR 4. oktobar 2012.

29 Dijete koje je udomljeno putem kafāle može dobiti francusko državljanstvo ukoliko je njegov udomitelj Francuz i to nakon pet godina provedenih u Francuskoj (Član 21-12, *Code civil*).

odgovara kafāli.³⁰ Prethodno analizirana *Okružnica* za najrodnije institucije kafāli uzima delegirano roditeljsko pravo i starateljstvo. Ukoliko analiziramo ove dvije mogućnosti, možemo ustanoviti da je veoma teško udomiti dijete po osnovu njih jer zakon jasno definira osobe koje mogu preuzeti roditeljsko pravo³¹ i starateljstvo.³² Dotično bi jedino bilo izvodljivo ukoliko bi zainteresirani udomitelj imao priliku udomiti dijete koje je u bliskom srodstvu s njim. U protivnom, zasnivanje po ovim osnovama je neizvodljivo. Što se tiče usvajanja djeteta, po jednom od dva moguća načina, ni ono nije prihvatljivo jer se radi o činu koji je shodno vjerskim načelima zabranjen. Prema navedenom, dalo bi se zaključiti da muslimanu nije moguće zasnovati udomljenje po principima kafāle u okvirima francuskog zakonodavstva.

Ukoliko sagledamo prethodno tematiziranu problematiku, možemo konstatirati da je francuskom muslimanu, shodno njegovom vjerskom svjetonazoru, jedino moguće zasnovati udomljenje po osnovu kafāle u nekoj od muslimanskih zemalja, a zatim pokrenuti sudsku verifikaciju tog čina prema već spomenutim uputstvima citirane *Okružnice*.

Zaključci

Razmatrajući instituciju kafāle, njene razlike i sličnosti s konceptima usvojenja, te mogućnostima njene transformacije unutar francuskog pravosuđa, ustanovljeno je sljedeće:

Kafāla je utemeljena na osnovnim izvorima islama i njome je dokinut predislamski običaj posinjavanja. *Konvencijom o pravima djeteta* kafāli je dodijeljen međunarodni kredibilitet.

Kafāla ne uspostavlja nikakav oblik srodstva, samim time ne uzrokuje izmjene u pogledu biološke porodice, niti na bilo koji način kreira veze koje bi uzrokovale izmjene u pogledu nasljeđivanja ili povećavale broj zabranjenih lica za brak.

30 Benmelha, Ghaoui, „A propos de l'arrêt rendu par la cour de Cassation française en matière de kafala“, *Revue Ciddef*, br. 17, juni 2008, str. 22.

31 Roditeljsko pravo se može delegirati sljedećim licima: drugom roditelju, rodbini, socijalnoj ustanovi, ustanovi za brigu o maloljetnicima, te zdravstvenim i obrazovnim ustanovama (Član 375-3, *Code civil*).

32 Za staratelja mogu biti određene sljedeće osobe: supružnik, bliža rodbina, partner s kojim živi i profesionalno lice (Član 449-450, *Code civil*).

Kafāla predstavlja dobrovoljni čin pobožnosti i kao takva je opoziva bez uslovljavanja bilo kakvih opravdanja koji bi trebali legitimnim učiniti njeno poništenje.

Potpuno usvojenje, kakvim ga definira francusko zakonodavstvo, cjelokupnim svojim sadržajem suprotno je islamskom učenju. Jednostavno usvojenje jeste slično kafāli, ali se znatno sukobljava sa njenim principima. Dodatno srodstvo ne poništava biološko, ali uspostavlja dvojno, te na taj način ruši koncept biološkog. Posljedice dodatnog srodstva su mogućnosti međusobnog nasljeđivanja i nemogućnost međusobnih brakova, a oboje je u suprotnosti sa islamskim učenjem. Za razliku od kafāle, jednostavno usvojenje je neophodno opravdati relevantnim razlozima.

Okružnica Ministarstva pravde od 22. oktobra 2014. godine olakšala je transformaciju kafāle i pružila rješenja putem kojih ova institucija može realizirati svoje efekte u francuskom društvu bez sukobljavanja sa vlastitim načelima. Kod *Okružnice* je jedino sporna mogućnost kasnijeg usvajanja djeteta nauštrb kafāle. Međutim, olakšavajuća je činjenica da je navedeno fakultativne prirode i da muslimani neće posezati za tim, jer je u suprotnosti sa vjerskim učenjem, tako da se ta mogućnost neće ni odnositi na kafālu.

Francuskom muslimanu koji ne želi učiniti vjerski prijestup prilikom udomljavanja djeteta jedino je moguće zasnovati kafālu u nekoj muslimanskoj zemlji, a zatim je verificirati na području Francuske.

Bibliografija

- 'Ādil Aḥmad 'Abd al-mawjūd, 'Alī Muḥammad Mu'awwaḍ, *Radd al-muḥtār 'alā al-durr al-muḥtār šarḥ tawīr al-abṣār*, knjiga 6, Dār 'ālim al-kutub, Rijad, 2003.
- Al-Buhari, Muhammad, *Sahihu-l-Buhari=Buharijeva zbirka hadisa*, IV, prijevod: Haso Popara i dr., Sarajevo, 2011.
- Baraud, Emilie, „Adoption et kafala dans l'espace migratoire franco-maghrébin“, *L'Année du Maghreb*, IV, 2008.
- Begović, Nedim, „Bračne smetnje u šerijatskom pravu i porodičnom zakonodavstvu FBiH“, *Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, LXVII /2005, br. 1-2.

- Benabent, Alain, *Droit de la famille*, Montchrestien, drugo izdanje, Lextenso, 2012.
- Benmelha, Ghaouti, „A propos de l'arrêt rendu par la cour de Cassation française en matière de kafala“, *Revue Ciddef*, br. 17, juni 2008.
- Colombani, Jean-Marie, *Rapport sur l'adoption de 2008*, documentation française, 2008.
- Glandier-Lescure, Nathalie, „Adoption simple et kafala de droit musulman ne sont pas équipollentes“, *Journal du droit des jeunes*, 2007/3.
- Halpérin, Jean-Louis, *Le code civil*, Dalloz, drugo izdanje, Pariz, 2003.
- Houhou, Yamina, *La kafala en droit algerien et ses effets en droit français*, neobjavljena doktorska disertacija, Pau, 2014.
- Karić, Enes; *Kur'an sa prijevodom na bosanski jezik*, FF, Bihać, 2006.
- Papi, Stéphane, *Influence juridique islamique au Maghreb*, Harmattan, Pariz, 2009..
- *Revue Ciddef*, br. 17, juni 2008.
- Robleh, Youssouf Ali, *Le droit français confronté à la conception musulmane de la filiation*, doktorska teza, Université de Grenoble, Grenoble, 2006.
- Tidafi, Temi, „Adoption et kafala“ *Revue Ciddef*, br. 17, juni 2008.
- Tuhmaz, Abdulhamid, *Hanefijski fikh u novom ruhu: novi, pojednostavljeni pristup šerijatskim propisima po mezhebu imama Ebu Hanife, uz navođenje argumenata iz Kur'ana i sunneta*, knjiga 2, preveo: Ahmed Purdić, Zuhdija Hasanović i Muhamed Mehanović, Bemust, Sarajevo, 2003.
- http://www.cjoint.com/doc/17_01/GAgisq6VBVM_codecivil2017.pdf
- http://cache.media.education.gouv.fr/file/45/58/4/PDF_BO_45_MEN_286584.pdf
- https://en.wikipedia.org/wiki/Convention_on_the_Rights_of_the_Child#cite_noteuntreaty

آمر ماهيتش

الأحكام الإسلامية في البلاد الأوروبية: الكفالة في فرنسا

هذه المقالة عبارة عن البحث في مسألة الكفالة وإمكانات تطبيقها في بلد من البلاد الأوروبية - فرنسا. ومما ورد في بداية المقالة تقديم مسألة الكفالة وفقاً لأحكام الشريعة الإسلامية ثم البحث في إمكانية تطبيقها في سياق الشرائع الفرنسية. وقد تم هذا الأخير من خلال الإطلاع على الأحكام الشرعية الفرنسية التي تنظم التبني بشكل مبسط وذلك بإبراز ما هو شبيه منها بأحكام الكفالة في الشريعة الإسلامية وما هو مختلف عنها وتقديم الممارسات القضائية في فرنسا بالنسبة إلى هذا الحكم الإسلامي.

Mr. Sci. Amir Mahic

Islamic Institutions in European Countries: Kefāla in France

Summary

This paper presents a survey on the institution of the kefāla (the legal homing of minors) and the possibilities for its implementation in one of the European countries - France. At the beginning of this paper the institution of kefāla was presented in accordance with the Sharia Law regulations, and then the possibility of its implementation in the context of French legislation was introduced. The latter was done by introducing laws that regulate the simple adoption in this country, also highlighting the similarities and differences between such adoption and the institution of the kefāla, and presenting the judicial practice in France vis-à-vis this Islamic institute.

Nabawiya Mūsā i njezino djelo Žena i rad

Enes Karić

redovni profesor tefsira na fakultetu islamskih nauka u sarajevu
eneskarić@yahoo.com

Sažetak

Ovaj rad je posvećen egipatskoj intelektualki Nabawiya Musa koja se odvažila da, među prvim ženama u svojoj zemlji, teorijski i praktično problematizira društveni položaj žena, posebno muslimanki. Rad se ukratko bavi uvjetima i stanjem u kojem je djelovala Nabawiya Musa, kao i njezinim životnim dionicama. Posebna pažnja posvećena je pitanjima muslimanke i njezine emancipacije, kao i zahtjevom Nabawiye Musa da žena bude ravnopravna sa muškarcem kroz jednake šanse u obrazovanju i zapošljavanju. O tome je napisala i knjigu *Žena i rad*.

Ključne riječi: Emancipacija žena, školovanje žena, odgoj i obrazovanje, društvena uloga žena, jednakost žena i muškaraca, islam i položaj žene, zapošljavanje žena

Život Nabawiye Mūsā

Nabawiya Mūsā (نَبَوِيَّةُ مُوسَى), Egipćanka, rođena je 1886. godine u delti Nila, u gradu Zaqaḏīq, sjeveroistočno od Kaira.¹ Otac joj je bio oficir u egipatskoj vojsci, nekoliko mjeseci prije rođenja Nabawiye otputovao je u Sudan (gdje se rasplamsala pobuna protiv Britanaca pod vodstvom

¹ Ove podatke preuzimamo prema: Munā Abū Zayd, Taqdīm (Predgovor) za knjigu autorice Nabawiya Mūsā, *al-Mar'atu wa l-'amal* (المرأة و العمل), izd. Bibliotheca Alexandrina (مكتبة الإسكندرية), Kairo/Bejrut, 2011, str. 16.

Mahdija), otuda se nije vratio tako da je Nabawiya odrasla kao siročić bez oca (*yatimatu l-ab – يَتِيمَةُ الْأَبِ*). Odgojila ju je majka, uz pomoć Nabawiynog brata Muhammeda Mūsā, koji je od svoje sestre bio stariji deset godina.

Nabawiya je odrasla u egipatskoj porodici koja se tada obično brinula samo za obrazovanje muške djece i koja je vjerovala da nema koristi obrazovati djevojke, jer “brak je njihova sudbina” (لَأَنَّ مَصِيرَهُنَّ الزَّوْجَ).² Ipak, od svoga brata Muhammeda, koga je porodica poslala da uči u Kairu, Nabawiya je naučila čitati i pisati. Kad je imala trinaest godina, upisala se u djevojačku školu iako se njena porodica tome protivila. Kako Nabawiya Mūsā tvrdi u svojoj autobiografiji “Moja biografija [pisana] mojim perom” (*Tāriḥi bi qalamī – تَارِيحِي بِقَلَمِي*),³ tada je u srednjim i visokim krugovima egipatskog društva bilo rašireno shvatanje da se odlazak djevojaka na školovanje smatra odstupanjem od pravila ponašanja i stida, odstupanjem od odgoja i vjere...⁴

وَكَانَ سَبَبُ الْمُعَارَضَةِ هُوَ مَا أَشِيحَ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ عِنْدَ الطَّبَقَاتِ الْمُتَوَسِّطَةِ وَالْعُلَمَاءِ
أَنَّ خُرُوجَ الْفَتَيَاتِ وَالتَّعْلِيمَ يُعَدُّ خُرُوجًا عَنْ قَوَاعِدِ الْأَدَبِ وَالْحَيَاءِ وَمُرُوفًا مِنَ التَّرْبِيَةِ
وَالدِّينِ ...

Kao što i Munā Abū Zayd tvrdi, žena (djevojka) koja bi se tada odlučila na školovanje imala je naspram sebe dvije protivne sile (*quwwatayn muta'āridatayn – قُوَّتَيْنِ مُتَعَارِضَتَيْنِ*), porodicu (*al-usratu - الأُسْرَةُ*) i društvo (*wa l-muḡtama'u – وَالْمُجْتَمَعُ*).⁵

Ipak, Nabawiya Mūsā je 1903. godine dobila diplomu o završenoj osnovnoj školi (*aš-šahādatu l-ibtidā'yyatu – الشَّهَادَةُ الْإِبْتِدَائِيَّةُ*), a potom se upisala u učiteljsku školu, *Mu'allimātu s-sunniyyah (مُعَلِّمَاتُ السُّنِّيَّةِ)*, koju je završila 1906. godine. “Imenovana je za učiteljicu u školi ‘*Abbās al-ibtidā'yyah* za djevojke, u Kairu, za plaću od pet funti, kao pripravnica na dvije godine.”⁶

وَ عِيْنَتْ مُدْرَسَةً بِمَدْرَسَةِ عَبَّاسِ الْإِبْتِدَائِيَّةِ اللَّبَنَاتِ بِالْقَاهِرَةِ بِمَرْتَبِ خَمْسَةِ جُنْهِهَاتٍ
تَحْتَ الْإِحْتِيَارِ لِمُدَّةِ عَامَيْنِ

2 Munā Abū Zayd, str. 16.

3 Djelo *Tāriḥi bi qalamī – تَارِيحِي بِقَلَمِي* – Nabawiye Mūsā objavljeno je iznova u Kairu 1999. godine.

4 Usp. Munā Abū Zayd, str. 16.

5 Munā Abū Zayd, str. 16.

6 Munā Abū Zayd, str. 17.

Ali, prema informacijama koje daje Munā Abū Zayd (str. 17), mlada učiteljica Nabawiya Mūsā je osjetila da na poslu nije ravnopravna sa muškarcima, premda je bila ravnopravna u obrazovanju.

وَقَدْ شَعَرْتُ نَبْوِيَّةَ مُوسَى بَعْدَ مُساوئِهَا لِلرَّجُلِ فِي الْعَمَلِ عَلَى الرَّغْمِ مِنْ مُساوئِهَا
لَهُ فِي التَّعَلُّمِ ...

Tadašnje društvo je u pogledu plate pravilo diskriminaciju među polovima, ophodi(lo) se prema službenicima po “propisima o nasljedstvu“, to jest – ženi daje pola nadnice muškarca.⁷

...حَبْتُ كَانَ الْمُجْتَمَعُ يُمَيِّزُ بَيْنَ الْجِنْسَيْنِ فِي الرِّاتِبِ وَيُعَامِلُ الْمُوظَّفِينَ مُعَامَلَةَ الْوَرَاثَةِ
أَيُّ يُعْطِي الْمَرْأَةَ نِصْفَ أَجْرِ الرَّجُلِ ...

Po svemu što se iz oskudnog broja izvora vidi, ova vrsta diskriminacije u primanjima i platama za istu vrstu posla presudno je djelovala na Nabawiya Mūsā, osjetila se pogođenom te u autobiografiji kaže:

لَقَدْ كُنْتُ أُدْرَسُ كَمَا يُدْرَسُ الْفَتَى وَ لَمْ يَكُنْ لِلْحُكُومَةِ مَدَارِسٌ ثَانَوِيَّةٌ كَثِيرَةٌ
فَكُنَّا جَمِيعًا نُدْرَسُ لِلْمَدَارِسِ الْإِبْتِدَائِيَّةِ فَلَمَّا دَا مُمَيِّزُهُ الْوَرَاثَةَ عَنِّي بِضَعْفِ مَرْتَبِي؟
لَقَدْ كُنْتُ أَعْمَلُ جَاهِدَةً أَنْ تُساوِيَ الْمَرْأَةُ بِالرَّجُلِ فِي الْوظَائِفِ وَ فِي كُلِّ شَيْءٍ .

“Predavala sam kao što predaje i mladić, vlada nije imala

mного srednjih škola, te smo svi predavali u osnovnim

školama. Zašto, onda, ministarstvo prema meni pravi razliku

u odnosu na mladića za pola moga statusa? Radila sam marljivo na

tome da žena bude jednaka muškarcu u dužnostima i u svemu...⁸

Uz ovu predanu borbu za jednakost polova na poslu, Nabawiya Mūsā je nastavila predavati, ali i učiti, tako da je 1907. godine stekla diplomu (bakalaureat), bila je prva djevojka koja je u Egiptu stekla tu diplomu (صَجَّةٌ كَبِيرَةٌ) u Kairu.⁹ Nedugo iza toga Nabawiya Mūsā je 1908. godine stekla diplomu učiteljice (*diblūmu l-mu‘allimāt* – دِبْلُومُ الْمُعَلِّمَاتِ), provela je dvije godine na probnom radu u predavanjima, potom je imenovana na dužnost učiteljice. U ovo vrijeme Nabawiya Mūsā počinje pisati članke i rasprave (*maqālāt* – مَقَالَاتٌ) u novinama kao što su *Mladi Egipat* (*Mišru l-fatāt* – مِصْرُ

7 Na ovom mjestu Munā Abū Zayd u podnožnoj bilješci (str. 17) daje komentar da je do ove diskriminacije, to jest razlike u plati, uslijedilo, možda, usljed toga jer [tadašnja] vladavina engleske kulture (u Egiptu) nije platom izjednačavala ženu i muškarca... لَعَلَّ هَذَا الْجِلَافُ فِي الْأَجْرِ كَانَ لِسَيَادَةِ الْقَافَةِ الْأَنْجَلِيَّةِ الَّتِي لَا تُساوِي بَيْنَ... ... Ipak, treba reći da Munā Abū Zayd ovim svojim komentarom ne objašnjava suštinu problema, a to je da je žensko bilo diskriminirano namjerno, i to kroz posezanje za šerijatskim propisima, a za to nije bilo nikakvog opravdanja.

8 Nabawiya Mūsā, *Tārihi bi qalamī*, str. 82, usp. Munā Abū Zayd, str. 17.

9 Prema: Munā Abū Zayd, str. 18.

الْفَتَاة), *Piramide (al-Ahrām – الأهرام)*, *Obznana (al-Balāḡ – البلاء)*, *Novine (al-Ġarīdah – الجريدة)* itd. U ovim raspravama bavila se književnim, društvenim i obrazovnim pitanjima.¹⁰

...تَنَاوَلَتْ فِيهَا فِضَايَا تَعْلِيمِيَّةً وَاجْتِمَاعِيَّةً وَادِبِّيَّةً .

Godine 1908. u Kairu je otvoren Narodni univerzitet (الْجَامِعَةُ الْأَهْلِيَّةُ), a nakon kratkog vremena Nabawiya Mūsā se sa nekolicinom drugih obrazovanih žena uključila u držanje predavanja koja je ovaj univerzitet organizirao svakog petka za obrazovanje “gospođa iz visoke klase” (لِتَشْفِيفِ) (سَيِّدَاتِ الطَّبَقَةِ الرَّافِقَةِ).¹¹ U periodu 1910-1911. predavala je savremene nauke, te klasičnu i savremenu povijest Egipta.

Prema podacima koje donosi Munā Abū Zayd (str. 19. i dalje), Nabawiya Mūsā je 1909. godine, na nagovor visokog funkcionera Muhammed-paše Mahmūda, prihvatila položaja inspektorice, odnosno direktorice (نَازِرَةٌ - نَازِرَةٌ) u djevojačkoj “Muhammedijskoj školi” (al-Madrasatu-l-muḥammadiyyatu – الْمَدْرَسَةُ الْمُحَمَّدِيَّةُ), tu školu je osnovao okrug u gradu Al-Fayyūm. Tako je Nabawiya Mūsā bila prva direktorica (نَازِرَةٌ - نَازِرَةٌ) jedne ženske osnovne škole u Egiptu.

... فَكَانَتْ أَوَّلَ نَازِرَةٍ مِصْرِيَّةٍ لِمَدْرَسَةِ إِبْتِدَائِيَّةٍ لِلبَنَاتِ ...

Ovom ulogom je Nabawiya Mūsā doprinijela da se poveća broj učenica koje će pohađati ovu školu (فَرَادَ الْإِقْبَالِ عَلَى الْمَدْرَسَةِ), da one u školi premaše polovinu đaka (وَإِذْ تَقَعُ عَدَدُ تَلْمِيذَاتِهَا إِلَى أَكْثَرِ مِنَ الضَّعْفِ) za samo četiri mjeseca. Karijera Nabawiye Mūsā potom je bilježila uspjehe. Postala je (1910. godine) direktorica škole za učiteljice u gradu Al-Manšūri, ona otvoreno kritizirala tadašnje obrazovne programe i planove, te tražila inovacije. Poznata je njezina kritika koju je napisala o knjizi *Al-Fawā'idu l-fikriyyatu* (الْفَوَائِدُ الْفِكْرِيَّةُ) ‘Abdullah-paše Fikriya. Smatrala je ovu knjigu nepodesnom za praktično podučavanje (وَ رَأَتْ فِي هَذَا الْكِتَابِ عَدَمَ مُلَائِمَتِهِ لِلْعَمَلِيَّةِ التَّعْلِيمِيَّةِ).¹²

Potom je sama pristupila pisanju djela iz područja obrazovnih planova i programa, poznato je njezino djelo *Plod života u poučavanju djevojke* (ذَاتُ فُلَا مِي لَعَتْ يِفِ هِ أَيَّ حَلَا دَرَمَتْ). Kako tvrdi Munā Abū Zayd (str. 19), Nabawiya Mūsā je u ovoj knjizi isticala “važnost obrazovanja koje počiva na slobodnom izboru, a ne na natjerivanju, zabrani, prisiljavanju...”¹³

...تُوضِّحُ أَهْمِيَّةَ التَّعْلِيمِ الْقَائِمِ عَلَى الْإِخْتِيَارِ لَا الْأَمْرِ وَالنَّهْيِ وَالْإِجْبَارِ ...

10 Prema: Munā Abū Zayd, str. 18.

11 Prema: Munā Abū Zayd, str. 18.

12 Prema: Munā Abū Zayd, str. 19.

13 Prema: Munā Abū Zayd, str. 19.

Napominjemo da se Nabawiya Mūsā bavila i metodologijom izučavanja arapskog jezika, neko vrijeme se posvetila i studiranju pravnih nauka, ali se ovdje tim dionicama njezine biografije nećemo baviti.

Nabawiya Mūsā je bila savremenica krupnih događanja u Egiptu tokom Prvog svjetskog rata, bila je svjedokom smjene hediva ‘Abbāsa Ḥilmija II, na njegovo mjesto Britanci su doveli na vlast Ḥusejna Kāmila. Britanci su premjestili Nabawiyu Mūsā iz Al-Manṣūre u Kairo te imenovana je za službenicu u Ministarstvu prosvjete (وِزَارَةُ الْمَعَارِفِ), poslije toga je radila na polju prosvjete u Aleksandriji, gdje ostaje sve do 1920. godine.

Postoje kontraverzna mišljenja o tome da li je Nabawiya Mūsā bila angažirana u politici, s obzirom na to da je vrijeme poslije Prvog svjetskog rata u Egiptu bilo popunjeno aktivnošću političkih partija. Naš je dojam da se ova vrijedna gospođa držala uglavnom podalje od politike. Tako se ona u svojim memoarima izjašnjava protiv štrajka prosvjetnih radnika, jer se štrajkom ne doprinosi poboljšanju stanja “nepismenog naroda“:

لَسْتُ مِمَّنْ يَعْتَقِدُونَ أَنَّ الْإِضْرَابَ فِي الْمَدَارِسِ مِمَّا يَفِيدُ الْبِلَادَ بَلْ أَنَا أَعْلَمُ
أَنَّ الْبِلَادَ عَلَى حَاجَةٍ شَدِيدَةٍ إِلَى التَّعْلِيمِ وَأَنَّ الْمُعَلِّمِينَ يَجِبُ أَنْ يَكُونُوا
عَنِ الْحَرَكَةِ الْوَطَنِيَّةِ لِأَنَّهُمْ يَقُومُونَ بِعَمَلٍ وَطَنِيٍّ مَجِيدٍ يَجِبُ أَنْ لَا يَنْصَرِفُوا عَنْهُ
إِلَى عَمَلٍ آخَرَ مَهْمَا جَلَّ وَ ذَلِكَ الْعَمَلُ تَتَّقِيفُ أُمَّةً أُمَّيَّةً .

“Nisam od onih koji vjeruju da je štrajk u školama ono što koristi zemlji; naprotiv, znadem da je ovaj zemlji obrazovanje prijeko potrebno, te da učitelji trebaju biti daleko od domovinskog pokreta, jer oni obavljaju uzvišeni domovinski posao od kojeg ne trebaju odstupati da bi prišli nekom drugom poslu, ma koliko taj [drugi posao] mogao biti uzvišen. A taj njihov posao je prosvjećivanje nepismenog naroda.”¹⁴

Iz mnogih izvora se vidi da su prosvjetne aktivnosti Nabawiye Mūsā odgovarale kolonijalnim britanskim vlastima, iako se lahko može zaključiti da su ne samo polazišta već i ciljevi Nabawiye Mūsā i britanskih vlasti bili različiti. Ona je htjela emancipaciju Egipćanke kako bi time dala doprinos oslobodjenju Egipta.

Osnivanje ženskih udruženja i borba za prava žena

Stoga je svoje aktivnosti okrenula osnivanju novih i oživljavanju starih ženskih udruženja. Godine 1920. sa udruženjem Tarqiyyatu l-fatati

14 Nabawiya Mūsā, *Tārīḫi bi qalamī*, str. 235, usp. Munā Abū Zayd, str. 22.

(تَرْقِيَّةُ الْفَتَاةِ) iz Aleksandrije uspjela je osnovati osnovnu školu za djevojke, kojom je neko vrijeme i upravljala i postigla velike rezultate u njenom razvoju.¹⁵ Također, 1920. godine Nabawiya Mūsā je objavila knjigu *Žena i rad* (*al-Mar'atu wa l-'amalū – الْمَرْأَةُ وَالْعَمَلُ*), u ovom svome djelu je zatražila “apsolutno pravo žene na obrazovanje/znanje i rad” (طَالَبْتُ فِيهِ بِحَقِّ الْمَرْأَةِ) (الْمَطْلَبُ فِي الْعِلْمِ وَالْعَمَلِ (وَمُسَاوَاتِهَا الْكَامِلَةَ مَعَ الرَّجُلِ)).¹⁶

U krugovima Egipta koji su podržavali afirmiranje društvene i javne uloge žena, knjiga *Žena i rad* donijela je veliko priznanje Nabawiyi Mūsā, od tada je ona sudjelovala u ženskom pokretu (*al-ḥarakatu n-nisā'yyatu – الْحَرَكَةُ النِّسَائِيَّةُ*) koji je predvodila gospođa Hudā Ša'rāwī.¹⁷ Iz činjenice da je bila u delegaciji Unije žena Egipta (*al-Ittihādu an-nisā'yyu al-miṣriyyu – الْإِتِّحَادُ النِّسَائِيُّ الْمِصْرِيُّ*) koja je učestvovala na Svjetskom konresu žene (*mu'tamaru l-mar'ati l-ālamīyyu – مُؤْتَمَرُ الْمَرْأَةِ الْعَالَمِيَّةِ*), održanom 1923. godine u Rimu, vidi se koliki je ugled Nabawiya Mūsā uživala u tadašnjim egipatskim “feminističkim” udruživanjima i aktivnostima.¹⁸

U ovo vrijeme Nabawiya Mūsā i njezin krug žena imale su veliki broj protivnika, zagovornici “pridržavanja staroga stanja” (*du'ātu t-tamassuki bi l-qadīm – دُعَاةُ التَّمَسُّكِ بِالْقَدِيمِ*) sve odlučnije su ustajali protiv njezinih mišljenja i djelovanja, tako da je i u ministarstvu obrazovanja naišla na loš odnos (لَاقَتْ مَعَامَلَةً سَيِّئَةً).¹⁹ Tome se Nabawiya Mūsā oštro suprotstavljala, u novinama *Politika* (*as-Siyāsa – السِّيَاسَةُ*), koje su bile organ *Partije liberala konstitucionalista* (*ḥizb al-aḥrār al-dustūrīyīn*), objavila je (u decembru 1925) članak pod naslovom *Sistem obrazovanja djevojaka u Engleskoj i Egiptu* (*Nizāmu ta'līmi l-banāti fī inḡiltrā wa miṣr – نِظَامُ تَعْلِيمِ الْبَنَاتِ فِي إِنْجِلْتْرَا وَمِصْر*), u ovoj raspravi tražila je da se u poslove nadzora i inspekcije u obrazovanju djevojaka uključe žene, te da se taj nadzor oduzme muškarcima.²⁰ Nabawiya Mūsā tvrdi da je ovo (odstranjivanje muškaraca) također jedno moralno pitanje jer je “pitanje morala sveto u svim školama svijeta, bez obzira na razliku u vjeri i običajima ljudi”.²¹

15 Prema: Munā Abū Zayd, str. 22.

16 Munā Abū Zayd, str. 22.

17 Munā Abū Zayd, str. 22-23.

18 Prema: Munā Abū Zayd, str. 23. Na ovom skupu u Rimu u delegaciji egipatskih žena bile su još Hudā Ša'rāwī, Sīzā Nibrāwī, Wīṣā Wāṣif, Raḡīnā Ḥayyāt ... (Prema: Munā Abū Zayd, str. 23).

19 Prema: Munā Abū Zayd, str. 23.

20 Prema: Munā Abū Zayd, str. 24. (نَزَعُ الْمُرَاقَبَةِ وَالتَّقْيِيسِ مِنْ أَيْدِي الرِّجَالِ...).

21 Munā Abū Zayd, str. 24.

...لِأَنَّ مَسْأَلَةَ الْأَخْلَاقِ مُقَدَّسَةٌ فِي جَمِيعِ مَدَارِسِ الْعَالَمِ عَلَى اخْتِلَافِ
أَدْيَانِهِمْ وَ عَادَاتِهِمْ...

Kako se vidi iz ovih podataka, Nabawiya Mūsā je zahtjevom za uključivanje žena u obrazovni i vaspitni proces u školama za djevojke nastojala ojačati ulogu učiteljica, nastavnica i profesorica. Njezine razloge ovdje je potrebno sagledavati u kontekstu borbe za zapošljavanje žena a ne u kontekstu “razdvajanja polova”.

Godine 1925. tadašnji ministar obrazovanja ‘Alī Māhīr uputio je svoj protest protiv ovih zahtjeva Nabawiye Mūsā, rekao je da ona izražava samo “lične poglede” (*mulāḥaẓāt šaḥṣiyyah* – مَلَاحَظَاتُ شَخْصِيَّةٌ).

Munā Abū Zayd (str. 25 i dalje) tvrdi da je Nabawiya Mūsā od 1937. do 1943. godine imala najplodniji period svoga javnog života. Naime, bila je prisutna u mnogim školama kroz svoje obrazovne i odgojne napore (*al-anšīṭah at-tarbawīyyah* – الْأَنْشِطَةُ التَّرْبَوِيَّةُ), osnovala je štampariju, kao i sedmične ženske novine *Djevojka* (*al-Fatātu* – الْفَاتَاةُ), čiji je prvi broj izašao 20. oktobra 1937. Ove novine su izlazila pet godina, objavljeno je 229 brojeva, a “Nabawiya Mūsā je pisala odgojne, obrazovne i društvene rasprave” (وَكَانَتْ نَبْوِيَّة تَكْتُبُ فِيهَا مَقَالَاتٍ تَرْبَوِيَّةً وَ تَعْلِيمِيَّةً وَ اجْتِمَاعِيَّةً...).²² Napominjemo da je pisala i književna djela (spominju i njezinu dīwān poeziju, ali o tome se ovdje nećemo baviti).

U ovo vrijeme bavila se, s izvjesnom dozom opreza, i politikom, bila je bliska Partiji liberala konstitucionalista (*ḥizb al-aḥrār al-dustūrīyīn*), a konkurentska stranka al-Wafd (*al-wafd*), čim je došla na vlast 1942. godine, “osvetila se Nabawiyi Mūsā i zatvorila njezine škole i novinu”.²³

...الْوَفْدُ... سَارَعَ بِالْإِنْتِقَامِ مِنْ نَبْوِيَّةِ مُوسَى فَأَغْلَقَ مَدَارِسَهَا وَ مَجَلَّتَهَا ...

Kako tvrdi Munā Abū Zayd, nekoliko mjeseci pred odlazak u penziju Nabawiya Mūsā je uvakufila zgradu svoje škole za djevojke u Aleksandriji, a u decembru 1946. godine je penzionirana.²⁴ Munā Abū Zayd dodaje sljedeće:

وَ قَصَّتْ نَبْوِيَّةُ مُوسَى سَوَاتِنَهَا الْبَاقِيَةَ فِي الْمَعَاشِ حَتَّى تُؤْفِقَتْ وَ هِيَ فِي نَحْوِ الْخَامِسَةِ
وَ السِّتِينَ مِنْ عَمْرِهَا ... لِتَطْوِي بِذَلِكَ صَفْحَةَ خَالِدَةَ مِنْ صَفْحَاتِ كِفَاحِ الْمَرْأَةِ
الْمِصْرِيَّةِ فِي الْخُصُولِ عَلَى التَّعْلِيمِ وَ الْعَمَلِ ، وَ كَانَتْ نَبْوِيَّةُ مُوسَى يَكْتَابُهَا
الْمَرْأَةُ وَ الْعَمَلُ فِي مُقَدِّمَةِ الدَّاعِيْنَ إِلَى هَذَا الْحَقِّ ...

“Nabawiya Mūsā je preostale godine provela u penziji

22 Munā Abū Zayd, str. 25.

23 Munā Abū Zayd, str. 27.

24 Munā Abū Zayd, str. 27.

dok nije umrla, u približno šezdeset i petoj godini života... da bi tako zatvorila jednu vječnu stranicu borbe egipatske žene za pristup obrazovanju i radu. Svojom knjigom *Žena i rad* Nabawiya Mūsā je bila u prethodnici pozivatelja ovom pravu...²⁵ Kako tvrdi Arthur Goldschmidt Jr., autor *Biographical Dictionary of Modern Egypt*,
“[Nabawiya Mūsā] je, u periodu brzog pozapadnjačenja, podržavala visoke standarde ponašanja za Egipćane, kako muškarce tako i žene.”
(In a period of rapid westernization, she upheld high standards of conduct for Egyptians, both men and women).²⁶

Pojava djela *Žena i rad* (al-Mar’atu wa l-‘amalu – الْمَرْأَةُ وَالْعَمَلُ)

Kao što smo naprijed kazali, knjiga *Žena i rad* (al-Mar’atu wa l-‘amalu – الْمَرْأَةُ وَالْعَمَلُ) pojavila se u Kairu 1920. godine. Obimom ovo djelo nije veliko, u ponovljenom izdanju iz 2011. godine²⁷ sadrži stotinjak stranica. Međutim, djelo je iznimno hrabro, nosi pečat pionirskog poduhvata na planu javnog i do tada u Egiptu uglavnom nepoznatog načina tematiziranja položaja žene muslimanke i uopće tzv. “orijentalne žene” (al-mar’atu š-šarqīyatu – الْمَرْأَةُ الشَّرْقِيَّةُ) u 19. i 20. stoljeću. Na stranicama koje slijede ponudit ćemo jedan ovlašni pregled ovog djela, kao i naš komentar ideja i stavova koje iznosi Nabawiyah Mūsā.

“U ovoj svojoj knjizi ja sam istražila povijest žene u nekim narodima i prirodne darove žene...²⁸ – kaže Nabawiya Mūsā na početku, zapravo u samom uvodu (*muqaddimah* – مُقَدِّمَةٌ) svoje knjige. Ona na trećoj stranici naglašava da je opredijeljena za gledanje na stvari “po istini i dubokom razmišljanju” (*bi ‘ayni l-ḥaqīqati wa r-rāwīyati* – بِعَيْنِ الْحَقِيقَةِ وَالرَّوِيَّةِ), Nabawiya Mūsā odmah dodaje da nju posebno zanimaju “koristi/prednosti koje se nahode u obrazovanju žene”,²⁹ k tome, zanima je “[poslovni] odnos žene sa muškarcem”³⁰ – argumentirajući sve to “potrebom žene

25 Munā Abū Zayd, str. 27.

26 Arthur Goldschmidt Jr., *Biographical Dictionary of Modern Egypt*, London, 2000, str. 139.

27 Raspoložemo izdanjem koje se pojavilo od tri izdavača: *Bibliotheca Alexandrina* (قُرُونِيَّةٌ لِكِتَابِ الْعِلْمِ), *Dāru l-kutubi l-miṣriyyi*, te *Dāru l-kutubi l-lubnāniyyi*, Aleksandrija, Kairo i Bejrut, 2011.

28 ... فَدُ بَحْثُ فِي كِتَابِي هَذَا عَنْ تَارِيخِ الْمَرْأَةِ فِي بَعْضِ الْأُمَمِ وَعَنْ مَوَاهِبِهَا الْفِطْرِيَّةِ (str. 4).

29 ... وَ مَا يَنْبَغُ فِي تَطْلِيحِهَا (str. 4).

30 ... بِعَلَاقَةِ الْمَرْأَةِ بِالرَّجُلِ ...

za poslom da bi zaradila svoju hranu“.³¹ U ovim riječima Nabawiye Mūsā posve jasno otčitavamo razloge zašto se poduhvatila pisanja ove knjige, štaviše, ona se odmah rezolutno protivi ustaljenom mišljenju o tome da je žena “jedno izdržavano biće“, i kao hrabra autorica ustaje protiv tog viševjekovnog običaja u tradicionalnim muslimanskim društvima, te kaže:

... يَقُولُ بَعْضُ النَّاسِ : إِنَّ الْمَرْأَةَ الْمُسْلِمَةَ يَعْوَلُهَا وَالِدُهَا فَزَوْجُهَا فَوَلَدُهَا ...

“... govore/tvrde neki: “Ženu muslimansku izdržava njezin otac, pa njezin muž, potom njezin sin...”³²

Naravno, u riječima koje slijede autorica ne krije svoj sarkazam.

“Da mi je samo znati jesmo li to mi sa smrću sklopili sporazum pa nam se ona čvrsto obavezala da neće uzeti dušu muslimana sve dok on ne uda svoju kćerku?!“³³

Autorica na istoj stranici predviđa i druge nepovoljne situacije za udatu (i neškolanu) ženu, tvrdi da se može razvesti (*tuṭlaqu ba'da z-zawāḡi*)³⁴ i tako ostati bez skrbnika (*tuṣbaḡu lā 'ā'ila laḡā*),³⁵ može joj umrijeti i muž (*aw yamūtu zawāḡuhā*)³⁶ a djeca joj malodobna, potrebna skrbnika (*wa awlāduhā atfālun ṣigārūn yaḡtāḡūna man ya'ūluhum*).³⁷

Iz ovih nekoliko redaka pisanih perom Nabawiye Mūsā jasno se vidi posve novi diskurs o ženi, umnogome intoniran pionirskim knjigama Qāsima Amīna *Emancipiranje žene* (*Taḡrīru l-mar'ati – al-mar'atu l-ḡadīdatu*) i *Nova žena* (*al-Mar'atu l-ḡadīdatu – al-mar'atu l-ḡadīdatu*). Diskurs Nabawiye Mūsā ovim pokazuje želju za otklonom od uobičajene apologije (tipa “islam je riješio sve probleme žene“, “islam je riješio sve probleme porodice“). Ona insistira na tome da se svaka generacija muslimana i muslimanki iznova posveti svojim prilikama, problemima i okolnostima, te da za to pro-nađu nove inspiracije u vjerskim izvorima i tekstovima. Počinjući svoju knjigu sa naglašeno socijalnim pitanjima, autorica Nabawiya Mūsā se otvoreno suprotstavlja apologetama, kaže da svijet “postoji različito od onoga kako misle ovi zagovornici [staroga, apologetskoga diskursa - ... انّ ...

31 ... مُسْتَشْهِدَةً بِدَلِكِ كُلِّهِ عَلَى إِحْتِيَاجِ الْمَرْأَةِ إِلَى الْعَمَلِ لِكَسْبِ قَوِيَّتِهَا ...

32 Nabawiya Mūsā, str. 4.

33 ... فَلَيْتَ شِغْرِي هَلْ أَحَدْنَا عَلَى الْعَوْتِ عَهْدًا بِذَلِكَ فَأَغْلَطَ لَنَا الْمِيثَاقُ أَنَّهُ لَا يَخْتَطِفُ رَوْحَ مُسْلِمٍ إِلَّا إِذَا تَرَوَّجَتْ بِنْتَهُ (str. 4).

34 تَطَلَّقَ بَعْدَ الزَّوْجِ...

35 تُصْبِحُ لَا عَائِلَ لَهَا...

36 أَوْ يَمُوتُ الزَّوْجُ...

37 وَ أَوْلَادُهَا أَطْفَالٌ صِغَارٌ يَحْتَاجُونَ إِلَى مَنْ يَعْوَلُهُمْ

... الدُّنْيَا عَلَىٰ خِلَافٍ مَا زَعَمَ هَؤُلَاءِ الْقَائِلُونَ³⁸ te odmah dodaje da je u “dekadenci žena dekadenca naroda“ (*fī inḥitāṭi n-nisā'i inḥitāṭun li l-umami – فِي إِنْحِطَاطِ النِّسَاءِ – ...*).³⁹

Nastavit će se

أنس كاريتش

نبوية موسى وكتابتها «المرأة والعمل»

خصصت هذه المقالة للكاتبة والمفكرة المصرية نبوية موسى وهي أول فتاة مصرية تحصل على شهادة البكالوريا وإحدى رائدات التعليم والعمل الاجتماعي خلال النصف الأول من القرن العشرين، وكانت من رائدات العمل الوطني وتحرير المرأة والحركات النسائية المصرية ولا سيما المسلمات منهن. كانت المساواة شعار نبوية موسى فقررت دخول المعركة لتحقيق المساواة بين الرجال والمرأة سواء كان ذلك فيما يخص التعليم أو العمل، وقد كتبت بهذا الخصوص كتابا بعنوان «المرأة والعمل».

Enes Karić

Nabawiya Musa and Her Publication „Woman and Work“

Summary

This work is dedicated to the Egyptian intellectual Nabawiya Musa who, among the first women in her country, has been devoted to theoretically and practically problematizing the social position of women, especially Muslim ones. The paper deals briefly with the conditions and the situation in which Nabawiya Musa was active, as well as with her life stages. Special attention is paid to the issues of the Muslim woman and her emancipation, as well as to the Nabawiya Musa's demand that a woman be equal to a man through equal opportunities in education and employment. She also wrote a book about that under the title „Woman and Work“.

38 Nabawiya Mūsā, str. 3.

39 Nabawiya Mūsā, str. 3-4.

Doprinos islamskih naučnika razvoju i primjeni vaga i astrolaba

Mr. sci. Maksuda Muratović

profesorica fizike u gimnaziji u Živinicama
maxymuratovic@hotmail.com

Sažetak

Islamska civilizacija je tokom srednjevjekovnih stoljeća posvetila veliku pažnju mehaničkom inženjeringu. Vage su korištene za prilagodbu komercijalnih aktivnosti u društvu i za inženjerske svrhe, zatim mehanički inženjeri su uspjeli upotrijebiti vagu u određivanju specifičnih utega čvrstih i tečnih tvari, ispitujući čistoće dragocjenih materijala i ispitivanje sastojaka legura. Razvili su grčke astrolabe i otkrili stotine aplikacija koje je zahtijevao njihov svakodnevni život. Također, osmislili su različite vrste astrolaba, kao što su: planisfera, kvadrant i sferni astrolabi. Napisali su oko stotinu rukopisa koji objašnjavaju dizajn i upotrebu astrolaba, gdje neki od njih i danas još uvijek preživljavaju u velikom broju knjižnica i muzeja širom svijeta. U radu se raspravlja o doprinosu islamskih naučnika razvoju, te primjeni vaga i astrolaba.

Ključne riječi: srednji vijek, astrolab, vaga, sekstant, kvadrant

Uvod

Izvanredna pažnja u srednjevjekovnoj islamskoj historiji data je inženjerskim mjerenjima, uključujući težinu, specifičnu gravitaciju, vrijeme

i dimenzije. Stoga su dodali nove sofisticirane karakteristike poznatim mjernim instrumentima kao što su vage i astrolabi.

Mieli (1966) je zapazio da je Al-Birunijevo i Al-Khazinijevo određivanje specifičnih težina jedan od najistaknutijih rezultata iz eksperimentalne fizike dobivenih od muslimana [1]. Abdul-Alim (1979) je obznanio da je kvadrant izumio Al-Khwarismi (umro je 850. AC) a Evropa je počela koristiti kvadrant 1462. godine [2]. King (1981) je prikazao 33 uzorka arapskih i perzijskih tekstova o astrolabu s detaljnom definicijom svakog rukopisa [3]. Knorr (1982) je obznanio da srednjevjekovna znanost utege vraća na raspravu o vagi *Kitab al-Qurastun* matematičara i astronoma iz 9. stoljeća Thabita ibn Qurraa.

Njegov rad je zadržao istaknuto mjesto u djelu Al-Khazinija *Mizan al-Hikma (Vaga mudrosti)* [4]. Al-Shakil (1989) je istaknuo da je Ar-Razi (umro 932. godine) koristio fizikalnu vagu pri određivanju specifične težine tečnosti. Također, Abu al-Raihan al-Biruni (umro 1048. god.) je koristio aparate za procjenu specifične težine metala, uključujući vagu za mjerenje mase raspršene vode [5]. Fernini (1998) je za Al-Khazinija rekao da je astronom, matematičar i fizičar te da je usvojio najbolje obrazovanje u matematici i filozofiji. Postao je perfektan u geometrijskoj nauci i bio je izvrstan majstor u konstrukciji naučnih instrumenata [6]. Damerow i sar. (2000) referirali su knjigu Al-Khazinija koja sadrži detaljan opis postupka konstrukcije njegovog mjernog instrumenta. Skupio je sva praktična i teorijska znanja o vagama i utezima kako bi izgradio svoju vagu mudrosti [7]. Newburry i sar. (2004) koristili su sinhrotron x-zrake za izvedbu nerazornih eksperimenata na skupini od 24 islamska i evropska astrolaba kako bi odredili njihov sastav. Njihovi eksperimenti su pokazali da su islamski astrolabi centrirani u Lahoreu pokazali mnogo napredniju proizvodnu tehnologiju od evropske [8]. Ward (2004) je analizirao natpise jednog astrolaba koji je izradio Abdel-Karim 1235. godine, koji je prikazan u britanskom muzeju [9]. Zaimeche (2005) je naveo da je Al-Khazini završio pisanje knjige *Vaga mudrosti* 1121. godine, koja je ostala u jednom centralnom dijelu muslimanske fizike. Njegova knjiga je proučavala hidrostatičku koja leži iza toga. Opisao je opremu potrebnu

za dobivanje precizne specifične težine metala, dragog kamenja i legura. Također je utvrdio čistoću različitih tvari i otkrivanje prevare [10].

Abattouy (2006) se osvrnuo na knjigu Thabita ibn Qurraa (umro 901. godine) o Qarastunu kao prvom arapskom tekstu koji se bavio teorijom nejednakih utega u islamu. Spomenuo je i Thabitovu knjigu o obilježjima utega gdje je izrekao potrebne uslove za postizanje ravnoteže u vaganju s utezima [11]. Farugi (2006) je predstavio raspravu povodom uloge koju su muslimanski učenjaci igrali u razvoju naučnog razmišljanja u srednjem vijeku i odigrali važnu ulogu u revitalizaciji klime učenja i istraživanja u Evropi koja je dovela do renesanse u 16. i 17. stoljeću [12]. Molayeri (2007) je izjavio da je Al-Zarqali (umro 1100. godine) od Andalusa konstruirao univerzalni astrolab koji se može koristiti na bilo kojoj nadmorskoj visini [13].

Amin i Kurdi (2007) objavili su da je Ibn al-Shatir (umro 1375. godine) konstruirao niz astronomskih instrumenata za prilagođavanje vremena za molitvu i obavljanje astronomskih mjerenja. Neka od njegovih djela ukradena su od matematičara Kopernika (umro 1543. godine), koji je pročitao neke astronomske rasprave. Ibn al-Shatir opisao je u svojoj raspravi o astrolabu različite dijelove astrolaba [14]. Borrelli (2008. godine) potvrđuje činjenicu da je astrolab dodatno razvijen u arapsko-islamskoj kulturi [15]. Hazmy, Zainurashis i Hussani (2009) izjavili su da je Yaqub al-Kindi (umro 873. godine) napisao 16 rasprava o astronomiji, Al-Battani je (umro 929. godine) napisao knjigu sa 57 poglavlja o Al-Ziju, uključujući poznate opservatorije i konstrukciju astronomskih instrumenata, Al-Farghani (umro 860. godine) je napisao knjigu o elementima astronomije, gdje je odredio prečnik zemlje, pronašao najveće udaljenosti i prečnik planeta. Omar al-Khayyami (umro 1123. godine) je vodio rad na izradi astronomske tablice izuzetne tačnosti te je izmjerio dužinu godine kao 365.24219858156 dana u usporedbi s današnjom vrijednošću 365.242190 [16]. Al-Rabbi (2010) je izjavio da je Mohammed ibn Abdullah (Nastulus) izgradio najstariji preživjeli astrolab 927. godine, istaknuo je da je Al-Khazini stvorio teoriju centra gravitacije u svojoj knjizi *Vaga mudrosti* [17]. Capecchi (2011) je pohvalio knjigu *Liber Karastonis* Thabita ibn Qurraa kao jednu od najvažnijih rasprava u nauci o težini [18].

Godoy (2011) je mehaniku islamskih autora vratio u prvobitni položaj tokom 10. stoljeća. Doprinosi srednjovjekovnih islamskih autora fokusirali su se na više specijaliziranih tema grčkih autora koji su stekli dublje znanje o problemima u vezi sa vagama i utezima. Statika Al-Khazinija uključivala je kratke sažetke učenja Thabita ibn Qurraa, Al-Birunija i Al-Afizarija [19]. Craig (2011) je izjavio da je planisferni astrolab dvodimenzionalno analogno računalo za rješavanje problema vezanih za nebeske pokrete: vrijeme, godišnja doba i položaje zvijezda. Stražnji dio astrolaba je postavljen za mjerenje nadmorske visine zvijezda i planeta uključujući i Sunce. Objasnio je kako izgraditi astrolab koristeći Microsoft Power Point [20]. De Graaf (2011) je obezbijedio formule za konstrukciju astrolaba slične onom koji je Hamed al-Kujandi konstruirao 984. godine [21]. Hayton (2012) je istaknuo rasprave o astrolabu Massallaha (umro 815. godine), Al-Khwarizmija (umro 825. godine), Alija ibn Isaa (umro 830. godine), Al-Faragnija (umro 857. godine) i Al-Birunija (umro 1048. godine). On je rezimirao upotrebu astrolaba u vjerskim posmatranjima, astrologiji i geodeziji [22].

Abd al-Rahman i Akhtar (2012) proglasili su važnost astrolaba u građevinarstvu i upotrebljavali su ga u primjeni sferne geometrije kako bi se odredila lokacija na zemlji u odnosu na zvijezde i Sunce na nebeskoj sferi. Rezimirali su primjene astrolaba u islamskom svijetu, npr.: rješavanje problema sferne astronomije, određivanje doba dana ili noći za molitve, fiksiranje smjera Kible, rješavanje geodetskih problema (dubina bunara, visina, širina rijeke, longitude različitih planeta) [23]. Saeed (2012) je izjavio da su muslimanski naučnici duboko proučavali temeljna pitanja nauke i tehnologije, posebno Ibn Sina (umro 1036. godine), koji je intenzivno proučavao silu, kretanje, svjetlost, toplotu, vakuum itd. te popločao put za teorijsku i primijenjenu mehaniku. Ukazao je na knjigu Al-Khazinija *Vaga mudrosti* koja je bila vrijedna pažnje [24]. Hall (2013) je pohvalio Abu al-Rayhana al-Birunija kao jednog od najvećih naučnika srednjovjekovne islamske ere, koji je bio dobro upućen u fiziku, matematiku i prirodne znanosti [25]. Knox-Johnston (2013) je objasnio kako koristiti astrolab kako bi izmjerio visinu odabranog tijela i kako koristiti astrolab i kvadrant radi posmatranja zvijezda [26]. Sparvigna (2013) je

objavio da je Al-Biruni koristio hidrostatičku vagu Al-Khazinija u mjerenju gustine. Ustvari, to je pogrešno jer je Al-Khazini umro 174 godine poslije Al-Birunija [27]. Akhtar (2013) je priznao knjigu Al-Khazinija *Vaga mudrosti* i smatrao ga najznačajnijim srednjevjekovnim radom u mehanici, hidrostatici i fizici. On (tj. Al-Khazini) je proučavao specifičnu težinu mnogih tečnosti i čvrstih tvari. Osim toga, koristio je vagu u izravnavanju i mjerenju vremena [28]. Cole (2014) je ojačao određeni interes islamskih učenjaka u strukturi kosmosa i preciznog mjerenja vremena koristeći nebeski globus, armilarsku sferu i astrolab [29].

Vage

Čovječanstvo je izumilo mehaničku vagu hiljadama godina ranije. Svrha ovog izuma bila je prilagoditi komercijalne aktivnosti među ljudima. Drevni Egipćani bili su superiorniji u ovim aspektima. Pridavanje značaja uravnoteženom vaganju nastavljeno je u islamskom dobu iz vjerskih i naučnih razloga. U srednjevjekovnim stoljećima naučnici poput Ar-Razija, Al-Birunija i Al-Khazinija oblikovali su različite tipove vaga.

Jabir ibn Hayyanova vaga

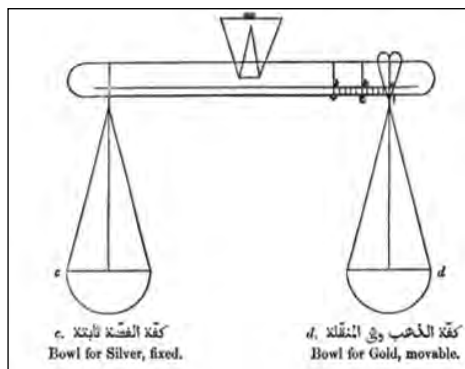
- Dr. Ali al-Shakil u svojoj knjizi *Hemija u islamskoj civilizaciji* je objavio da je Jabir ibn Hayyan (umro 776. godine) detaljno objasnio osjetljivu vagu u svojim knjigama [30].
- Koristio je vagu u svojim laboratorijskim eksperimentima [31].
- Al-Shakil je istaknuo da bi ova vaga mogla izvagati stvari od 0,06 grama [30].

Ar-Razijeva vaga

- Mohammed ibn Zakaria ar-Razi (umro 932. godine) bio je jedan od divovskih islamskih naučnika koji su radili u medicini, hemiji, astronomiji, matematici i filozofiji [32].

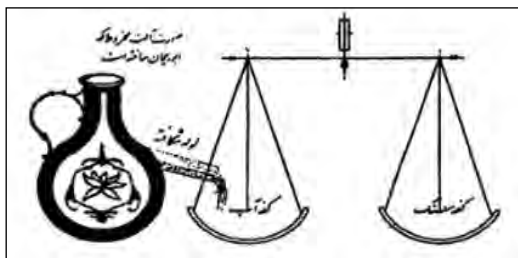
- Ar-Razi je uveo iglu “jezik” i pomičnu obješenu posudu na posebno dizajniranoj skali za srebro i zlato.
- Koristio je ovu vagu kako bi ispitivao čistoću srebra i zlata. To bi moglo označiti srebrno-zlatnu leguru kao: čisto srebro, čisto zlato, obje legure.

Slika 1: Ar-Razijeva vaga [31]

Al-Birunijeva vaga

- Abu al-Rayhan al-Biruni (umro 1048. godine) bio je veliki učenjak u islamu i jedan od najvećih svjetskih naučnika, pionir u astronomiji, matematici, fizici, historiji, geografiji, filozofiji i književnosti [34, 35].
- Al-Biruni je koristio aparate prikazane na Slici 2, uključujući vagu s jednakim krakovima, kako bi procijenio specifičnu težinu nekih čvrstih tijela.
- Procentualna greška u procijenjenim vrijednostima Al-Birunija u poređenju sa današnjim vrijednostima bila je manja od 1%.

Slika 2: Al-Birunijeva vaga [36]

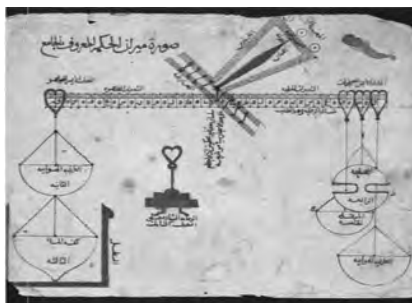
Al-Khazinijeva vage

- Abd al-Rahman al-Khazini (umro 1155. godine) bio je izvanredan matematičar, astronomski učenjak i fizičar [37].
- Napisao je niz knjiga i članaka, a najvažnija je njegova knjiga *Mizan Al-Hikma* ili *Vaga mudrosti* [38, 39].

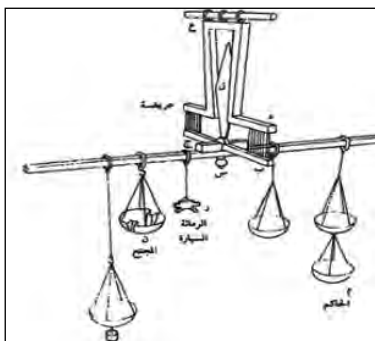
- Ovu knjigu je 1857. godine Khanikoff preveo na engleski, objavljena je i na arapskom i na engleskom jeziku [40].

Vaga mudrosti

- Vaga mudrosti prikazana je na Slici 3 kao obojena slika, izvučena iz jednog Al-Khazinijevog rukopisa [41].
- Ovaj rukopis napisan je 1270. godine i nalazi se u biblioteci Sveučilišta u Pennsylvaniji, SAD.
- Vaga se sastoji od podjednako prepolovljene grede, pet posuda i pokretnog težišta.
- Greda je raspoređena u nizu po dvije različite skale.
- Ima jezik koji povećava tačnost mjerenja lociranjem ravnotežnog položaja težine.
- Al-Khazini je koristio konopce koji su zamijenili okretni spoj grede kako bi smanjio trenje do minimuma.
- Al-Shakil je prezentirao savremeni linijski dijagram Al-Khazinijeve vage mudrosti kako bi ilustrirao gornji dio vage [39].
- Primjena Al-Khazinijeve petozdjelne vage [43]:
  1. precizno vaganje,
  2. ispitivanje čistoće zlata i srebra,
  3. poznavanje sastojaka legura,
  4. poznavanje materijala izvagnih čvrstih stvari,
  5. poznavanje razlike između specifičnih težina čvrstih stvari,
  6. poznavanje težine stvari bez korištenja utega, ali pomicanjem pokretnih zdjelica,
  7. razlikovanje između dragocjenih i poludragocjenih materijala.

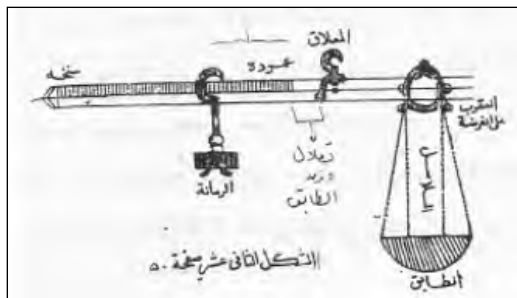
Slika 3: Al-Khazinijeva vaga mudrosti

Slika 4: Modificirani crtež vage mudrosti [42]

Kantar (steelyard)

Al-Khazini je dizajnirao kantar u svojoj knjizi *Vaga mudrosti*. Kantar je uređaj sa krakovima nejednakih dužina, tj. uređaj za vaganje koji ima kraći krak kojim drži predmet koji treba izvagati i duži uređeni krak na kojem se

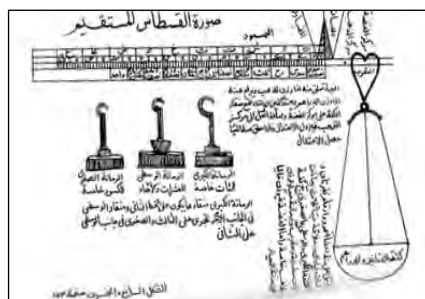
Slika 5: Al-Khazinijev kantar (steelyard) [44]

teg pomjera sve dok se ne dobije balans. To je vaga s pomičnim utegom, nosivosti 10 ili 20 kilograma, koja se prilikom vaganja drži u ruci. Sastoji se od poluge nejednakih krakova, sa zdjelicom ili kukom za teret obješenom na jednoj strani i utegom koji se pomiče po urezanoj ljestvici na drugoj strani poluge.

- Koristio je stepen skale s rezolucijom od jednog manna (756 grama [45]).
- Skala je iznosila do 200 manna (151,6 kg [45]).
- Mjerne jedinice mogu se mijenjati promjenom vrijednosti pokretnog tega.

Omar al-Khayyamijeva vaga

- Omar ibn Ibrahim al-Khayyami (umro 1123. godine) bio je pionir matematike, astronomije i metafizike [46].
- Njegovu vagu opisao je Abd al-Rahman al-Khazini u svojoj knjizi *Vaga mudrosti*.
- Slika 6 prikazuje Al-Khayyamijevu vagu koja je osjetljiva te se koristi za precizno vaganje [47].

Slika 6: Al-Khayyamijeva osjetljiva vaga [47]

- Ova vaga (prema Al-Khaziniju) mogla je vagati od jednog sjemenca (0,05 grama [45]) do 1000 dinara (4,2 kg [45]).
- Imala je četiri skale, tri pokretna utega i jednu zdjelicu.
- Imala je jezičke i vješalice.
- Najveći pokretni uteg bio je za oko stotinu dinara, srednji je bio za desetak i jedan dinar, a najmanji je bio za djelić dinara.
- Dužina je bila jedan lakat (0.494 m [48]).

Kantar (steelyard) iz 9. stoljeća

- Kantar (steelyard) je imao elemente nejednakih krakova.
- Bio je u upotrebi u islamskom svijetu prije pojave Al-Khayyamija i Al-Khazinija.
- Ovaj kantar je izložen u Benaki muzeju, Atina, Grčka.

Slika 7: Egipatski ili Sirijski kantar (steelyard) [49]

Utezi za vagu

- Prilikom vaganja potrebni su utezi za dovršavanje procesa vaganja.
- Dizajneri vaga su koristili metal, staklo ili kamen za izradu njihovih utega [50].
- Izrađeni utezi su bili izrađeni od 0,25 do 100 dinara [50].
- Uteg broj 19 je od 20.5 grama.
- Uteg broj 20 je od 14.5 grama.

Slika 8: Bronzani utezi od 7. do 10. stoljeća [51]

Drugi uteg izrađen od neprozirnog stakla tokom 13. do 15. stoljeća tokom Fatimidskog perioda prikazan je na slici 9 [52].

Dimenzije: prečnik 20 mm, debljina 5 mm.

Planisferni astrolabi

Početni planisferni astrolab izumio je grčki astronom Hipparchus 150. godine pne [53]. Muslimanski astronomi poboljšali su grčki astrolab dodavanjem 100 značajki, tako da je astronom Abd al-Rahman al-Sofi (umro 986. godine) istaknuo više od 1000 primjena astrolaba [53]. Astronomski instrument planisfera prvi je opisao Al-Biruni 1020. godine. Planisfera znači plan neba, odnosno mapa zvijezda a koristio ga je i Kepler 1624. godine.

Slika 9: Fatimidski stakleni uteg u Brooklyn muzeju, USA [52]

Nastulus astrolab

Nastulus ili Mohammed ibn Abdullah bio je posebno aktivan između 890. i 930. godine [54]. Bio je iznimno inovativan astronom, matematičar i obrtnik [54]. Nastulus astrolabi su najraniji preživjeli fizički astrolabi [53].

Nastulus astrolab se sastoji od 8 dijelova: osnovna ploča, ploča s najboljom mrežom, 4 ploče za različite geografske širine, linijar za posmatranje i očitavanje skale, te klin koji djeluje kao okretni spoj sastavljajući sve dijelove [53].

Slika 10: Nastulus astrolab izložen u kuvajtskom Nacionalnom muzeju [53]

Al-Khujandijev astrolab [55]

- Al-Khujandi bio je poznati perzijski astronom i matematičar.
- Dizajnirao je i konstruirao astrolab 984. godine.

Slika 11: Al-Khujandijev astrolab u Dohi [55]

- Preživjeli astrolab Al-Khujandija nalazi se u Muzeju za islamsku umjetnost u Dohi, Katar.

Al-Sabbanijev astrolab [29]

- Mohamed ibn Said al-Sabban, astronom iz Andaluzije, sagradio je svoj astrolab 1081. godine.
- Materijal: mjed.
- Prečnik: 138 mm.
- Mjesto: Muzej historijske znanosti, Oxford, UK.

Slika 12: Astrolab Mohammed Al-Sabban [29]

Al-Sahli astrolab [56]

- Ibrahim ibn Said al-Sahli bio je andaluzijski astronom.
- Izgradio je svoj astrolab 1067. godine.
- Materijal: Pijesak od mjedi sa ugraviranim ukrasima.
- Dimenzije: prečnik 242 mm i maksimalna debljina 19 mm.
- Mjesto proizvodnje: Toledo, Andaluzija.
- Mjesto: Muzej Arqueologico Nacional, Madrid, Španija.
- Postoji još jedan astrolab Al-Sahlija u Landesmuseum Kasselu, Njemačka, proizveden 1086. godine [57].

Slika 13: Astrolab Ibrahima Al-Sahlija [56]

Al-Naqqash astrolab [57,58]

- Slika 14 pokazuje astrolab koji je napravio astronom Ahmed ibn Mohammed al-Naqqash.

Slika 14: Astrolab Ahmeda al-Naqqasha [57]

- Proizveden je 1079. godine u Zaragozi (mediteranski otok).
- Materijal: mjed.
- Prečnik: 115 mm.
- Namijenjen je služenju oko 36 gradova na tri kontinenta.
- Mjesto: Germanischer Nationalmuseum, Nürnberg, WI353.

Astrolab Badra ibn Abdullaha [55]

- Astronom Badr ibn Abdullah konstruirao je astrolab 1130. godine.
- Mjesto: Planetarij Adler, br. 2557.
- Neki istraživači su uočili da je ovaj astrolab izveden iz Al-Khujandijevog astrolaba.

Slika 15: Astrolab Badra ibn Abdullaha [55]

Astrolab Abdul-Karima al-Misrija [59,60]

- Astrolab je izradio astronom Abdel-Karim al-Misri 1227. godine u Egiptu.
- Iz perioda Ayyubida, vremena sultana Abul-Fatha Musaa (veliki Salahuddin nefio).
- Materijal: mjed.
- Dimenzije: prečnik 278 mm.
- Uključivao je niz lunarnih palača na leđima, reflektirajući arapske nazive palača i njihov red.
- Mjesto: Britanski muzej, Velika Britanija, br. 37148.
- Uvećani dio astrolaba Abdul-Karima je prikazan na slici 17 [59].

Slika 16: Astrolab Abdul-Karima al-Misrija [60]

Slika 17: Uvećani dio astrolaba Abdul-Karima [59]

Andaluzijski astrolab [61]

- Ovo je Andaluzijski astrolab, proizveden 1260. godine.
- Lokacija: Ashmolean Muzej, Oxford, UK.

Slika 18: Andaluzijski astrolab [61]

Astrolab Al-Sarraja [62,63]

- Ovaj astrolab je konstruiran u Damasku, Sirija, oko 1230. godine.
- Konstruirao ga je Al-Sarraj al-muezzin.
- Uglavnom je dizajniran za 'muzejina' koji poziva muslimane na molitvu.
- Materijal: mjed.
- Dimenzije: prečnik 116 mm.
- Mjesto: Nacionalni muzej Maritime, London, UK.

Slika 19: Astrolab Al-Saraja [62]

Kvadranti

Astrolab kvadrant se koristi da omogući mjerenje visine, Zemljinu širinu i dužinu, uglove u astronomiji i geodeziji, osim vremena dana i noći [64]. Kvadrant je izumio astronom i matematičar Mohammed ibn Ahmed al-Khwarizmi (umro 846. godine) u Bagdadu [65]. Taj instrument je usavršio i koristio Ticho Brache 700 godina kasnije. Postoji mnogo islamskih kvadranta koji su do sada preživjeli u brojnim muzejima širom svijeta.

Kvadrant Mohammeda ibn Mahmouda [66]

- Izradio ga je Mohammed ibn Mahmoud u Nishapuru, Iran, u 10. stoljeću.
- Materijal: mjed.

Slika 20: Kvadrant Mohammeda ibn Mahmouda [66]

- Dimenzije: visina 73 mm, širina 70 mm.
- Mjesto: Metropolitanski muzej umjetnosti, SAD.
- Broj: 36.20.54.

Kvadrant Maroko [64]

- Izrađen u Maroku tokom 1038. godine.
- Materijal: drvo i pergament.
- Dimenzije: radijus 123 mm.
- Mjesto: Dar Batha - Muzej umjetnosti i tradicije, Maroko.

Slika 21: Maroko kvadrant [64]

Kvadrant Mohammeda ibn Ahmeda al-Mizzija [67]

- Napravljen u Damasku, Sirija, od strane Mohammeda ibn Ahmed al-Mizzija 1333. godine.
- Bio je "muwaqqit" (doslovno prevedeno: čuvar vremena, tj. onaj koji određuje vrijeme) Velike Umayyat džamije u Damasku.
- Namijenjen je za računanje obima Damaska (310 30').
- Mjesto: Britanski muzej, UK.
- Prikazuje naziv proizvođača i pet mjernih skala. Skale su ugravirane na mjedanim listovima s izuzetnom tačnošću.

Slika 22: Kvadrant Mohammeda ibn Ahmeda al-Mizzija [67]

Slika 23: Uvećana slika Al-Mizzijevog kvadranta [68]

Kvadrant Shamsa al-Dina al-Halabija [69,70]

- Izrađen u Aleppu, Sirija, tokom 1559. godine.
- Prednja strana kvadranta ima standardne skale za fiksnu širinu od 350 50'.

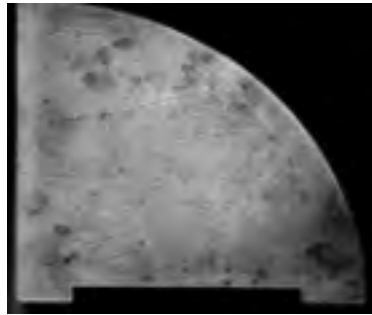
- Materijal: mjed.
- Dimenzije: prečnik: 157 mm.
- Lokacija: prodao se u Londonu 1. maja 2001. za oko 25.000 \$.

Sferni astrolabi [71,72]

Muslimanski astronomi su koristili sferne astrolabe kako bi pravili astronomske proračune [71]. To je mnogo složeniji astrolab od planisfernog budući da je to 3D mehanički instrument. Do sada je postojao kompletan model sfernog astrolaba koji je preživio do sada.

- Proizvedeo ga je Musain 1480. godine.
- Materijal: mjed.
- Mjesto: Muzej historijske znanosti, Oxford, UK.

Natpisi, satnice, meridijani i krugovi nadmorske visine su u srebru. Rotirajuća mapa zvijezda izrađena je od mesinga slojevitog sloja na ekliptskim i ekvatorijalnim krugovima. Veliki ekliptski krug nosi imena znakova Zodijaka. Mreža (mapa zvijezda) pričvršćena je na globus s uputama za 19 fiksnih zvijezda. Korištenje sfernog astrolaba detaljno je objasnio Al-Fadl ibn Hatim al-Nairizi (umro 902. godine) u arapskom traktu, koji se nalazi u samostanu Al-Escorial [73].

Slika 24: Al-Halabijev kvadrant [70]

Slika 25: Musaov sferni astrolab [71]

Zaključak

Muslimanski mehanički naučnici i inženjeri pridonijeli su izgradnji naučnih i tehnoloških osnova moderne civilizacije. Izumili su vrlo važne instrumente kao što su vage i astrolabi. Izrađivali su različite vrste vaga: osjetljive vage, vage sa pet balansnih posuda i kantar. Koristili su vagu za precizno vaganje, s tačnošću od 0,05 grama. Uspjeli su koristiti vagu kako bi pronašli specifičnu težinu čvrstih tvari i tečnosti s greškom manjom

od 1% te mjeriti dragocjeni i poludragocjeni materijal pomoću vage. Savladali su projektiranje i proizvodnju planisfernih, sfernih i astrolaba kvadranta koristeći različite materijale. Izumili su oko 1000 aplikacija za astrolab. Jedna od važnih primjena astrolaba bilo je utvrđivanje smjera Mekke i molitvenih vremena tokom 24 sata.

Reference

- [1] A. Mieli, "La Science Arabe et son role dans l'evolution mondiale", Leiden, J. Brill.
- [2] Abdul-Alim, "Navigation and sea sciences" (in Arabic), Knowledge World, 1979.
- [3] D. King, "The origin of the astrolabe according to the medieval Islamic sources", *Journal for the History of Arabic Science*, Vol.5, 1981, pp.43-83.
- [4] W. Knorr, "Ancient sources of the medieval tradition of mechanics", *Supplemento agli Annali dell' Istituto e Museo di Storia della Science Anno*, 1982.
- [5] A. Al-Shakil, "Chemistry in the Islamic Civilization" (in Arabic), Dar Al-Shrook, 1989.
- [6] I. Fernini, "A bibliography of scholars in medieval Islam", The Cultural Foundation, Abu Dhabi, 1998.
- [7] P. Damerow, J. Renn, S. Rieger and P. Weinig, "Mechanical knowledge Pompeian balaces", Max-Planck-Institute for the History of Science, Preprint 145, 2000.
- [8] B. Newbury, et. al., "Synchrotron application in archaeometallurgy: analysis of high zink brass astrolabes", International Center for Diffraction Data, *Advances in x-ray Analysis*, Vol.47, 2004, pp.30-35.
- [9] R. Sward, "The inscriptions of the astrolabe by Abdel-Karim in the British Museum", *Muqarnas*, Vol.21, 2004. pp.345-357.
- [10] S. Zaimche, "Merv", Foundation for Science Technology and Civilization, Publication ID:4077, March 2005.
- [11] M. Abattouy, "The Islamic science of weights and balances", *ibid*, Publication ID:616, November, 2006.[12] Y. Faruqi, "Contributions of Islamic Scholars to the scientific enterprise", *International Education Journal*, Vol.7, No.4, 2006, pp.391-399.

- [13] M. Molayer, "The Persian astronomical connections and the European Renaissance", Academia Europaea 19th Annual Conference, 2-5 September 2007, Toledo, Spain.
- [14] M. Amin and A. Kurdi, "Explanation and editing of Ibn Al-Shatir treatise on astrolabe" (in Arabic), Department of Physics and Astronomy, Faculty of Science, King Saud University, SA, November 2007.
- [15] A. Borelli, "Aspects of the astrolabe", Franz Steiner Verlag Publication, 2008.
- [16] W. Hazmy, Z. Zainurashid and R. Hussaini, "Biography Muslim scholars and scientists", Islamic Medical Association of Malaysia, 2009.
- [17] R. Al-Rabbi, "Muslims, scientific contributions: lost in oblivion", <http://www.muslimlinkpaper.com/editors-desk/11-opinion/2224-muslims-scientific-contributions-lost-in-oblivion.html> (July 2010).
- [18] D. Capecchi, "Weight as active or passive principle in the Latin and Arabic *scientia de ponderibus*", *Organon*, Vol.43, 2011, pp.49-78.
- [19] L. Godoy, "Structural stability concepts in medieval and renaissance mechanics", *Laten American Journal of Solids and Structures*, Vol.8, 2001, pp.83-105.
- [20] . Craig, "How to construct an astrolabe using your PC", *Astronomy Report, 21st Century Science and Technology*, Winter 2011-2012, pp.38-54.
- [21] W. de Graaf, "The www.astro.ru.nl/fverbunt/iac2011/astrolabe.pdf
- [22] D. Hayton, "An introduction to the astrolabe", Darlin Hayton, 2012.
- [23] Abdul-Rahman and M. Akhtar, "Heart pleasing and praiseworthy buildings: reviewing Mughol architecture in the light of primary sources", *Pakistan Journal of Engineering and Applied Science*, January 2012, pp.103-113.
- [24] K. Saeed, "Islamic technology: an appraisal on the reciprocal exchange between the east and the west", *International Journal of Humanities and Social Science*, Vol.2, No.3, February 2012, pp.106-112.
- [25] H. Hall, "Books mentioned in the fiction of Louis L'Amour", <https://repository.tamu.edu/bitstream/handle/1969.1/147615/BooksInLAmour-2-2013.pdf?sequence=1> (February 2013). astrolabe", (2011).
- [26] R. Krox-Johnston, "Practical assessment of the accuracy of the astrolabe", *The Mariner's Mirror*, Vol.99, No.1, 2013, pp.67-71.
- [27] A. Sparavigna, "The science of Al-Biruni", *International Journal of Science*, Vol.12, 2013, pp.52-63.
- [28] W. Aktar, "The evolution of physics and technology: A saga with ancient middle east scientists", www.shamskm.com (2013).

- [29] T. Cole, "Astrolabe of Mohammed ibn Said Al-Sabban", JAMA, Vol.311, No.19, 2014, pp.1946-1947.
- [30] A. Al-Shakil, p.131.
- [31] C. Khanikoff, "Analysis and extracts of book of balance of wisdom by Al-Khazini", American Oriental Society, California, 1857, p.87.
- [32] A. Al-Shakil, p.55.[33] C. Khanikoff, p.87.
- [34] A. Muntasir, "History of science" (in Arabic), Dar Al- Maarif, 1980, p.153.
- [35] A. Sparavigna, p.1.
- [36] A. Al-Shakil, p.81.
- [37] F. Sezgin, "Mathematical geography and cartography in Islam", Frankfurtam Main 2011, p.297.
- [38] A. Al-Khazini, "The book of balance of wisdom" (in Arabic), Ottoman Encyclopedia, Hyderabad Deccan , 1940.
- [39] M. Megahid, "Balance of wisdom and the scientific research procedure of Al-Khazini", General Egyptian Authority for Book, 2005.
- [40] C. Khanikoff, "Analysis and extracts of book of balance of wisdom by Al-Khazini", American Oriental Society, California, 1857.
- [41] A. Al-Khazini, "Kitab Mizan Al-Hikma", Library of the University of Pennsylvania, USA, MS No. LJS386.
- [42] Al-Shakil, p.133.
- [43] M. Mazzawi, "Arabic balances science: Al-Khazini as an example" (in Arabic), Modern Dialogue, Vol.2314, June 2008.
- [44] A. Al-Khazini, pp.46-53.
- [45] M. Al-Baba (editor), "Al-Kalanci medicines" (in Arabic), University of Aleppo, Syria, 1983.
- [46] R. Green, "Omar Khayyam: much more than a poet", Montgomery College Student Journal of Science and Mathematics, September 2002.
- [47] A. Al-Khazini, pp.151-153.[48] A. Al-Hassan (editor), "The book of ingenious devices by Banu Musa", University of Aleppo, Syria, 1981, p.438.
- [49] J. Buttner, "Ancient balances of the nexus of innovation and knowledge", Max Planck Institute for the History of Science, October 2013.
- [50] www.acadernla.edu/2216522/weights
- [51] E. Analdolu, "Anatolia antique", Institut Francais D'Etudes Analtolieniermes Geages-Dumezil, De Bocard, 2013, p.176.

- [52] -----, "Collections: Arts of the Islamic world – Fatimid weight", http://www.brooklynmuseum.org/opencollection/objects/121425/Fatimid_Weight
- [53] E. Winterburn, "Using an astrolabe", Foundation for Science, Technology and Civilization, August 2005.
- [54] G. Khangi, "Qibla and its assignment in Jurisprudence, astronomy Jurisprudence and engineering", The 3rd Islamic Astronomical Conference, Amman, Jordan, 20-21 October, 2003.
- [55] -----, "The Al-Khujandi astrolabe and some later derivatives", <http://islamicartandscience.blogspot.com/2011/09/al-khujandi-astrolabe-and-some-later.html> (September 2011).
- [56] R. Covington, "Rediscovering Arabic science", www.muslimheritage.com/article/rediscovering-arabic-science (2007)
- [57] <https://www.pinterest.com/pin/236579786648766806/>
- [58] http://dla.library.upenn.edu/dla/fisher/record.html?id=FISHER_v064755&fq=period_facet%3A%2021th%20Century%22%20AND%20worktype_facet%3A%20Industrial%20Design%22&
- [59] Carlesdorce, "The British Museum", (2013)
- [60] -----, "Astrolabe with lunar mansions by Abdel-Karim", http://www.mhs.ox.ac.uk/astrolabe/catalogue/browseReport/Astrolabe_ID=149.html
- [61] Carlesdorce, "The Ashmolean Museum in Oxford", (2013).
- [62] E. Winterburn, "Astronomical instruments through time", http://www.bbc.co.uk/history/ancient/cultures/astronomical_instruments_01.shtml (2011).
- [63] -----, "Astronomical and navigational instruments", <http://collections.rmg.co.uk/collections/objects/10710.html>
- [64] -----, "Astrolabe quadrant", http://www.qantara-med.org/qantara4/public/show_document.php?do_id=273&lang=en
- [65] -----, "Astronomi in medieval Islam", <https://nauticajonkepa.wordpress.com/2008/11/02/astronomy-in-medieval-islam/> (2008).
- [66] -----, "Horary quadrant", <http://www.metmuseum.org/collection/the-collection-online/search/449085>
- [67] -----, "Astrolabic quadrant made by Mohammed ibn Ahmed Al-Mizzi", http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/me/a/astrolabic_quadrant.aspx
- [68] British Museum, "Arabic astrolabes, clocks sundials", <http://traveltoeat.com/arabian-astrolabes-clocks-and-sundials-british-museum/>

- [69] -----, "An important group of scientific instruments from the Islamic world", in "Arts of the Islamic world", London, April 2005, p.58.
- [70] -----, "A rare Ottoman Syrian brass quadrant", <http://www.christies.com/lotfinder/LotDetailsPrintable.aspx?intObjectID=2034572>
- [71] -----, "Spherical astrolabe by Musa", <http://www.artfund.org/supporting-museums/art-weve-helped-buy/artwork/3600/spherical-astrolabe>
- [72] -----, "Islam Part 4: Islam's gifts to the world", http://www2.mcdaniel.edu/german/islamindach/islkamindach_PDF/Islam_Part_4.pdf
- [73] Al-Fadl ibn Hatim Al-Nairizi, "The work with spherical astrolabe" (Arabic Manuscript), Escorial Monastery, No.961.

مقصودة موراثوفيتش

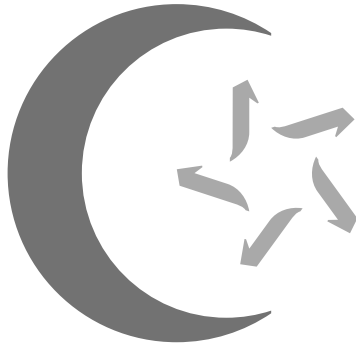
إسهام علماء الإسلام لتطوير واستعمال الموازين والأسطرلابات

كانت الحضارة الإسلامية في القرون الوسطى تفرغ قدرا كبيرا من عنايتها للهندسة الميكانيكية فقد ساهم علمائه مساهمة بالغة في تطوير آلات الوزن والقياس بما فيها الموازين والأسطرلابات. أما الموازين فقد كانوا يستعملونها لتنسيق النشاطات التجارية والأغراض الهندسية وأما الأسطرلابات اليونانية فقد طوروها واكتشفوا مئات من أنواع تطبيقها في الحياة اليومية، وذلك بالإضافة إلى إبداعهم لأنواع مختلفة منها.

Maksuda Muratovic

Contribution of Islamic Scientists to the Development and Application of Scales and Astrolabes

During the medieval period, Islamic civilization paid great attention to mechanical engineering. The Mechanical engineers of the Islamic Empire gave extraordinary attention to measuring instruments, including scales and astrolabes. They used scales to adjust commercial activities in society and for engineering purposes. They developed Greek astrolabes and discovered hundreds of applications that everyday life demands. They also designed different types of astrolabes. The paper discusses the contribution of Islamic scientists to the development and application of scales and astrolabes.

Službeni dio

Dekreti o premještanju imama

Broj: 02-07-1-4405-2/18.

Datum: 24. zu-l-hidže 1439. god. po H.

04. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Čajniče br. 01-03-1-45/18. od 29. 08. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama pripravnika u džemat Čajniče, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H., odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama pripravnika

Šišić (Zehrid) Avdo, diplomirani imam, hatib i muallim, rođen 20. 06. 1989. godine u Varešu, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u svojstvu pripravnika u džemat Čajniče, Medžlis Islamske zajednice Čajniče, počevši od 01. 08. 2018. godine do 31. 07. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Čajniče i Avdo Šišić će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama pripravnika u vremenu od 01. 08. 2018. do 31. 07. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Imenovani je dužan po okončanju pripravničkog staža pristupiti polaganju stručnog ispita za imama, hatiba i muallima pred ispitnom komisijom Rijasetu.

Dekret stupa na snagu 01. 08. 2018. godine i važi do 31. 07. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4528-2/18.

Datum: 26. zu-l-hidže 1439. god. po H.

06. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Srebrenik br. 03-07-1-581/18. od 30. 08. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama pripravnika u džemat Lušnica, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H., odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama pripravnika

Ibrahimović (Hajdin) Medin, profesor islamske teologije, rođen 06. 03. 1988. godine u mjestu Poznanovići, općina Srebrenica, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u svojstvu pripravnika u džemat Lušnica, Medžlis Islamske zajednice Srebrenik, počevši od 01. 09. 2018. godine do 31. 08. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Srebrenik i Medin Ibrahimović će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama pripravnika u vremenu od 01. 09. 2018. do 31. 08. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Imenovani je dužan po okončanju pripravnčkog staža pristupiti polaganju stručnog ispita za imama, hatiba i muallima pred ispitnom komisijom Rijaseta.

Dekret stupa na snagu 01. 09. 2018. godine i važi do 31. 08. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4862-2/18.

Datum: 11. muharrem 1440. god. po H.

21. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo br. 02-09-2317/18. od 19. 09. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama pripravnika u džemat Bačičko Polje, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici

Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H., odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o postavljenju imama pripravnika

Podojak (Sejad) hafiz Abdussamed, bachelor islamske teologije, rođen 22. 02. 1995. godine u Zenici, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u svojstvu pripravnika u džemat Bačićko Polje, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, počevši od 21. 09. 2018. godine do 20. 09. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Sarajevo i hafiz Abdussamed Podojak će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama pripravnika u vremenu od 21. 09. 2018. do 20. 09. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Imenovani je dužan po okončanju pripravnčkog staža pristupiti polaganju stručnog ispita za imama, hatiba i muallima pred ispitnom komisijom Rijaseta.

Dekret stupa na snagu 21. 09. 2018. godine i važi do 20. 09. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-5000-2/18.

Datum: 18. muharrem 1440. god. po H.
28. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Goražde br. 07-1-86-01/18. od 25. 09. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama pripravnika u džemat Kopači, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H., odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o postavljenju imama pripravnika

Karalić (Sifet) Muhedin, profesor islamske teologije, rođen 30. 08. 1988. godine u mjestu Radinovići, općina Zenica, postavlja se na dužnost imama,

hatiba i muallima u svojstvu pripravnika u džemat Kopači, Medžlis Islamske zajednice Goražde, počevši od 01. 07. 2018. godine do 30. 06. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Goražde i Muhedin Karalić će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama pripravnika u vremenu od 01. 07. 2018. do 30. 06. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Imenovani je dužan po okončanju pripravnčkog staža pristupiti polaganju stručnog ispita za imama, hatiba i muallima pred ispitnom komisijom Rijaseta.

Dekret stupa na snagu 01. 07. 2018. godine i važi do 30. 06. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-5093-2/18.

Datum: 25. muharrem 1440. god. po H.

05. oktobar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Tuzla br. 01-07-1-1434/18. od 28. 09. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama pripravnika u džemat Mihatovići, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H., odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama pripravnika

Mehanović (Halil) Rešid, profesor islamske teologije, rođen 12. 11. 1988. godine u Rijadu, Saudijska Arabija, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u svojstvu pripravnika u džemat Mihatovići, Medžlis Islamske zajednice Tuzla, počevši od 01. 10. 2018. godine do 30. 09. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Tuzla i Rešid Mehanović će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama pripravnika u vremenu od 01. 10. 2018. do 30. 09. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Imenovani je dužan po okončanju pripravničkog staža pristupiti polaganju stručnog ispita za imama, hatiba i muallima pred ispitnom komisijom Rijaseta.

Dekret stupa na snagu 01. 10. 2018. godine i važi do 30. 09. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-037-2/18.

Datum: 28. muharrem 1440. god. po H.
08. oktobar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo br. 02-09-2411/18. od 28. 09. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama pripravnika u džemat Stara Breka, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H., odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama pripravnika

Kasumović (Suad) hafiz Vedad, profesor islamske teologije, rođen 28. 07. 1991. godine u Tuzli, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u svojstvu pripravnika u džemat Stara Breka, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, počevši od 01. 10. 2018. godine do 30. 09. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Sarajevo i hafiz Vedad Kasumović će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama pripravnika u vremenu od 01. 10. 2018. do 30. 09. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Imenovani je dužan po okončanju pripravničkog staža pristupiti polaganju stručnog ispita za imama, hatiba i muallima pred ispitnom komisijom Rijaseta.

Dekret stupa na snagu 01. 10. 2018. godine i važi do 30. 09. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-5204-2/18.

Datum: 02. safer 1440. god. po H.

11. oktobar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Zenica br. 01-03-1-379/18. od 08. 10. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama pripravnika u džemat Tišina, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H., odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama pripravnika

Šehić (Muris) Amar, bachelor imameta, hatabeta i ta'lima, rođen 29. 03. 1989. godine u Zenici, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u svojstvu pripravnika u džemat Tišina, Medžlis Islamske zajednice Zenica, počevši od 01. 10. 2018. godine do 30. 09. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Zenica i Amar Šehić će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama pripravnika u vremenu od 01. 10. 2018. do 30. 09. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Imenovani je dužan po okončanju pripravničkog staža pristupiti polaganju stručnog ispita za imama, hatiba i muallima pred ispitnom komisijom Rijaseta.

Dekret stupa na snagu 01. 10. 2018. godine i važi do 30. 09. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4600-2/18.

Datum: 03. muharrem 1440. god. po H.

13. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most br. 02-07-1-287-1/18. od 05. 09. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.) donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj

u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o postavljenju imama

Omić (Sulejman) Senad, profesor islamske teologije, rođen 03. 06. 1979. godine u mjestu Demiševci, općina Sanski Most, do sada raspoređen na dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Došci – Gornji Kamengrad, Medžlis Islamske zajednice Sanski Most, razrješava se navedene dužnosti zaključno sa 30. 09. 2018. godine i raspoređuje na dužnost imama, hatiba i muallima u džematu Zdena, Medžlis Islamske zajednice Sanski Most, počevši od 01. 10. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Sanski Most i Senad Omić će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 10. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4854-2/18.

Datum: 10. muharrem 1440. god. po H.
20. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most br. 02-07-1-299/18. od 17. 09. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 5 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2014.) donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o postavljenju imama

Horozović (Safet) Nisvet, rođen 16. 03. 1985. godine u Sanskom Mostu, do sada raspoređen na dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Modra, Medžlis Islamske zajednice Sanski Most, razrješava se navedene dužnosti zaključno sa 30. 09. 2018. godine i raspoređuje na dužnost imama, hatiba i mu

allima u džemat Došci – Gornji Kamengrad, Medžlis Islamske zajednice Sanski Most, počevši od 01. 10. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Sanski Most i Nisvet Horozović će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 10. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4861-2/18.

Datum: 11. muharrem 1440. god. po H.

21. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo br. 02-09-2317-1/18. od 19. 09. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.) donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju pomoćnika glavnog imama

Babajić (Ismet) Miralem, profesor islamske teologije, rođen 08. 05. 1981. godine u mjestu Dedići, općina Srebrenik, do sada raspoređen na dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Šip, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, razrješava se navedene dužnosti zaključno sa 31. 08. 2018. godine i raspoređuje na dužnost pomoćnika glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, počevši od 01. 09. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Sarajevo i Miralem Babajić će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i pomoćnika glavnog imama u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove pomoćnika glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 09. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4997-2/18.

Datum: 18. muharrem 1440. god. po H.
28. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Velika Kladuša br. 02-07-134-09/18. od 24. 09. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 5 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2014.) donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Velić (Ramo) Ermin, rođen 07. 02. 1981. godine u mjestu Todorovska Slapnica, općina Velika Kladuša, do sada raspoređen na dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Rajnovac, Medžlis Islamske zajednice Velika Kladuša, razrješava se navedene dužnosti zaključno sa 30. 09. 2018. godine i raspoređuje na dužnost imama, hatiba i muallima u džematu Donja Slapnica, Medžlis Islamske zajednice Velika Kladuša, počevši od 01. 10. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Velika Kladuša i Ermin Velić će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 10. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4995-2/18.

Datum: 18. muharrem 1440. god. po H.
28. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Velika Kladuša br. 02-07-131-09/18. od 18. 09. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 5 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2014.) donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice

u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o postavljenju imama

Porić (Dževad) Selim, rođen 30. 05. 1984. godine u Bihaću, do sada raspoređen na dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Donja Slapnica, Medžlis Islamske zajednice Velika Kladuša, razrješava se navedene dužnosti zaključno sa 14. 09. 2018. godine i raspoređuje na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Vejinac, Medžlis Islamske zajednice Velika Kladuša, počevši od 15. 09. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Velika Kladuša i Selim Porić će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 15. 09. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4994-2/18.

Datum: 18. muharrem 1440. god. po H.
28. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Velika Kladuša br. 02-07-133-09/18. od 20. 09. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 5 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2014.) donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o postavljenju imama

Dizdarević (Meho) Asim, rođen 03. 01. 1983. godine u mjestu Mrazovac, općina Bosanska Krupa, do sada raspoređen na dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Polje, Medžlis Islamske zajednice Velika Kladuša, razrješava se navedene dužnosti zaključno sa 30. 09. 2018. godine i raspoređuje na dužnost

imama, hatiba i muallima u džemat Kudići, Medžlis Islamske zajednice Velika Kladuša, počevši od 01. 10. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Velika Kladuša i Asim Dizdarević će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 10. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4263-2/18.

Datum: 06. zu-l-hidže 1439. god. po H.
17. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Maglaj br. RD-00-GI-197-2-08/18. od 15. 08. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Muminović (Arif) Selim, rođen 01. 03. 1957. godine u mjestu Ravna, općina Maglaj, imam, hatib i muallim u džematu Misurići, Medžlis Islamske zajednice Maglaj, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Misurići, Medžlis Islamske zajednice Maglaj, zaključno sa 31. 05. 2017. godine, radi odlaska u penziju.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4330-2/18.

Datum: 17. zu-l-hidže 1439. god. po H.
28. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Čelić br. 01-07-147/18. od 27. 08. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Gla-*

snik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o razrješenju dužnosti imama

Habeš (Hašim) Amel, rođen 11. 10. 1981. godine u Splitu, Republika Hrvatska, imam, hatib i muallim u džematu Donji Humci, Medžlis Islamske zajednice Čelić, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Donji Humci, Medžlis Islamske zajednice Čelić, zaključno sa 31. 08. 2018. godine, radi prelaska na drugo radno mjesto.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4314-2/18.

Datum: 17. zu-l-hidže 1439. god. po H.
28. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Bužim br. 02-07-1-sl/18. od 24. 08. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o razrješenju dužnosti imama

Kovačević (Smail) Bećo, rođen 06. 06. 1971. godine u mjestu Kovačevići, općina Cazin, imam, hatib i muallim u džematu Zborište, Medžlis Islamske zajednice Bužim, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Zborište, Medžlis Islamske zajednice Bužim, zaključno sa 31. 08. 2018. godine, radi prelaska na drugo radno mjesto.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4391-2/18.

Datum: 20. zu-l-hidže 1439. god. po H.

31. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most br. 02-07-1-271/18. od 28. 08. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donešenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Hasanbegović (Jasim) Osman, rođen 01. 08. 1951. godine u mjestu Kamičak, općina Ključ, imam, hatib i muallim u džematu Zdena, Medžlis Islamske zajednice Sanski Most, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Zdena, Medžlis Islamske zajednice Sanski Most, zaključno sa 30. 09. 2018. godine, radi odlaska u penziju.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4476-2/18.

Datum: 23. zu-l-hidže 1439. god. po H.

03. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Teslić br. 01-07-10/240/18. od 17. 08. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Jašić (Safet) Alen, rođen 14. 08. 1991. godine u Doboju, imam, hatib i muallim u džematu G. Teslić, Medžlis Islamske zajednice Teslić, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu G. Teslić, Medžlis Islamske zajednice Teslić, zaključno sa 31. 08. 2018. godine, na osnovu sporazumnog raskida ugovora i prelaska na drugo radno mjesto.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4497-2/18.

Datum: 24. zu-l-hidže 1439. god. po H.

04. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Kladanj br. 03-396/18. od 03. 09. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Mehačević (Muhidin) Mirsad, rođen 27. 10. 1992. godine u Štemperi pri Gorici, Nova Gorica, Slovenija, imam, hatib i muallim u džematu Stupari, Medžlis Islamske zajednice Kladanj, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Stupari, Medžlis Islamske zajednice Kladanj, zaključno sa 31. 08. 2018. godine, na osnovu sporazumnog raskida ugovora i prelaska na drugo radno mjesto.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4477-2/18.

Datum: 24. zu-l-hidže 1439. god. po H.

04. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Bosanski Novi br. 01-02-33/18. od 31. 08. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Hlivnjak (Mujaga) Saudin, rođen 13. 09. 1981. godine u Travniku, imam, hatib i muallim u džematu Gornji Agići, Medžlis Islamske zajednice Bosanski Novi, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Gornji Agići, Medžlis Islamske zajednice Bosanski Novi, zaključno sa 31. 08. 2018. godine, na osnovu sporazumnog raskida ugovora i prelaska na drugo radno mjesto.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4526-2/18.

Datum: 25. zu-l-hidže 1439. god. po H.

05. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Velika Kladuša br. 02-07-121-08/18. od 31. 08. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Tričić (Bešir) Osman, rođen 27. 01. 1983. godine u Cazinu, imam, hatib i muallim u džematu Vejinac, Medžlis Islamske zajednice Velika Kladuša, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Vejinac, Medžlis Islamske zajednice Velika Kladuša, zaključno sa 31. 08. 2018. godine, radi prelaska na drugo radno mjesto.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4545-2/18.

Datum: 27. zu-l-hidže 1439. god. po H.

07. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Busovača br. 150/18. od 05. 09. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Mekić (Munib) Enijad, rođen 07. 01. 1956. godine u mjestu Mehurići, općina Busovača, imam, hatib i muallim u džematu Kaćuni, Medžlis Islamske zajednice Busovača, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Kaćuni, Medžlis Islamske zajednice Busovača, zaključno sa 31. 08. 2018. godine, radi odlaska u penziju.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4544-2/18.

Datum: 27. zu-l-hidže 1439. god. po H.
07. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva goraždanskog br. 01-07-1-33-05/18. od 05. 09. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti glavnog imama

Grabus (Mensur) Refik, rođen 17. 05. 1990. godine u Travniku, glavni imam Medžlisa Islamske zajednice Čajniče, razrješava se dužnosti glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Čajniče, Medžlis Islamske zajednice Čajniče, zaključno sa 31. 07. 2018. godine, radi odlaska na novo radno mjesto.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4621-2/18.

Datum: 03. muharrem 1440. god. po H.
13. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo br. 02-09-2221/18. od 10. 09. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Mekić (Hajrudin) hafiz dr. Sejad, rođen 18. 02. 1982. godine u Zenici, imam, hatib i muallim u džematu Bačičko Polje, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Bačičko Polje, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, zaključno sa 21. 09. 2018. godine, na osnovu sporazumnog raskida ugovora.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4818-2/18.

Datum: 09. muharrem 1440. god. po H.

19. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Banovići br. 02-07-1-162/18. od 30. 08. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donešenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Šehović (Meho) Osman, rođen 21. 01. 1957. godine u mjestu Suha, općina Živinice, imam, hatib i muallim u džematu Omazići, Medžlis Islamske zajednice Banovići, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Omazići, Medžlis Islamske zajednice Banovići, zaključno sa 31. 08. 2018. godine, radi odlaska u penziju.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-1359-2/18.

Datum: 18. muharrem 1440. god. po H.

28. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva banjalučkog br. 01-03-1-62/18. od 12. 03. 2018. godine, shodno odredbi člana 42 stav 6 Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, člana 17 tačka f) Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, te člana 46 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti glavnog imama

Spahić (Ferid) mr. Muhedin, rođen 15. 03. 1986. godine u Zenici, glavni imam Medžlisa Islamske zajednice Banja Luka, razrješava se dužnosti glavnog

imama Medžlisa Islamske zajednice Banja Luka, zaključno sa 30. 09. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4996-2/18.

Datum: 18. muharrem 1440. god. po H.
28. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Velika Kladuša br. 02-07-1-132-09/18. od 20. 09. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o razrješenju dužnosti imama

Remić (Adem) Nedžad, rođen 15. 09. 1975. godine u Waiblingenu, SR Njemačka, imam, hatib i muallim u džematu Kudići, Medžlis Islamske zajednice Velika Kladuša, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Kudići, Medžlis Islamske zajednice Velika Kladuša, zaključno sa 30. 09. 2018. godine, na osnovu sporazumnog raskida ugovora i prelaska na drugo radno mjesto.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-5090-2/18.

Datum: 25. muharrem 1440. god. po H.
05. oktobar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Tuzla br. 01-07-1-1433/18. od 28. 09. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o razrješenju dužnosti imama

Đulović (Ahmet) Šahin, rođen 28. 03. 1957. godine u mjestu Suha, općina Živinice, imam, hatib i muallim u džematu Šići, Medžlis Islamske zajednice Tuzla, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Šići, Medžlis Islamske zajednice Tuzla, zaključno sa 30. 09. 2018. godine, radi odlaska u penziju.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-5183-2/18.

Datum: 01. safer 1440. god. po H.
10. oktobar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Srebrenik br. 03-07-1-675-1/18. od 08. 10. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o razrješenju dužnosti imama

Ibrišević (Pašaga) Nihad, rođen 15. 04. 1985. godine u Tuzli, imam, hatib i muallim u džematu Preville, Medžlis Islamske zajednice Srebrenik, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Preville, Medžlis Islamske zajednice Srebrenik, zaključno sa 30. 09. 2018. godine, radi prelaska na drugo radno mjesto.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4468-2/18.

Datum: 23. zu-l-hidže 1439. god. po H.
03. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most br. 01-07-1-264-5/18. od 27. 08. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Vrše, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pra-

vilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. god. po H. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Pašalić (Zahid) Ernas, rođen 22. 09. 1989. godine u Zenici, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Vrše, Medžlis Islamske zajednice Sanski Most, počevši od 01. 09. 2018. do 31. 08. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Sanski Most i Ernas Pašalić će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 01. 09. 2018. godine do 31. 08. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 09. 2018. godine i važi do 31. 08. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4596-2/18.

Datum: 03. muharrem 1440. god. po H.
13. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Novi Travnik br. 563-01-07/18. od 03. 09. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Čakići, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. god. po H. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Helvida (Amir) Samed, rođen 03. 09. 1996. godine u Zenici, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Čakići, Medžlis Islamske zajednice Novi Travnik, počevši od 01. 10. 2018. do 30. 09. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Novi Travnik i Samed Helvida će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava

i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 01. 10. 2018. godine do 30. 09. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 10. 2018. godine i važi do 30. 09. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4969-2/18.

Datum: 17. muharrem 1440. god. po H.

27. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Banovići br. 02-07-2-170-9/18. od 24. 09. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Omazići, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. god. po H. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama

Smajlović (Rifet) Nedim, rođen 03. 11. 1989. godine u mjestu Ribnica, općina Banovići, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Omazići, Medžlis Islamske zajednice Banovići, počevši od 01. 10. 2018. do 30. 09. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Banovići i Nedim Smajlović će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 01. 10. 2018. godine do 30. 09. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 10. 2018. godine i važi do 30. 09. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4970-2/18.

Datum: 17. muharrem 1440. god. po H.

27. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Bugojno br. 224/18. od 19. 09. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Vrbanja, shodno

odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imama donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. god. po H. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Čehaja (Salih) Senahid, rođen 04. 05. 1997. godine u Bugojnu, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Vrbanja, Medžlis Islamske zajednice Bugojno, počevši od 01. 09. 2018. do 31. 08. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Bugojno i Čehaja Senahid će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 01. 09. 2018. godine do 31. 08. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 09. 2018. godine i važi do 31. 08. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-5113-2/18.

Datum: 25. muharrem 1440. god. po H.
05. oktobar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Čelić br. 02-07-143/18. od 02. 10. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Brdo, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imama donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. god. po H. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Mulić (Salih) hafiz Anes, rođen 08. 12. 1997. godine u Tešnju, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Brdo, Medžlis Islamske zajednice Čelić, počevši od 01. 11. 2018. do 31. 10. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Čelić i hafiz Anes Mulić će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor

na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 01. 11. 2018. godine do 31. 10. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 11. 2018. godine i važi do 31. 10. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-5062-2/18.

Datum: 25. muharrem 1440. god. po H.
05. oktobar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Vitez br. 171/18. od 01. 10. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Lupac, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. god. po H. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Mešković (Ramo) Almedin, rođen 06. 11. 1986. godine u Zenici, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Lupac, Medžlis Islamske zajednice Vitez, počevši od 01. 06. 2018. do 31. 05. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Vitez i Almedin Mešković će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 01. 06. 2018. godine do 31. 05. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 06. 2018. godine i važi do 31. 05. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-5027-2/18.

Datum: 25. muharrem 1440. god. po H.
05. oktobar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Kotor Varoš br. 09-07-1-113/18. od 28. 09. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat

Hrvaćani, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. god. po H. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Pašić (Mehmedalija) Abid, rođen 29. 02. 1988. godine u Banja Luci, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Hrvaćani, Medžlis Islamske zajednice Kotor Varoš, počevši od 01. 06. 2018. do 31. 05. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Kotor Varoš i Abid Pašić će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 01. 06. 2018. godine do 31. 05. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 06. 2018. godine i važi do 31. 05. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4411-2/18.

Datum: 20. zu-l-hidže 1439. god. po H.

31. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Tešanj br. 01-07-347-17/18. od 20. 08. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Habeš (Hašim) Amel, bachelor imameta, hatabeta i ta'lima, rođen 11. 10. 1981. godine u Splitu, Republika Hrvatska, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Medakovo, Medžlis Islamske zajednice Tešanj, počevši od 01. 09. 2018. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 09. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4456-2/18.

Datum: 20. zu-l-hidže 1439. god. po H.

31. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo br. 02-09-2121/18. od 30. 08. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama

Topčagić (Muhibija) mr. Muhidin, magistar islamskih nauka (oblast Hadiša – Poslanička tradicija), rođen 26. 06. 1988. godine u Gračanici, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Nahorevo, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, počevši od 01. 09. 2018. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 09. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4454-2/18.

Datum: 20. zu-l-hidže 1439. god. po H.

31. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo br. 02-09-2122/18. od 30. 08. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Jašić (Safet) Alen, profesor islamske teologije, rođen 14. 08. 1991. godine u Doboju, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Crna Rijeka, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, počevši od 01. 09. 2018. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 09. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4264-2/18.

Datum: 24. zu-l-hidže 1439. god. po H.

04. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Maglaj br. RD-00-GI-197-1-08/18. od 15. 08. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Mehačević (Muhidin) Mirsad, profesor islamske teologije, rođen 27. 10. 1992. godine u Štampeter pri Gorici, Nova Gorica, Slovenija, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Misurići, Medžlis Islamske zajednice Maglaj, počevši od 01. 09. 2018. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 09. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4498-2/18.

Datum: 24. zu-l-hidže 1439. god. po H.
04. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Prijedor br. 09-07-116/18. od 03. 09. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o postavljenju imama

Hlivnjak (Mujaga) Saudin, profesor islamske teologije, rođen 13. 09. 1981. godine u Travniku, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Zagrad, Medžlis Islamske zajednice Prijedor, počevši od 01. 09. 2018. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 09. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4527-2/18.

Datum: 25. zu-l-hidže 1439. god. po H.
05. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Velika Kladuša br. 02-07-120-08/18. od 31. 08. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o postavljenju imama

Kovačević (Smail) Bećo, diplomirani imam, hatib i muallim, rođen 06. 06. 1971. godine u mjestu Kovačevići, općina Cazin, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Trn-Polje, Medžlis Islamske zajednice Velika Kladuša, počevši od 01. 09. 2018. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 09. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4870-2/18.

Datum: 11. muharrem 1440. god. po H.

21. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Travnik br. 03-A-1-611/18. od 18. 09. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.) donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju prvog imama

Memić (Hamid) Edin, profesor islamske teologije, rođen 10. 06. 1979. godine u mjestu Višnjevo, općina Travnik, postavlja se na dužnost prvog imama, hatiba i muallima u džemat Turbe, Medžlis Islamske zajednice Travnik, počevši od 01. 09. 2018. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove prvog imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 09. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4993-2/18.

Datum: 29. muharrem 1440. god. po H.

09. oktobar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Travnik br. 03-A-1-618/18. od 18. 09. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.) donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o postavljenju prvog imama

Ibranović (Zihno) hafiz dr. Džemail, doktor islamskih nauka (iz oblasti tesavvufa), rođen 22. 10. 1966. godine u mjestu Kazagići, općina Kiseljak, postavlja se na dužnost prvog imama, hatiba i muallima u džemat Sulejmanija (Šarena) džamija u Travniku, Medžlis Islamske zajednice Travnik, počevši od 01. 09. 2018. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove prvog imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 09. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-5092-2/18.

Datum: 01. safer 1440. god. po H.
10. oktobar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Tuzla br. 01-07-1-1434-2/18. od 28. 09. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o postavljenju imama

Ibrišević (Pašaga) Nihad, rođen 15. 04. 1985. godine u Tuzli, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Šići, Medžlis Islamske zajednice Tuzla, počevši od 01. 10. 2018. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 10. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4288-2/18.

Datum: 20. zu-l-hidže 1439. god. po H.

20. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva mostarskog br. 07-1-475/18. od 13. 08. 2018. godine, shodno odredbi člana 42 stav 6 Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, člana 17 tačka f) Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, te člana 47 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju v. d. glavnog imama

Čopelj (Dervo) Mehmed, rođen 25. 05. 1961. godine u mjestu Presjeka, općina Nevesinje, postavlja se na dužnost v. d. glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Nevesinje na period od jedne godine, počevši od 22. 08. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Nevesinje i Mehmed Čopelj će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i v. d. glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Nevesinje u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove v. d. glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 22. 08. 2018. godine i važi do 21. 08. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4287-2/18.

Datum: 20. zu-l-hidže 1439. god. po H.

20. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva mostarskog br. 07-1-476/18. od 13. 08. 2018. godine, shodno odredbi člana 42 stav 6 Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, člana 17 tačka f) Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, te člana 47 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini,

održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o postavljenju glavnog imama

Maksumić (Husnija) mr. Dino, magistar islamskih nauka, rođen 09. 06. 1983. godine u Mostaru, postavlja se na dužnost glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Mostar na period od četiri godine, počevši od 22. 08. 2018. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4661-3-2/18.

Datum: 04. muharrem 1440. god. po H.

14. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva tuzlanskog br. 01-07-1-874/18. od 10. 09. 2018. godine, shodno odredbi člana 42 stav 6 Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, člana 17 tačka f) Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, te člana 47 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o postavljenju glavnog imama

Camić (Mevludin) Samir, diplomirani imam, hatib i muallim, rođen 25. 05. 1975. godine u Janji, općina Bijeljina postavlja se na dužnost glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Bijeljina na mandatni period od četiri (4) godine, počevši od 15. 06. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Bijeljina i Samir Camić će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Bijeljina u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 15. 06. 2018. godine i važi do 14. 06. 2022. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-1360-2/18.

Datum: 18. muharrem 1440. god. po H.

28. septembar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva banjalučkog br. 01-07-1-65/18. od 12. 03. 2018. godine, shodno odredbi člana 42 stav 6 Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, člana 17 tačka f) Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, te člana 47 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. god. po H., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju v. d. glavnog imama

Jusić (Miralem) Adnan, rođen 15. 04. 1981. godine u Derventi, postavlja se na dužnost v. d. glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Banja Luka na period od jedne godine, počevši od 01. 10. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Banja Luka i Adnan Jusić će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulirati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i v. d. glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Banja Luka u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove v. d. glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 10. 2018. godine i važi do 30. 09. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Napomene saradnicima

Glasnik je zvanično glasilo Rijaseta Islamske zajednice BiH. Izlazi dvomjesečno. Objavljuje akademske članke, istraživačke i stručne radove, prevedene tekstove, prikaze knjiga iz oblasti vjerskih disciplina i islamske/bošnjačke kulturne baštine kao i službena akta organa Rijaseta Islamske zajednice u BiH. Objavljuje i radove iz drugih oblasti po odluci urednika. Glasnik nastoji popularizirati naučna istraživanja iz oblasti islamskih nauka i kulturne baštine Bošnjaka te informirati čitaoce o radu službi i institucija Rijaseta IZ-e.

Svi objavljeni radovi odobreni su od strane urednika. Akademska, pravna i jezička odgovornost je na autorima radova. Osnovni jezik Glasnika je bosanski. Prilikom pisanja radova primjenjuje se norma Pravopisa bosanskog jezika sa fonetskom transkripcijom dok se naučna tran-

skripcija primjenjuje u uskostručnim tekstovima. Vrstu naučne transkripcije bira autor. Radovi mogu sadržavati arapski, turski, perzijski kao i druge jezike u transkripciji. Dostavljeni radovi su predmet provjere urednika u smislu akademskih i tehničkih kriterija. Autori prihvataju redakcijske intervencije u tekstu.

Radovi se mogu poslati putem maila glasnik_riz@yahoo.com ili na adresu: Gazi Husrev-begova 56a, 71000 Sarajevo. Rad mora biti u Microsoft Wordu ne veći od 10 stranica formata A4, font Times New Roman. Slike i svi drugi prilozi moraju biti priloženi odvojeno.

Sva prava zadržana. Nijedan dio Glasnika ne može biti umnožavan, pohranjivan u sisteme za umnožavanje bez prethodnog dopuštenja Uredništva i autora tekstova, izuzev kratkih navoda u naučne svrhe.

ISSN 1512-6609, ISSN 2233-095X (Online)

Izdavač: RIJASET ISLAMSKE ZAJEDNICE U BOSNI I HERCEGOVINI. Urednik: MUSTAFA PRLJAČA; tehnički urednik: SUAD PAŠIĆ lektura: AMINA UZUNALIĆ; dizajn korice: TARIK JESENKOVIĆ; prijevod na arapski jezik: NURKO KARAMAN; prijevod na engleski jezik: IFET MUSTAFIĆ. DTP: El-Kalem. Štampa: Štamparija BLICDRUK, d.o.o. - Sarajevo; Uredništvo i administracija: 71000 Sarajevo, Gazi Husrev-begova br. 56A, telefon: 033/532-255, fax: 033/441-800, e-mail: glasnik_riz@yahoo.com. Glasnik izlazi dvomjesečno. Rukopise slati na adresu Uredništva. Rukopisi se ne vraćaju. Štampani tiraž 2000 primjeraka. Cijena Glasnika iznosi 10 KM. Uplata u KM na žiro-račun 1602005500015065 kod VAKUFSKE BANKE DD Sarajevo - uz naznaku za Glasnik. Glasnik je upisan u registar javnigod. po H.asila u Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta pod brojem 446 od 27. 08. 1994. godine.